493. **Svensk Botanik** utg. af Kongl. Vetenskaps Academien, af Palmstruch, Bilberg, Quensel, Swartz, Wahlenberg. Tomes I à X et XI. fasc. 1 à 3. Stockholm 1815-30. gr. in-8 avec 738 pl. coloriées de Phanérogames et Cryptogames. Cart.

Il ne manque que les pl. 739 à 774. Voir Pritzel, Thesaurus, ed. II, n° 10.707.

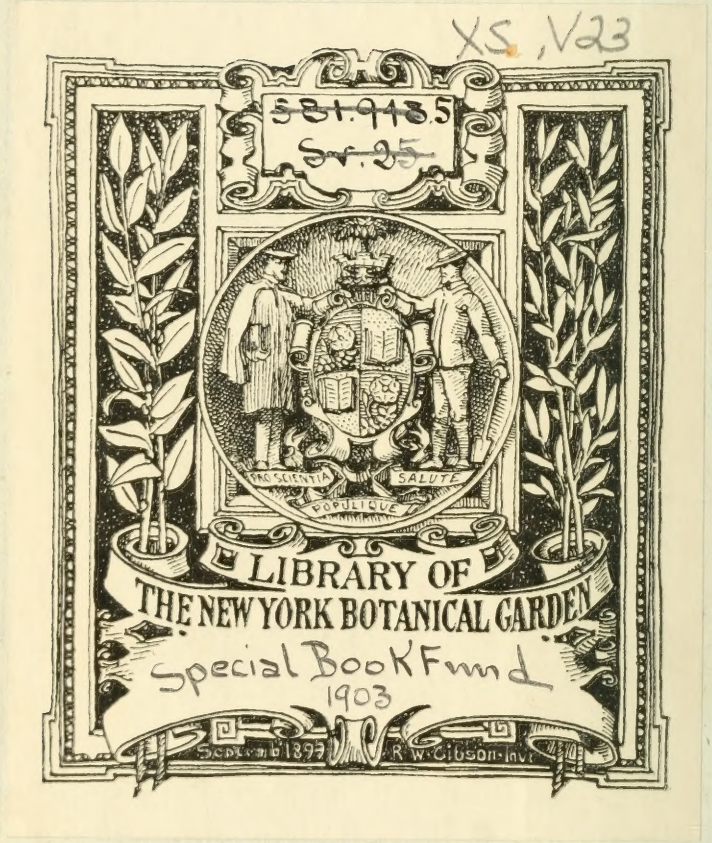

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

Joh. Wilh. Palmstruch.

SVENSK

Botaník,

UTGIFVEN

AF

J. W. PALMSTRUCH,

OCH Å NYO UPPLAGD

AF

G. J. BILLBERG.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

FÖRSTA BANDET.

Med Konungens nådigste Privilegium.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Carl Delén, 1815.

N23
1815

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

ANMÄLAN.

Sedan första Bandet af detta arbete, som alltid skall förvara ett värdigt minne af dess första utgifvare framl. Herr Ryttmästaren och Riddaren J. W. Palmstruch, *och egentliga författare, äfven aflidne Herr Professoren Doktor* C. Quensel, *alldeles utgått, efter att hafva tillvunnit sig den svenska Allmänhetens bifall; så har närvarande Utgifvare vågat deraf en ny upplaga, sedan texten blifvit behörigen af beskrifningarnes nuvarande författare öfversedd, samt teckningarne med fröredningsdelar, der sådana saknats, riktade, och plåtarne i öfrigt genom Herr* Ruckmans *skickliga hand förnyade.*

Till denna nya kostnad skulle Utgifvaren icke ägt någon anledning, sedan de sednare häften af Svenska Botaniken icke utan betydlig förlust blifvit Allmänheten meddelade; om ej Kongl. Vettenskaps Akademien uppå en Kongl. Maj:ts nåd. Remiss omfattat arbetet med en synnerlig ynnest, och gifvit ett stöd, för hvilket Utgifvaren begagnar detta tillfälle, att uttrycka erkännandet af sin vördnadsfulla tacksamhet. Detta understöd, ehuru lika otillräckligt i afseende på de uppjagade papperspriserna och stegrade andra förlagskostnader, som frikostigt, i anseende till detta för vettenskapernas befordrande inom fäderneslandet, alltid utmärkta Samfunds blott på egen fond grundade tillgångar, uppehåller likväl hos Utgifvaren hoppet, att kommande lugnare och lyckligare tider skola återskänka detta arbete, som endast af nit för vettenskaper blifvit fortsatt, den svenska Allmänhetens första välvilja.

De så kallade Tillägg, som blifvit gifna vid slutet af hvarje tom, äro här på sina ställen intagna, och på den i flera Recensioner förklarade allmänna önskan, har man beslutit afvika från den i första Tomen uppgjorda plan för detta verk, och här endast förbehållit de i vildt tillstånd före-

MAY 6 - 1903

kommande vexter, deremot i ett särskilt verk upptagit sådana vexter, som tåla vårt klimat, och odlas i ekonomiskt afseende eller för prydnad, hvilka man ämnat öfverlemna den svenska Allmänheten under namn af Ekonomisk Botanik för Landtbruk, Trädgårdar och Apotek.

Efter Sveriges utvidgade gränser, och för att gifva detta verk ett visst värde, äfven för våra nya medborgare, anser Utgifvaren, att de Norrska vexter, som Sverge hittills inom sitt område saknat, böra äfven hädanefter få ett rum i detta den Svenska Flora egnade arbete. Man har ock sökt, att så vidt ske kunnat, rikta arbetet med norrska benämningen på vexterna, hvilken är de svenska bifogade.

UTGIFVAREN.

LINNAEA BOREALIS.

LINNÉS ÖRT. *Hvita klockor. Vindgräs. Jordkroner. Torrvärks ört. Benvärksgräs, Klågräs, Drefetter gräs, Myrtäger, Täger. — Marislegräs. Norätlegräs. Narislegräs. Pengeblad. Linnei Té. Norisle-grass.*
På Finska *Tyärnoho.*

Örtstjelken är refvig, jordliggande. *Bladen* nästan runda, något sågade. *Blomskaften* 2:blommiga med klocklika blommor, inuti håriga med röda strimmor.

Linnæi Flora Svec. Ed. II:da p. 219. — Fl. Lapp. p. 208. Cl. 14. DIDYNAMIA Angiospermia. — *Liljeblads* Sv. Fl. 2:dra Uppl. s. 264. Kl. 11. TVÅVÄLDIGE, med betäckta frön. — *Retz.* Flor. œconom. s. 418. — *Gunn.* Fl. Norv. 1. p. 37. — *Gmel.* Fl. Sib. 3. p. 128. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. p. 170. t. 9. — *Lundmark* Dissert. de usu Linnææ med. Ups. 1788. — Läkar. och Naturforsk. 8. p. 115. — *Murray* Appar. Med. t. 1. p. 571. — *Pharm. Suec.* Herba Linneæ.

Detta örtslägte, hvilket *Gronovius* helgat åt minnet af Nordens Dioskorides, genom det namn han först gifvit det, och som med så mycket skäl intager första rummet i detta verk, tillhör i synnerhet Skandinaviens Flora; men finnes äfven, ehuru mindre allmänt, i Schweiz, på Baldo fjällberg, i norra delen af England och i de kallare trakterne af Columbi verldsdel. Så väl i sin klass, som i sin naturliga flock, *Caprifolierne*, utmärker det sig genom ett dubbelt blomfoder, neml. ett undre, 4:delt, nedom fruktämnet, hvilket mognande slutligen deraf omgifves, och ett öfre, 5:flikigt, under blomkronan, som är nästan klocklik med bräm af 5 rundade flikar. Frukten blir ett saftlöst bär med ett enda rum och frö, ehuru bäret vid sin början visar 3 rum, hvaraf 2 under tillvexten försvinna. På magra, steniga och af tätt stående tallar beskuggade hedar, egentligen i de norra landsorterne, förekommer denna täcka vext, hvars långa, jordliggande refvor prydas med ständigt grönskande blad, och vid midsommaren med 2:delta blomskaft, hvarå de hvita liffärgade blommorna, under det de öppna sig, sprida välluft vidt omkring, särdeles om nätterne.

Denna ört, som blifvit införd på Apteken i Sverige och Norrige, har länge varit känd för sina kraftiga egenskaper mot reumatiska plågor och ledvärk. Den begag-

nas derföre i våra norra provinser dels krossad mellan stenar, eller kokad och lagd på det lidande stället; dels njuten såsom dekokt med mjölk. Dr. *Lundmark* blandade äfven ättika till kalla omslaget, och gaf tillika den sjuke infusion på örten såsom té, till förekommande af medlets repellerande åverkan. I Finland och Siberien skall också örten användas till bad vid ofvannämnde tillfälligheter, och ett afkok nyttjas i Norrige mot utslag, och som det säges, ej mindre utvertes jemte rökning för det som åtföljer skarlakans febern. Såsom boskaps-medicin och till omslag på svullna ben hos får, kokas samlade refvor af vexten af landtfolket i Österbotten. Oaktadt det bäska och hopdragande som örtens delar äga, förtäres den af får och getter; men lemnas deremot af kor och hästar.

Tab. föreställer Vexten blommande, i nat. storlek. — a. en på sidan öppnad blomma. — b. begge blomfodren samt pistillen. — c. fruktämnet efter blomningen. — d. bäret moget. — e. detsamma på tveren afskurit (förstoradt).

2.

TUSSILAGO FARFARA.

MÄSTHOF. *Fälfötter. Skråp. — Skreppe. Lerskreppe. Skrep. Hofgräs.* På Finska: *Lesken-Lehti. Varsankavio. Yskaruoho.*

Stängeln är enblommig, täckt med små, bladlika fjäll. *Rotbladen* nästan hjertlika och i brädden tandade.

Linn. Flora Su. p. 289. Cl. 19. SYNGENESIA. Pol. superfl. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 365. Kl. 15. SVÅGRAD. — *Murray* App. Med. 1. p. 139. — *Retz.* Fl. œc. s. 741. — *Pharm. Suec.* Farfara, Radix, Herba.

Vexer på lerjord, som af dess mångåriga och krypande rötter sammanbindes; utvisar källsprång eller vatten i grannskapet. Blommar strax efter islossningen med gula blommor; dess inunder hvitludna blad framkomma senare än blomman, hvilket gaf de gamla anledning att kalla vexten: Filius ante patrem.

Bladen, som mest nyttjas, äro beska, och hafva för lång tid tillbaka varit berömda i bröstsjukdomar. De äro ej hettande, och kunna derföre äfven nyttjas i de bröstets åkommor, som äro förenade med feber och hetta, antingen såsom Té, eller i afkok (decoct.). Mot körtelsjukdomar eller skrofler har afkoket äfven varit gagneligt. Rötterna, som, på visst sätt beredde, duga till fnöske, sägas hafva gagnat, då de, i stället för tobak, blifvit rökte af dem, som varit besvärade af hosta och andtäppa. Rötterna torkas, bultas och göras mjuka för att tjena till fnöske; doppas sedan i vatten, hvari saltpeter är upplöst, då de väl torkade, fatta lättare eld och kallas luttrade.

a. en strålblomma. — b. en diskblomma.

3.

ANEMONE NEMOROSA.

HVITSIPPA. *Hvithverf. Fagblomma. Källblomster. Fagningsblomma.* -- *Hvidvise. Hvidsimmer. Geitsimmer. Kvitsimmer. Sausimla.* På Finska: *Vuohen Kukka.*

Örtstjelken enblommig och utan svepe. *Bladen* flerdelta och inskurna, sittande vanligen tre, nästan midtpå stjelken. *Frön* spetsiga.

Linn. Flora Su. p. 190. Cl. 13. POLYANDRIA. Polygyn. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 224. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. — *Murr.* App. Med. 3. p. 91. — *Retz.* Fl. œc. s. 46. — *Pharm. Suec.* Ed. 2. Ranunculus albus, Herba, Flores.

Vexten, hvars rot är mångårig, blommar ifrån svalans ankomst till midsommar, och träffas på skuggrika ängar allmän. Blombladen äro merendels på undra sidan rödaktiga och strimmiga, äfven med ljusgröna fläckar eller streck.

Hela örten är skarp, och bör nyttjas med varsamhet. Den har blifvit ansedd såsom orsaken till rödsot och blodig urin hos boskap, som ej är van dervid. Liksom det egenteligen så kallade ältgräset (Ranunculus flammula), botar Hvitsippan ältfrossan, då den stött bindes på pulsarne. Men de sår, som af hvitsippans utvertes bruk uppkomma, äro svåra att läka, hvarföre vexten icke bör ligga länge på huden. Den har emedlertid blifvit rekommenderad i brist af spanska flugor. Att om våren, såsom preservatif emot frossan, äta hvitsippor, en osed, som i åtskilliga landsorter förekommer, är högst farligt; man har exempel på dem, som deraf svullnat, fått fläckar i huden, urinstämma, m. m. men genom kräkmedel, varma bad, olja, slemmiga soppor, lavementer och svettdrifvande medel blifvit räddade. Vatten distilleradt med denna vext, borttager fräknar och solbränna: men som huden kan frätas häraf, så bör det hvarken vara starkt eller brukas för ofta.

a. flera pistiller tillsammans utgörande fruktfästet. — b. en pistill med ståndarne.

4.

LEONTODON TARAXACUM.

MASKROSOR. *Lejontand. Smörblomster. Skallnacke: Munkhufvud. Kopiss. Eggblomster. — Troldhonerskoer. Hästblomster.* På Finska: *Maitiainen. Woikaunu. Porhopä. Häkki villapää.*

Stängeln är ihålig och trind. *Bladen* kransåglika (runcinata) och glatta, gå ifrån roten. *Blomfodrets* nedra fjäll tillbakaböjda.

Linn. Flora Su. p. 270. Cl. 19. SYNGENESIA. Polygam. æqual. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 339. Kl. 15. SVÅGRAD. — *Murr.* App. Med. 1. p. 105. — *Retz.* Fl. œc. s. 353. — *Pharm. Suec.* Taraxacum. Radix, Herba.

Blommar om våren, ehuru man äfven stundom hösttiden får se nästkommande årets blomknopp framlockas af solvarmen och utspricka. På öppna och mot solen liggande ställen träffas den ymnigt. Medan dess frön qvarsitta på blomfästet, formera de med sina fjun ett klot, som på skämt kallas kavaljers-paroll.

Hela vexten, och i synnerhet roten, som är mångårig, hyser en besk mjölkfärgad saft, och anses i allmänhet som lösande och urindrifvande. I detta afseende kan af friska saften, om våren utpressad, med nytta tagas $1\frac{1}{2}$ uns två till tre gånger om dagen. Denna saft kokad och ensam eller med mjölkvassla, invertes brukad, har drifvit njursten, botat gulsot, vattensot, mjeltsjuka, samt tillsammans med Jordröks saft (Succus Fumar. offic.) äfven svåra utslagssjukdomar; färsk eller rå struken på hvitögat, har den borttagit fläckar. De späda bladen, plockade först om våren, ge en helsosam sallat under namn af Pis-en-lit. För detta ändamål uppgräfvas rötterna om hösten och insättes i drifhus, der de gro om vintern; den uppstigande brodden betäckes för dagsljuset, hvarigenom den bibehålles gul och späd. Om rötterna kokas i vatten, spadet silas och långsamt inkokas, fås ett extrakt, som, till ett téskedblad om morgnarne tagit, gjort utmärkt gagn i krämpor af vätskornas hindrade omlopp, i synnerhet i underlifvet och dess körtlar. I tärningar skurne, torkade och brände, kunna rötterne äfven nyttjas såsom Kaffe. Vexten skall vara mjölk-ökande för kor och förtäres af dem med begärlighet; kallas derföre på några ställen Mjölktistel, Mjölkgräs.

a. en yttre blomma. — b. en af de inre på disken.

a
b

5.

PRIMULA VERIS.

Oxlägg. *Gullvifva. Gökblomma. Jungfru Marias nycklar. Nyckelblommor. Käringtänder.* — *Ixlägg. Sempertupp. Hanekam. Kublomster. Kusimmer. Kumesblom.*
På Finska: *Orhinpään-ruoho. Orhipä. Söjnäs Kukka. Lemänkieli.*

Örtbladen skrynkliga, tandade i brädden. *Stängeln* bar. *Blomkronan* trattlik med kupigt bräm.

Linn. Flora Su. p. 61. Cl. 5. PENTANDRIA. Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 86. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. — *Murr.* App. Med. 2 p. 22. — *Retz.* Fl. œc. s. 554. — *Pharm. Suec.* Primula Veris, Flores.

Denna blomma, som åtföljer den glädjande våren, förekommer på öppna, högländta ängar, särdeles der jordmånen hyser lera.

Fordom ansåg man denna vext af större nytta i medicinen. Man trodde den vara värkstillande, sömngifvande, god för svindel, och ett säkert medel för slag, hvilket äfven hos fordna skriftställare gifvit den namn af *Paralysis*. Roten, som luktar likt anis, torde i synnerhet äga goda egenskaper. I hushållningen kännes ett smakligt vin, som tillredes af blommorna med socker och citron genom jäsning. Hr *Brauner* och Mamsell *Varg* hafva derpå lemnat den bästa föreskriften. Roten lagd på dricka ger det en god smak, äfvensom blommorna meddela bränvin deras vackra färg. I England och Holland användas också de första bladen såsom andra grönsaker om våren till sallat.

a. en blomma i naturlig storlek. — b. densamma öppnad. — c. ett öppnadt blomfoder.

6.

PARIS QUADRIFOLIA.

TROLLBÄRS-ÖRT. *Ormbär. Hållbär. Solögon. — Björndbär. Troldbär. Lusebär. Räfbär. Svinbär. Firblad. Wintersto.*
På Finska: *Sudensilma. Sudenmarja.*

Bladen 4, eggformiga, sitta liksom i en krans omkring örtstjelken. *Blombladen* 4, jemnbreda. *Blomfodret* 4:deldt. *Bären* hafva fyra rum för frön.

Linn. Flora Su. p. 151. Cl. 8. OCTANDRIA. 4:gyn. — *Liljebl.* Sv. Flora, s. 187. Kl. 7. TIEMÄNNINGAR. — *Bergii* Mat. Med. p. 311. — Flora d. Wetterau v. *Gärtner, Meyer* u. *Scherbius* 1802—3. — *Retz.* Fl. œc. s. 488. — *Pharm. Suec.* Paris, Herba.

Växer på skuggrika ställen bland hassel och andra löfträdsbuskar. Blommar i Maj och Juni med en enda blekgrön blomma på hvart stånd. Bäret är svartblått, icke fullkomligen rundt. Vanliga kännemärket på denna växt är dess 4 örtblad, sittande i kors, hvarifrån blomstjelken utskjuter; men den träffas äfven, fast mera sällsynt, med 5 till 6—7 örtblad, då äfven ståndarnas antal plär vara ökadt. Roten är mångårig.

Om växten nyttjas färsk invertes, så laxerar den starkt; men torkad och pulveriserad anses den äfven vara svettdrifvande. Mot konvulsioner, kikhosta, krampkolik och stygn i bröstet skall den med förmån vara försökt, i synnerhet de torkade och sönderstötta bären. Saften af de friska bären säges hafva gagnat i ögoninflus. Örtbladen samlade före blomnings tiden, torkade och sedan kokade i vatten, sätta gul färg på linne som förut är betadt i alunvatten. Omogna bär ge grön färg åt miniatur-målare. Men roten så väl som bären invertes tagna förorsaka kräkning och kolik: de döda åtskilliga djur, t. ex. Höns.

a. en ståndare. — b. pistillerna. — c. ett genomskuret bär — d. e. ett frö i naturlig och förstorad storlek.

b
a

7.

DAPHNE Mezereum.

Källerhals-buske. *Tidbast. Kivitbast. Tivelbast. Tistbast. Tjurbast. — Tivedd. Tusvedd. Tysvedd. Kius ved. Kiusbas. Kiukstbakst.* På Finska: *Näsiänmarja. Nasimen marja. Nasiainen.*

Blommorna sitta 3 och 3 tillsammans, tätt invid grenarna utan stjelkar. *Bladen* utkomma i toppen, äro lansettlika, glatta och affallande.

Linn. Fl. Su. p. 127. Cl. 8. Octandr. 1gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 162. Kl. 7. Tiemänn. *Murr.* App. Med. T. 4. p. 628. *Hall.* Giftpfl. 8:o, s. 44. tab. 8. Fl. d. Wett. v. *Gærtner, Mejer u. Scherbius* 1802 -3. *Retz.* Fl. œc. s. 207. *Pharm. Suec.* Mezerei l. Laureolæ Cortex, Coccognidii Semina.

Växer på skogsbackar, mindre allmän, och blommar på bar qvist, tidigt om våren, ofta innan snön bortsmält.

Barken, kallad Tidbast, nyttjas som dragmedel, antingen frisk, eller torkad och blött i ättika, i ögonsjukdomar, döfhet, svår andedrägt, långvarig slemhosta, ref-orms-artadt utslag, gikt, m. m., då den dagligen de 4 eller 8 första dagarna ömsas, tills stället börjar flyta, då kål- eller groblad ensamt kunna brukas. Lagd på sår af ormars och rasande hundars bett, har den gagnat; äfvensom bären stötta och med mjöl och vatten blandade till en deg, kunde med förmån, i stället för Spanskfluge-salfva, nyttjas till omslag för den kalla och hvita svulsten, (white swelling i England) som förenas med värk i knäet *(Westring.)* Att gnida ansigtet med bärsaften eller tvätta det med vatten, hvari barken länge legat, ger väl åt magra och bleka friskt och fylligt utseende, och är ett i Siberien brukligt, men farligt skönhetsmedel. Invertes nyttjas dekokten af 1½ lod frisk bark, som kokas i 3 stop källvatten tills 2 återstå; härtill lägges lakritsrot, och dosis är ½ qvarter, 3-4 gånger om dagen, så att den lindrigt laxerar: för mycket gör äckel, svett, diarré, m. m. Under bruket af sådan dekokt hafva veneriska sår, på hvilka qvicksilfversmedel ej verkat, blifvit läkta. Veneriska knölar, som tillkommit af benhinnans uppdrifvande, jemte åtföljande nattvärk, har dekokten ensam, eller med liten tillsats af qvicksilfver-sublimat, fullkomligen botat. *Home* har mot körtelsjukdomar lyckligt användt dekokt af 2 drakmer rot

med barken derå, inkokade i 3 qv. vatten till $\frac{2}{3}$, som förtäras på dygnet. Med mjöl kan dekokten blandas och nyttjas som omslag. Bären, ehuru farliga, i synnerhet sönderstötta, brukas dock af Finnar och Ryssar till 9 - 15 gran i dosis, mot kikhosta och frossor. Af 4 nedsväljda bär fick en karl kräkning, brånad i halsen, törst, hudens affjällring, m. m.; lifvet räddades med soppor, slemmiga dekokter, mjölk, opiater, m. m. Men en flicka, som mot frossan fick 12 gran af bären sönderstötta, dog deraf under blodkräkning, m. m. Af 6 bär har en varg dött, och en hund af en skrupel i pulverform. Genom tillräcklig blötning i vatten och pressning beredes af rotbarken ett slags papper, som dock ej blir fint eller hvitt. Enligt *Beckman* skall svagt dricka stundom förfalskas och göras till smaken liksom starkare, med *källarhals-busken*, hvars bär Målare nyttja till röd färg och af hvars grenar, samt blad, gul eller brun färg kan sättas på beredda (betade) tyger. — Under bruket af dekokt på barken emot benvärk, upplöste och fördelade sig svulsten i en tillhårdnad venerisk testikel.

a. en öppnad blomma med ståndare och pistill. — b. 2:ne bär.

8.

VIOLA ODORATA.

Luktvioler. *Äkta Violer.*

Är utan örtstjelk, med krypande rotskott och hjertlika blad. Blomstänglar och bladskaft uppstiga tillsammans från roten.

Linn. Fl. Su. p. 304. Cl. 19. Syngenesia igam. *Lilj.* Sv. Fl. s. 102. Kl. 5. Femmänn. *Murr.* App. Med. T. 1. p. 517. *Retz.* Fl. œc. s. 775. *Pharm. Su.* Violæ flor. recent. Semina, Radix.

I södra delen af Sverige träffas Luktvioler vildt vexande i skogslundar; inflyttas ofta i trägårdar. Blommar om våren. Skiljes från Hundvioler (Viola canina) derigenom, att den sednare har uppstigande stjelk, utan rotskott, med mer aflånga blad, blekare blomma och nästan ingen lukt. Buskviolen (Viola hirta) har hariga blad och inga rotskott. De hafva alla mångårig rot.

Med försigtighet bör denna, likasom alla starkt luktande blommor, förvaras i boningsrum. Ett ungt fruntimmer sof i tillstängdt rum, der man insatt ett fat med färska violblommor; hon dog deraf under anfall af slag. Vexten tillskrifves en lösande och drifvande kraft. Såsom uppmjukande användes den till omslag, och tjenar äfven till lavement. Frön, tagna i form af emulsion, d. ä. stötta, blandade med vatten, då blandningen silas och socker tillsättes, laxera lindrigt, hafva botat urinstämma, som varat 7 dygn, och drifvit njursten. Roten, helt färsk, nyttjad till infusion med vatten, har i dosis af 2 - 3 uns, likasom sin samslägting den hvita Ipecacuanha (Viola Ipec.) gjort kräkning och äfven laxerat. *Violsirap* beredes, då blommorna rensade från blomfodren, läggas i vatten, stötes lindrigt, silas, och det silade blandas med socker; utrikes kokas stundom det silade. Häraf ges skedbladsvis åt barn emot hosta och torsken (Aphthæ), emedan värken lindras deraf. Hos späda barn tros violsirap befordra sömn. Förfalskas med saften af blåfärgande blommor, i synnerhet Aqvileger, då lukten påsättes med roten af så kallad violrot (Iris Florentina). I brist på Luktvioler är bättre att taga Hundvioler, af hvilka god violsirap kan fås. Gammal och illa förvarad violsirap förlorar sin rödaktiga eller violetta färg, hvarföre några bruka tillsätta litet citronsaft eller saltsyra. Detta är skadligt till invertes bruk, och gör dess användande i kemiskt afseende högst bedrägligt. Blå vextsafter upptäcka, genom färgförändring, syror och lutsalter (alkalier) i deras upplösningar: af de förra rodnar violsaften; af de sednare blir då vextfärgen förbytt i grön.

a. en pistill. — b. en af de mindre och — c. en af de större ståndarne.

9.

CONVALLARIA MAJALIS.

Liljekonvall. *Lilkovalje. Gliseblad. Haröron.* På Finska: *Lehmän-Kieli. Koiran-Kieli. Lehmän-Kielen Kukka.*

Örtstjelken är bar, med två rotblad. *Blommorna* hänga åt en sida. *Blomkronan* är klocklik.

Linn. Fl. Su. p. 109. Cl. 6. Hexandria 1gyn. *Lilj.* Sv. Fl. s. 141. Kl. 6. Sexmänn. *Sepp* et *Kops* Flora Batava. *Murr.* App. Med. T. 5. p. 260. *Retz.* Fl. œc. s. 182. *Pharm. Suec.* Lilii Convall. Flores. Baccæ.

Ibland vårens mindre tidiga blommor, utmärker sig denna genom sitt utseende och en angenäm lukt. På torra skogsängar uppskjuter, från en mångårig rot, blomstjelken mellan 2 glatta blad, och får, i Maj och Juni månader, hvita välluktande blommor, hvilka i täppta rum kunna förorsaka hufvudvärk, yrsel och svindel. Bären mogna mot hösten, och innesluta frön i 3 eller 4 rum, som synas då bäret tversföre afskäres.

Det är troligen i anledning af det luktande ämnet i vexten, som den först blifvit räknad bland de i medicinskt afseende gagneliga. Också smaken, som i alla vextens delar är bäsk, skarp och äcklig, synes lofva någon nytta af dess bruk. Under torkning minskas eller förloras dessa egenskaper ganska mycket. Likväl får brännvin eller sprit, vin, och äfven vatten, som distilleras med blommorna, helst färska, något af deras egenskaper. Derföre har man ock tillagt dessa tillredningar en kraft, hvilken skulle verka såsom döfvande på nerfsystemet. Blott för lukt och smak skull, lägga somliga blommorna i klarpannan vid brännvins-destillering (*Chyden.*). Bären torkade och gifna såsom pulver, till 1 skrupel par gånger om dagen, sägas hafva botat fallandesot. De hafva äfven gagnat i frossartade sjukdomar. Till nyspulver tjena bladen och blommorna torkade, genom det retande ämne som de innehålla. Bladen samlade före midsommar sägas gifva vacker gul färg, och med kalk tillagade, grön färg (*Gunner, Haller*). Roten tjenar som nödbrödsämne i dyr tid.

a. en öppnad blomma. — b. en pistill. — c. en ståndare. — d. ett frö förstoradt. — e. en bärklase.

OXALIS ACETOSELLA.

HARSYRA. *Harväpling. Gökmat. Värhane. Göksyra. Surklöfver. Kukukål. Qvällsöf. Töstgräs. Regnblad. Natsväfve.* På Finska: *Jänexen-käpälä. Jänexen-leipä. Käen-apilas.*

Roten är ledfull eller ock tandad, utan egentlig örtstjelk. *Bladen* trebladige, med hjertlika småblad. *Stängeln* enblommig.

Linn. Fl. Su. p. 154. Cl. 10. DECANDRIA. 5.gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 190. 7. TIEMÄNNINGAR. *Murr.* App. Med. T. 3. p. 492. *Sepp* et *Kops* Flora Batava fig. opt. et descr. *Retz.* Fl. œc. s. 482. *Pharm. Suec.* Acetosellæ Herba; it. Lujula. Alleluja.

Vid samma tid som Hvitsippan blommar, träffas Harsyran i barrskogarna, oftast i skuggan, med hvita strimmiga blommor, som äga en svag sötaktig lukt. Örtens utseende är fint och spädt; dess blad äro i klart och vackert väder nedhängande, men i regn upprättstående.

Hela vexten innehåller, i likhet med flera arter af samma slägte, en angenäm syra (sockersyra), som liknar vinstenssyra och således äfven ättikesyra, i hvilken den genom kemisk behandling kan förvandlas. I hetsiga febrar, gallartade sjukdomar, rötfebrar och skörbjugg är vexten, såsom kylande, stillande uppkastning och förekommande röta, ganska tjenlig. Den kan ätas frisk och okokad att dermed släcka törsten; äfven i sallat. Är tjenlig till infusion, så väl med vatten, som med mjölkvassla; till limonad i stället för citronsyra, eller ock utpressade saften ensam. Om denna lagom inkokas och lemnas i kölden för att kristallisera, fås ett salt, som kallas *Acetosell-salt*, bestående af vextens egen syra och vextalkali, och som brukas i kylande pulver, samt att uttaga fläckar af svart bläck på linne. Af 20 ℔ färsk harsyra fås efter pressning, rensning och inkokning 3 - 4 uns Acetosell-salt. Men som saltet är dyrt, så förfalskas det ofta med svafvelsyradt vextalkali eller med cremor tartari, hvilket ses om kristallerna äro små, lättlösliga i vatten, och om de fräta linne. Cremor tartari, som kan erhållas till vida lägre pris, gör Acetosellsaltet, såsom läkemedel, nästan alldeles umbärligt. Till conserf fordras socker till lika vigt emot saften.

a. ett blomfoder. — b. en utbredd blomma i nat. storlek. — c. en ståndare. — d. ett håningshus med sina 5 pistiller och — e. ett frö, förstorade.

c
a
b

II.

ANTHOXANTHUM ODORATUM.

VÅRBRODD. — *Gulax.*

Blomvippan axlik, eggrund eller aflång med lansettlika blomster på korta blomskaft. *Blomkronans* skal trubbiga med agnborst. Två *Ståndare.*

Linn. Fl. Su. p. 11. Cl. 3. DIANDRIA. 2gyn. *Liljebl.* Sv. Flora, s. 34. Klass. 3. TREMÄNNINGAR. *Rafns* Bibl. Fysik. Medic. o. Ekon. 17. 4. s. 357. *Retz.* Fl. œc. s. 55.

Denna förstling af gräsens arter, lika allmän i hela Europa, som i norra delen af Asien, vittnar om full vår, då den framskjuter sina ax, hvilka efter jordmånens beskaffenhet mer eller mindre förlängas.

En lukt något lik Tonka-bönan är detta gräs egen. Roten äger den i högre grad, och nästan vidrig. Det blommande gräset är deremot mildare, och närmar sig till Melilotens eller Myskmadrans. Det är Vårbrodden som gör höet välluktande då den dermed blandas, och angenämt för kreaturen, hvilka begärligt förtära den vexande för dess sötaktiga smak. Det är derföre förmån att deraf äga ymnig tillgång på ängarna. Man har också föreslagit dess särskilta kultur, så mycket lättare, som det vexer på höjder, berg, på öppna ängen och äfven på sumpiga ställen; men tyckes bäst trifvas på en god, lagom torr och ej för högländt jordmån. Då gräset, som har mångårig rot, bergas till frösamling, bör det skiljas från andra gräs-slag, emedan dess agnar häfta vid nästan allt hvad de vidröra. Ehuru det ej är nödigt att för utsädets skull skilja agnarna från fröen, hvilket sker med svårighet: så låter det sig dock göra, om det tröskade fuktas litet och sedan gnuggas emellan händerna. Gräset bör slås tidigt, eljest vissnar det, och röres sedan icke af boskapen. Till blandning i fårens foder bör det i synnerhet utväljas. Lagd knippvis bland kläder, tros malen derigenom kunna afhållas. Pulver af de torkade rötterna blandadt till snus, hafva somliga funnit göra detsamma angenämare. Torra gräset, kokadt i mjölk, och lagt på svulnader, fördelar dem; äfvensom påsar fyllde med gräset fint sönderskurit, samt ljumme pålagde, äro ett godt och lindrande medel vid ros-svullnader på benen (*Gmel.* Fl. Bad. 1. s. 59).

a. axblomma. — b. kronskalen med sina agn. — c. pistillen med sina ståndare.

---

a
b
c
d

VACCINIUM Oxycoccos.

Tranbärs-vext. *Tränjon. Tranjuter. Myrbär. — Strandbär. Tonnorbär Tonnorgran. Stråebär. Jegge. Murje.* På Finska: *Karpala.*
På Lappska: *Ladich.*

Örtstjelken trådlik, nedliggande eller krypande. *Bladen* eggrunda, helbräddade och inunder hvitglänsande. *Blomskaften* upprättstående. *Blomman* delar sig i 4 bakåt böjda *kronblad*. *Bären* ha 4 rum för många frön.

Linn. Fl. Sv. p. 126. Cl. 8. Octandria. 1gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 165. Kl. 7. Tiemänningar. *Murr.* App. Med. T. 2. p. 72. *Retz.* Fl. œc. s. 755. *Pharm. Su.* Oxycoccos Baccæ.

Man träffar denna lilla buskart merendels vexande bland rödmossa (Sphagn. palustre) i kärr. Den blommar i Juli månad, och får först in på sena hösten mogna bär, som likna lingon, men äro något större och mycket surare till smaken. För sin skarpa syras skull nyttjas bären så väl på apteken som i hushållen, och samlas sällan förrän frost och vinterköld gjort dem mjuka. Insyltade med socker blifva de smakligast; med håning till lika vigt emot utpressade bärsaften fås, genom lindrig kokning, ett godt och helsosamt medel, *Tranbärs-håning* kalladt. Liksom lingon och flera bärsorter, kunna desse öfver vintern förvaras i vatten, hvilket deraf får vacker färg samt angenäm syrlig smak, och brukas som allmän dryck i Ingermanland; den kan också tjena såsom kylande och läskande att blanda till andra drycker, i synnerhet i febrar; bärsaften ger äfven åt gelé nästan blodfärg. Barn, som ätit tranbär, hafva deraf blifvit befriade från maskar. I Norrland indrypes en droppe af tranbärs-saften i ögonvråen emot dåliga eller svaga ögon. — Hos Guldsmeder användas tranbären, i stället för vinsten, till silfrets hvitkokning. Den svarta kopparhinna, som synes på ytan af nyss glödgadt vanligt arbets-silfver 15-lödigt (bergfint silfver kallas 16-lödigt, och är utan kopparblanning), bortfrätes under hvitsjudning, då silfret kokas i oförtennt kopparkärl med tranbär och koksalt, vid pass lika mycket af hvardera, utspädde med vatten; silfret, som igenom föregående glödning renas ifrån vidhängande brännbara ämnen, får nu af syran ett matt och hvitt utseende, lika vackert, som af vin-sten och salt. — Ibland fåglarna äta i synnerhet de af Trast- och Orrslägtet tranbären begärligt. — Det som i English Botany är anfördt, att man i Sverige ej skulle känna tranbärens nytta, röjer blott författarens okunnighet om landet och dess hushållning.

a. pistillen. — b. en ståndare. — c. ett afskuret och d. ett helt frö.

ULMUS CAMPESTRIS.

Alm. På Finska: *Jalava. Paju.*

Högstammigt *träd* med ovanformiga löfblad, som i brädden hafva större och mindre sågtaggar. *Blommorna* sitta flockvis.

Linn. Fl. Su. p. 81. Cl. 5. Pentandria. 2gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 114. Kl. 5. Femmänn. 2qvinn. — *Murr.* App. Med 4. p. 601. — *Patr. Sällsk.* Hush. Jurnal för år 1789, Maj månad sid. 452. — Ekonom. Diktion. 1. 45, 46. *Retz.* Fl. œc. s. 744. — *Pharm.* Ulmi Cortex interior.

Almträdet trifves bäst på öppna ängar eller nära vid hus, i lagom torr och fast jordmån. Blommar på bar qvist om våren. Tål olika luftstrek, men knappt nordens öfver Helsingland. Den enda Svenska almskog vi känna, är emellan Lund och Malmö vid Alnarp.

Medicinska kraften tros i synnerhet böra sökas i trädets inre bark, som är slät, seg, något besk, utan lukt, och innehållande slem-ämne. Det bästa samlas af grenarna, eller om hösten af de smärre rötterna, eller ock af 10 - 12 års gamla träd. Berömmes i vissa kroniska utslag, som komma och försvinna, och som stundom likna spetelska (lepra). Af dekokten, som tillredes af 8 uns bark, kokade i vid pass 1 stop vatten tills hälften deraf återstår, gifves 8 uns med tillsats af något renad salpeter, 2 gånger om dagen. Med laxermedel då och då bör lifvet hållas öppet, och födan mest tagas af vextriket. Fjällsjuka (ichtyosis) i hög grad, har dekokten botat, nyttjad utvertes till tvättning och derjemte invertes. I svåra och envisa händelser bör kuren fortsättas flera månader, och då kallare årstid eller väderlek inträffar, återtagas. Gemenligen ökas deraf utslaget i början. Dekokten är ock tjenlig till omslag för brännskador. — I hushållningen är Almen af stort värde. Den skadar ej gräsvexten, och tjenar till alléer. Planteras 1:o med frö, som mogna i Juni, samlas i torrt väder och sås genast i lös god jord, utflyttas året derpå, och kunna vid det femte hafva krona; 2:o om våren med telningar, som i början flitigt vattnas och aktas för frost; 3:o med trädets grenar som, nedböjda i jorden, slå rötter. Späda löfven duga såsom spenat; om hösten samlade och torkade tjena de till vinterfoder för boskap: färska bladen skola ock meddela åt vatten, hvari de någon tid få ligga, en laxerande kraft, liksom den af Man-

na. Vårtlika utvexterna på löfven tillkomma af Bladlössens (aphis) egg, och innehålla en vätska, hvilken sägas skall vara sårläkande. Veden är för sin hårdhet bekant och nyttig; och roten dessutom för sitt ådriga utseende. Alm är bättre bränsle än ek och ger bättre kol. *Willdenhayn* fick af $\frac{1}{4}$ famn t # 19 lod rå, och 1 # 13 lod calcinerad pottaska. I Bohus Län och Norrige har man, vid infallande sädesbrist, brukat torrkad almbark, malen till mjöl och blandad med sädes-mjöl till bröd. — Som höns gerna skola äta almfrö, så böra de afhållas från ställen der sådana äro utsådda. — Bien sägas icke trifvas i nära grannskap af Alm. Trädet skall kunna vexa till 80 års ålder och få 30 alnars höjd och deröfver och blifva sekler gammalt. Löfven, som efter längsta dagen vända undra sidan mera upåt, skola äfven tjena till föda åt Silkesmaskar. Barken användes till färgning.

a. en fullkomlig blomma. — b. pistillen förstorade. — c. en blommande stjelk. — d. ett frö. — e. ett fröhus med derinom sittande f. frö. — g. en stjelk med löf och frön, i naturl. storlek.

14.

ALOPECURUS PRATENSIS.

ÄNGKAFLE. *Råggräs.* — *Kaflegräs. Muusrumpe.* På Finska: *Pundar-pää-ruoho.*

Strået är upprättstående och bladrikt. *Axet* långt och mjukhårigt af glänsande hår på blomfoderskalens yta. *Blomkronan* är enskalig, försedd nedantill på yttre sidan med långt agnborst.

Linn. Fl. Su. p. 20. Cl. 3. TRIANDRIA 2gyn. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 33. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. 2qvinn. *Patr. Sällsk.* Hush. Jurnal år 1779, Jun. s. 14. 1780, Jan. s. 36. Mars, s. 30. — Ekon. Diktion. 1. s. 82. — *Rafns* Bibl. f. Fys. Medic. o. Ekon. 17. 4. s. 358. — *Retz.* Fl. œc. s. 41.

Växer helst på något fuktig eller lågländ jordmån. Blommar i Maj och Juni med långa ax, som likna rågens. Dess rot är mångårig.

Vid ängskötsel är kännedomen af detta gräs af mycken vigt. Det anses likaså gifvande, som de utländska hittills hos oss odlade hösorter, och kanske öfverträffar det dem i flera afseenden. Om dess frön, som i Juli eller Augusti pläga mogna, sås på aftappade kärr eller utdikade vattensjuka ängar, så får man der i stället en bördig äng. Sidländig svartmylla, som vår och höst ofta af vatten öfversvämmades, besåddes vid Lund med Ängkaflefrö, och gaf på $\frac{1}{6}$ tunnland årligen tre parlass torrt hö, således 18 dylika lass af tunnlandet. Andra året efter sådden var gräset nyss före första slåttern 2 alnar högt; och vid den andra och sista, 1 aln. Dess tidighet och hastiga tillvext gör det för sträft att kunna ätas af Gräsmasken (larven till Nattfjäriln Bombyx graminis): en väsendtlig fördel, som vid valet af höslag till odling visst förtjenar uppmärksamhet, emedan denna larf skonar så få andra grässlag. Vid det i Skåne anställda försöket anmärktes, att frön, sådda i April, lågo 16 dygn i jorden, och gåfvo i Oktober fint gräs, men hvarken strå eller blomax, och således för spädt att första året berga såsom hö. Fröen mogna uppifrån och nedåt i axet; när de börja utfalla i toppen, samlas axen, torkas på luftigt ställe och utgnuggas. Derefter torkas genast fröen än ytterligare, och äro sedan tjenliga till utsäde. — I Tyskland och Schweitz är gräset kändt och som höslag berömdt, under det ifrån latinska namnet öfversatta: Wiesen-Fuchsschwanz.

Tab. — 1. ett ax. — 2. trenne ett stycke ofvan roten afskurna stånd i naturl. storlek. — 3. en sluten blomma. — 4. en fullkomlig blomma öppnad. — a. blomfoderskal. — b. pistillens 2:ne märken. — c. ståndare. — d. blomskalet. — e. agnet eller borstet; alla förstorade.

---

h
i
i
c
b
a
b
d
g
f

15.

FUMARIA FABACEA.

Lökfumari. *Åkerrök. Gallgräs.*

Örtstjelken är enkel, med 2-3 derifrån utgående greniga bladskaft. *Bladen* äro dubbelt tredelade; småbladen glatta, något trubbiga och tre-flikiga. *Blomskärmarne* långa som blommorna, hela och trubbiga.

Sv. Bot. 1. Uppl. N:o 15. *Fumaria solida.* — *Linn.* Fl. Su. p. 245. Cl. 17. Diadelphia 6andr. *Fum. bulbosa* var. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 314. Kl. 14. Tvåkulle, Fröhusbärande. Fum. bulbosa. — *Murr.* App. Med. 2. p. 452. — *Sepp & Kops* Fl. Bat. fig. et descr. — *Retz.* Fl. œc. s. 275. Fum. fabacea. — *Pharm. Suec.* Aristolochiæ fabaceæ Radix.

I skogs-ängar, samt vid foten af buskbevexta berg, vexer Lökfumarien och blommar om våren på mångårig rot. *v. Linné* anför, såsom artförändringar af sin *Fum. bulbosa*, både denna och en annan större, som hos Botanisterna är känd under namn af *Fum. cava*, för dess ihåliga rot; men de torde likväl, enligt *Hoffmans*, *Curtis* och *Smiths* intyg, i egna arter böra åtskiljas, såsom ständigt bibehållande sina kännetecken, bland hvilka de af blomskärmarna tagna, i synnerhet utmärka sig. På denna äro desse hela, men på en annan art, som Herr *Retzius* kallar *solida*, och *Willdinow Halleri*, och äfven hos oss, fastän sällsammare förekommer, äro de inskurna eller delta. Nyare Botanister hafva skiljt dessa till slägtet från vår vanliga *Jordrök* (Fumaria officinalis) under namn af *Corydalis*. Örtklassens särskilta föredningsdelar synas på figuren, som föreställer en genom förstoringsglas sedd blomma af Lökfumarien; a. är *pistillen* eller honan, b. *ståndarne* med sina knappar, c. *vingarne* eller blommans sidblad, som här innesluta ståndarne jemte pistillen: d. *hölen* eller nedra blombladet, e. *seglet* eller öfra blombladet, f. *blomskärm*, g. *blomfodret*, h. *fröhus*, i. *fröet*, som är svartglänsande.

Det är roten, i synnerhet af Fum. cava, som förekommit på apteken; också är den merendels större än den lökformiga täta (Fum. solida), och kanske derföre vald till medicinskt bruk. Smaken är något besk och skarp; men lukten är nästan ingen. Kraften meddelar sig åt sprit och åt vatten; ehuru det sednare lösningsmedlet tager till sig mindre af rotens skärpa. Man har rekommenderat dess användande i form af tinktur eller extrakt, emot maskar och afstannade regler (menstrua): att rena sår och hämma benröta, har man brukat roten pulveriserad i såret inströdd. Till mjöl och bröd nyttja åtskilliga Ryska folkslag denna rot. — Både Läkare och Fältskärer föreskrifva nu mera, högst sällan, Lökfumarien emot sjukdomar eller sår.

16.

FRAGARIA VESCA.

SMULTRON-ÖRT. *Jordbär. Jolbär. Rödbär. Snytterbär. Backbär. Hättebär.* På Finska: *Mansikka.*

Bladen äro tredelade; småbladen eggformiga och sågtandade. *Örtstjelken* refvig, med långt krypande rotskott.

Linn. Fl. Su. p. 175. Cl. 12. ICOSANDRIA polyg. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 203. Kl. 8. TJUGEMÄNNINGAR. — *Murr.* App. Med 5 p. 142. — *Du Hamel de M.* Traité des arbres fruitiers, T. 1. — *Du Chesne* Hist. nat. des Fraisiers. — *Retz.* Fl. œc. s. 260. — *Pharm.* Fragariæ Baccæ, Herba, Radix.

Förekommer allmänt på torra ställen, samt blommar i Maj och Juni månader. Dess rot är mångårig, och när den inflyttas i trädgårdar i lös och god jord, blifva dess bär större och vexten frodigare. Jordgubbar, som under olika namn odlas, anses som skilda atter. Ju större frukten är, ju mindre behaglig blir dess smak och lukt.

Bären äro i allmänhet ganska helsosamma: likväl förorsaka de hos somliga ett friselartadt utslag, och hos andra liksom rus eller yrsel. Såsom läkmedel betraktade, anses de vara lösande, kylande och förekommande röta. Ymnigt nyttjade hafva de, efter den store *v. Linnés* exempel, botat gikt och podager. De som af mjeltsjuka blifvit sinnessvage, sägas af smultron, som då gjort stark diarré, hafva blifvit återställde. Lungsiktige och de af stenplågor besvärade, anföras äfven ibland dem som häraf återfått helsan. Bästa sättet att nyttja bären är utan tvifvel att förtära dem råa, och kan då tilläggas antingen socker, vin eller något aromatiskt; de kunna ock, om magen fördrager det, ätas med mjölk. Smultron upptäcka ofta Binnikemaskens närvaro, och man har sett stycken af denna mask bortgå efter deras förtärande. *Mejer* tillägger jemväl, att detsamma händer efter ätna morötter, hvartill han förmodar att luftsyran (kolsyregasen), som utvecklas, är orsaken. Distilleradt smultronvatten tjenar för svidande ögon. Af bären skall ock ett angenämt bränvin kunna erhållas. Bladen nyttjas och berömmas af många i stället för Té. För att tillreda detta, samlas de unga bladen om våren och torkas i skuggan eller i en afsvalnad ugn, på bleckplåtar och ofta omrörde att de icke bli bruna, och förvaras efteråt till bruk. Friska bladen eller hela örten bultad och lagd på gamla bensår, skall hafva läkt dem, och he-

FRAGARIA VESCA.

Ja vexten kokad i vin och såsom omslag pålagd os pubis skall förekomma pollutiones nocturnæ. — Frön samlas af mogna och torra bär, sås tidigt om hösten på öppna sängar i god jord, och uppkomma om våren, utplanteras sedan på rabatter och fredas första vintern för frost. Med rotskotten kunna dock Jordgubbar beqvämligast fortplantas i fet och lätt jord, som ej är för torr, helst i Juli och Aug. månader, och aktas plantorna i början för solvärma och torka. Hvart 3-4:de år böra de omflyttas. Af för många rotskott försvagas de bärande ståndeu, hvarföre 2 till 3 gånger om sommaren de öfverflödiga böra borttagas. På torra backar vexer en smultron-art, som på Gottland kallas *Nejkon* (Frag. collina, Ehrh. Willden). Bären smaka något olika, och blomfnaset skiljes äfven svårare ifrån bäret än på vanliga smultron. Enligt *Gleditschs* uppgift hysa smultron-örtstjelkar och rötter garfämne.

a. en ståndare. — b. ett frö i naturl. st. och förstoradt.

c
a
b

17.

RANUNCULUS FICARIA.

KÅLRANUNKEL. *Kerskål. Smörblommor. Möja. — Vårkål.* På Finska: *Maan pähkänä.*

Bladen äro hjertlika, i brädden bugtiga med bladstjelkar. *Örtstjelken* är enblommig. *Blombladen* lansettlika, 7-9 till antalet. *Blomfodret* mest 3bladigt.

Linn. Fl. Su. p. 193. Cl. 13. POLYANDRIA Polygyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 225. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR, mångqvinn. — *Murr.* App. Med. 3. p. 90. — *Retz.* Fl. œc. s. 583. — *Pharm.* Chelidon. minoris Radix, Folia.

Ganska tidigt om våren uppskjuta bladen, som träffas allmänt vid sidan af berg och under löfträdsbuskar, hvarest de förqväfva andra plantors tillvext: blomningstiden är i Maj och Juni månader; dess mångåriga rot är sammansatt af små, eggformiga, hvita knölar, hvilka likna hvetkorn, och hänga med fina rottrådar knippvis tillsammans. Efter starkt regn, som bortskölj svartmyllan af rötterna, blifva de synliga, och hafva gifvit anledning till berättelser om nedregnadt hvete.

Med de flesta andra arter af sitt slägte har Kål-Ranunkeln det gemensamt att vara något skarp, dock är den ibland de mildare. Bladen och blommorna äro nästan utan skärpa, hvarföre de kunna nyttjas vårtiden till kål och att blanda till andra ätliga grönsaker; de skola den tiden vara gagneliga i skörbjugg. Men hvad som är sagdt om örtståndet, gäller ej om roten, som i synnerhet före blomningen är skarp, röjer först en sötaktig, sedan bitter, besk, äcklig och sammandragande smak; den uppdrager blåsor, om den bultas och lägges på huden, och gör sår, hvilka ehuru svåra att läka — liksom de af Hvitsippan, Senapsdegar m. m. — antaga dock snarare läkning än sår af Lökranunkeln (Ranunc. bulbosus, sceleratus). Att roten färsk, eller torkad och pulveriserad, kokad med fett till salva, skulle utvertes gagna vid halskörtelns svullnad (struma), och i hemorroider, torde ännu icke vara med tillräckliga försök bestyrkt. Rötterna anföras äfven på listan af nödbrödsämnen; men förmodligen böra de till detta behof samlas sedan blomningstiden är förbi, eller ock blandas med tillräckligt af andra mindre farliga brödämnen.

I anseende till det från andra Ranunkel-arter olika antal af blomfodrets och blomkronans blad, hafva somlige örtkännare gjort häraf ett eget slägte, kalladt *Ficaria*. Vi kunna dock icke billiga detta, då vexten icke saknar de öfriga, Ranunklerna tillhöriga kännetecken.

a. ett kronblad med det vid basen sittande håningshuset i nat. storlek. — b. en ståndare. — c. pistillerna på fästet sammansittande.

18.

LEDUM PALUSTRE.

Sqvattram. *Getpors. Sqvälra. Lummer.* — *Vild Rosmarin.* På Finska: *Suonpursu. Suokanerva.*

Bladen smala, lansettlika, under brunludna. *Blomknippan* i toppen af grenarna. *Ståndarne* längre än blomkronan.

Linn. Fl. Su p. 135. Cl. 10. Decandria 1:gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 162. Kl. 7. Tiemann. — *Murr.* App. Med. 2. p. 75. — *Bergii* Mat. Med. p. 360. *Retz.* Fl. œc. s. 352. *Linn.* Diss. de Ledo palustri. Ups. 1775. — *Pharm.* Rosmarini sylvestr. Herba.

Nordens öde och kärrfulla marker få ett mindre rysligt utseende, då denna buske omkring midsommaren, ofta under skygden af barrträden, från tufvans sida uppskjuter sina blomfulla grenar. Bladens form har jemte deras luktande egenskap icke oförtjent gifvit vexten det namn, hvarunder den på apteken bevaras. Om denna buske, som kreaturen utom geten, allmänt skräda, sprider vårtiden en icke obehaglig lukt, blir densamma under sommaren icke endast alltför stark, utan gör äfven hufvudvärk. Denna plåga, åtföljd icke sällan af ursinnighet, erforo förfäderne, då de, i brist af humla, kryddade ölet med getporsen. Säkrare användes den såsom hushålls- och läkmedel. Boskap besvärad af ohyra, befrias derifrån medelst tvättning med en stark lag af färska qvistarna, för hvilka äfven de envisa vägglössen fly, då qvistarne läggas mellan sängkläderna. Malen säges kunna ödas på lika sätt. Ännu verksammare skulle förmodligen den tjär lika vidbrända oljan vara, om ej dess lukt vore så ganska obehaglig. Dekokt på bladen har med förmån blifvit både in- och utvertes nyttjad för svåra utslags-sjukdomar. För kikhosta, sårdeles i dess början, och rödsot har man icke utan skäl berömt samma tillredning i förening med kräkmedel, hvarmed äfven Ungrarne och de som bebo nejden af Karpatiska bergen förekomma vådan af den hos dem gängse smittsamma hals-sjuka. *Linné* säger att detta medel användt såsom gurgelvatten och omslag af infusion på örten gagnat i strypsjukan (angina strangulatoria), som äfven är smittosam och epidemisk. *Murr.* Emot onda sår i hufvudet (Tinea Cap.) och skabb gagnar tvättning med dekokten, hvilken äfven då bör tillika invertes brukas.

LEDUM PALUSTRE.

Att Ryska Juften erhåller sin egna lukt af en olja destillerad af vexten tillhopa med näfver, har *Pallas* visat vara ogrundadt; endast den sednare blir härtill brukad.

Invånarne på Kamtschatka använda Sqvattram för den der gängse Spetelska, mot hvilken äfven Hr Med. Rådet *Odhelius* i K. V. A. Handl. Tom. 35, 40; och i samma Akad. Nya Handl. T. 4, s. 224. anfört medlets förträffliga verkan. Svamp i hus förekommes om Sqvattram lägges under golfven. Tyskarne kalla vexten *Bienenheide*, emedan Bien begärligt besöka dess blommor.

Tab. — a. en ståndare. — b. en pistill; begge förstorade.

19.

TORMENTILLA ERECTA.

Blodrots-ört. — *Tormentill. Tilmantille. Tillerod. Tepperod. Mundskolrod. Mandsrod. Tolfmändsrod. Huulrod.* På Finska: *Lärvenäjuuri. Punajuuri.*

Örtstjelken är grenig och nedliggande (utbredd). *Bladen* utan bladstjelkar och 5delade: småbladen de tre yttersta lansettlika och sågtandade, de två innersta, som omge stjelken, inskurna, oftast 3klufna. *Blomfodret* 8klufvet. *Blomkronan* mest 4bladig.

Linn. Fl. Su. p. 179. Cl. 12. Icosandria Polygyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. sid. 205. Kl. 8. Tjugemänningar. Torm. Officinalis. — *Murr.* App. Med. 3. p. 140. — *Scheff.* Kem. Föreläsn. s. 508. — *Retz.* Fl. œc. s. 722. — *Pharm.* Tormentillæ Radix.

Förekommer på magra och torra ställen icke sällsynt, blommande i Juni och Juli månader. Dess stora likhet med Potentillsläget, hvarifrån den endast med 4, i stället för 5 blomblad, är skild, har hos somliga gifvit Blodrotsörten ett rum ibland Potentillerna. Dess mångåriga rot är något kägelformig, i ytan ojemn och mörk, inuti rödaktig, utan lukt, med sammandragande och något litet aromatisk smak.

Rotens egenskaper upptagas så väl af Sprit som af Vatten; det sednare får under destillation med den, någon lukt och smak af rosenvatten. Invånarne på Orkaderne och Ferröarne betjena sig af roten till garfning, och skall lädret deraf blifva fastare och bättre än af Ekbark. Lapparne rödfärga läder med saliven då roten tuggas. Kokad i vatten, fås deraf dekokt, tjenlig till gurgling då tungspenen (uvula) är förslappad eller tandköttet blöder och tänderna lossna; den tjenar äfven att dermed tvätta gamla sår, som sedan med passande betäckning fredas från luftens åtkomst, och tros att läkningen påskyndas, om dekokten några morgnar å rad tillika nyttjas invertes. — Anledning till Svenska benämningen har utan tvifvel blifvit tagen af rotens visade nytta emot blodflöden (hæmaturia, dysenteria), i synnerhet hos boskap, åt hvilka den gifves invertes, enligt *De Gorters* intyg. Men ett klokare behandlings-sätt af sjukdomen hos menniskor torde förbjuda bruket af Blodroten för dem. Åtskillige okunnige personer hafva med den sjukes skada i otid gifvit den emot frossan. Svart bläck tillredes af 1½ lod torkad och pulveriserad Blodrot och 7 uns regn- eller sjövatten. Detta kokas tillhopa några minuter, då 3 qvintin jern- (grön) vitriol, 1 qv. Gummi arabicum och 1 qv. brun bresilja tillägges.

20.

SOLANUM Dulcamara.

Sötbesk Solan. *Qvesved. Matledsbuske. Bittersöta. Galnebär. Villbär. Ormbär. Hällbär. Trollbär. — Kipplyng. Åteved. Vivang.* På Finska: *Koisonpuu.*

Örtstjelken är böjlig utan taggar. *Bladen* äro, de öfversta spjutlika, stundom 3delade, och de nedersta eggformiga, spetsiga. *Blommorna* sitta knippvis.

Linn. Fl. Su. p. 71. Cl. 5. Pentandria 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 94. Kl. 5. Femmänningar. — *Murr.* App. Med. 1. p. 423. — *Cullen* Mat. Med. p. 566. — *Patr. S.* Hush. Jurn. 1789. Dec. s. 95. Ekonom. Dikt. 4 Del. p. 18. — *Retz.* Fl. œc. 6. 686. — *Pharm.* Dulcamaræ l. Solan. lignos. Stipites, Radix.

Vid diken och på fuktiga ställen vexer denna Solan-art, och får i Juli månad blå, violetta eller hvita blommor; dess blad äro olika och på en stam ofta af 5 6 slag. En betydlig artförändring har hela eggrunda blad. Med nedböjda grenar, som slå rötter, fortplantas busken lätt.

Då stjelkarne, helst de fina, tuggas, röja de i början en besk, sedan en håningssöt smak. Dessa samlas då inga löf finnas på busken, antingen tidigt om våren eller sent på hösten, och nyttjas merendels som Té, antingen så, att till 3-4 drakmer stjelkar, slås 1 qvarter kokhett vatten; eller tages 1 lod, till 2-3 qvarter vatten, lemnas half timma på svag eld och kokas sedan 8-10 minuter; häraf är dosis 2 koppar morgon och afton att dricka ljumt och i början med mjölk, för smakens skull. Kokas de för länge, blir smaken för besk; är dosis för stor, så gör den äckel, och efter *Gouans* uppgift, äfven lamhet i tungan. Stjelkarne hysa minst, bladen något, men bären mest giftaktigt. En hund dog inom 3 timmar af 30 förtärda bär, som funnos oförändrade i magen. Hos menniskor laxera de och göra kräkning. Emedlertid är vexten, rätt använd, ett godt och verksamt medel i gikt och reumatism af åtskilliga slag, benvärk, gulsot, skörbjugg, hämmade regler (menstrua suppressa), skabb, reforms utslag, veneriska åkommor, elaka bensår, rosartad svullnad m. m. Förrän nattsvett inställt sig i lungsot, har Solan téet stundom äfven gagnat, och en hafvande hustru, som under frossan fick svår och tung andedrägt, botades med Solan-té, då kina förgäfves förut var försökt. *Razoux* brukade bladen mot utvertes skador. Af de sega qvistarna kunna också korgar flätas. Örten ratas af större boskap, men ätes af får och getter.

Tab. — en stjelk med bär. — a. Pistillen. — b. Ståndarne med sina knappar sammansittande.

c
a
b
d

21.

HYOSCYAMUS NIGER.

BOLMÖRT. *Hönsabale. Svinbönor. — Styggräs. Stinkgräs. Söfgräs.* På Finska: *Hulluruoho. Sianhaali.*

Bladen äro groft tandade eller nästan flikiga, omfattande stjelken och, liksom *Blommorna*, sittande tätt invid den.

Linn. Fl. Su. p. 70. Cl. 5. PENTANDRIA Igyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 89. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. — *Murr.* App. Med. 1. p. 444. K. V. A. Handl. 1774, s. 52. — *Halle* Giftpfl. p. 53. tab. 10. — *Retz.* Fl. œc. s. 313. — *Jahn.* Ausw. d. Arzneymitt. 1 B. s. 430. — *Pharm.* Hyoscyami Semina et Folia.

På torra ställen nära husen blommar Bolmörten i Juni och Juli månader; har 2årig rot, liknande palsternacksroten. Fröen bevaras från regn genom lock på fröhuset. Hela vexten är mjukhårig och kännes fet och klibbig, samt har vidrig, skadlig lukt. Getter och kor sägas tåla örten; men skola förlamas deraf. För fåglar och i synnerhet höns-slägtet är den giftig, och för gäss äro fröen lika vådliga, om de förtäras. Rötterne lagda i rum fördrifva råttor; men då böra ej menniskor vistas der. — *Bolmörtsolja* fås af pressade frön; *Extrakt* af vextens utpressade och inkokade saft. *Salfvan* beredes af stötta, kokade och med svinfett blandade Bolmörtsblad; efter silning tillsättes Bolmörtsolja. *Plåstret* göres af oljan och vextsaften kokade med tillsats af vax, terpentin och pulver af örten torkad; detta i spanskflug-plåster döfvar värken, då flugan dragen opp blåsa. Af färska Bolmörts blad hvarpå slås olja eller mandel-olja, som lemnas några dagar på varmt ställe, fås en så kallad infunderad Bolmörts-olja (Ol. infusum Hyosc.), hvilken utvertes varm ingniden, skall tjena i ledernas styfhet, senors förkortning, blinda gyllenådern, urinstämma; och blandad med kamfert, samt ingniden på magen, säges denna olja stilla långvarig hicka och krampvärk. — Lika delar Bolmörtsblad och Backtimjan (Thym. Serpyll.) kokade i 2 qv vatten ½ timma skola gagna mot förkylda lemmar. Flera aftnar å rad bör den af köld skadade delen hållas ½ timma, utan att efteråt afttorkas, i afkoket, som bör vara väl varmt. — Mot blodhostning af för mycken retlighet berömmes Bolmörts-olja (Ol. coct. fol. Hyosc.) som beredes af 2 uns friska stötta blad och 8 uns ren bomolja.

Vid rötternas uppgräfning fingo några arbetare, af vextens blotta utdunstning, hufvudvärk och yrsel. Af 9 personer, som ätit soppa, hvari roten genom misstag, i stället för palsternackor, blifvit kokad, blefvo somlige mållöse, och alle angrepos af törst, brånad i magen, konvulsioner,

munnens och lemmarnas onaturliga vridning, sardoniskt skratt, raseri m. m. De återställdes dock, men sågo först föremålen dubbla, sedan röda, och till slut naturliga. Andre hafva dött deraf, hvarefter man funnit svarta fläckar i magen, samt hufvudets blodkäril fyllda och stinna. Med kräkmedel, afförande, åderlåtning, svettdrifvande, äfven med ättika, hafva dödliga följderna blifvit förekomna. Bladen äro icke mindre farliga. Frön blandade med hafra gifvas af hästprånglare åt hästar, som deraf få utseende af feta. De böra ej brännas, för att med röken bota tandvärk, hvaremot roten kokad i ättika eller vin, med litet salt, att hållas i munnen, är bättre och mindre farligt. Mot blodspottning och öfverflödig öppen gyllenåder, hafva frön, blandade med andra medel och efter nödig förberedelse, varit nyttiga. Ofta äro de såsom sömngifvande, bättre än opium. Mos till en muskottnöts storlek i dosis, beredt af Bolmörtsfrö och hvitt Vallmofrö lika delar (2 drakmer, med tillblandade insockrade röda törnrosor (Conserva ros. rubr., 1 uns), berömmer *Boyle* mot blodflöden. Emot fallandesot har man i stigande dosis gifvit af frön, ifrån 6 till 24 gran dagligen, nära 6 veckor, i ett skedblad saft af Semperviv. Af Extraktet ges 1 gran 2 3 gånger om dagen (stundom 8-15 gran). Brukas med förmån i raseri, konvulsioner, mjeltsjuka, hjertklappning, blodspottning, dålig upphostning, hackhosta, nerfsjukdom af magens och tarmarnas svaghet, krampaktig kolik m. m. Hufvudvärk, som varade i 20 år och tillkommit af en bortklippt martofva (plica polon.) botades härmed, jemte laxermedel mellanåt, på en tid af flera veckor. Utvertes pålagda äro bladen värkstillande, uppmjukande och fördelande; t. ex. i spenbölder af stockad mjölk, skirrer i lefvern, reumatisk värk, gikt och podager. Till omslag kokas bladen i ättika och blandas med olja af bittermandel; eller kokas de i mjölk; eller bultas, stekas och blandas de med mjukt bröd: också kunna ångorna under kokning ledas till det värkande stället. — Mot värken i blinda gyllenådern berömmes en blandning af Bolmörts-plåster ett halft uns, Extraktet 1 drakma, och af Oljan så mycket som fordras till lagom stadga.

Tab. — a. Ett fröhus med locket ofvanföre. — b. Ett fröhus omgifvet af blomfodret.

MENYANTHES TRIFOLIATA.

VATTENKLÖFVER. *Boskapsmissne. Vattenväpling. Kråkfot. Munkhål. Gethål. Klöfving. Gethlöfving. Bläcken. Korsbläcker. Bockblad. Torskblad. Mäss.* — *Geithlauf. Giedeklöf. Iglegräs.* På Finska: *Radaket. Peuran vehka.* På Lappska: *Krass.*

Bladen äro tredelade; småbladen eggrunda och helbräddade. *Blomstängeln* spirlik med håriga blomblad.

Linn. Fl. Su. p. 61. Cl. 5 PENTANDRIA 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 90. Kl. 5. FEMMÄNN. 2qvinn. — *Murr.* App. Med T. 2. p. 27. — *Cullen* M. Med. — *Patr. Sällsk.* Hush. Journal för år 1790, Juli, Aug. sid. 174. — *Sepp* et *Kops* Fl. Bat. fig. et descr. — *Retz.* Fl. œc. s. 453. — *Wallenius* Finska Allmogens Nödbröd, Præs. *Elfving.* Åbo 1782. — *Brodin* de Trifolio aquatico. Åbo 1724. — *Pharm.* Trifol. aquat. l. fibrini l. paludosi Herba.

Denna mångåriga vext träffas temmeligen allmänt på våta och kärraktiga ställen, och har i Maj och Juni månader hvita, rödletta och för sina hår besynnerliga blommor. Ehuru smaken är högst besk, skyr dock icke boskapen vexten; tvertom hafva får, med tvinsot, dermed blifvit botade.

Genom torkning förlora icke bladen sin rena beska och således magstärkande egenskap. Att de tillika innehålla sammandragande ämne synes deraf, att de svärta jernvitriols upplösning. Ofta laxera de, och stundom orsaka de knipningar och kräkning. I form af pulver är dosis 2-3 skrupler; men nyttjas äfven som Té, Dekokt och Extrakt. I skörbjugg och deraf härrörande krämpor är i synnerhet Vattenklöfvern nyttig, och kan då användas, kokad i dricka, och förtäras ymnigt. Öppna skörbjuggs-sår tvättas med vattenaktiga dekokter, och bladen påläggas antingen färska eller kokade i vatten och ljumma. På samma sätt kunna värkande ställen af gikt, skötas, men de allägsnare följderne misstänkas likväl, och bör således örten i gikt försigtigt brukas. I Finland brukas *Vattenklöfver* emot lungsot; men dermed besvärade måste, så väl som de hvilka äro i fruktsamt tillstånd, varsamt umgås med dess nyttjande. Såsom Extrakt har denna ört, genom sin stärkande egenskap, hämmat blodflöden ur lifmodern. Mot maskar ges ½ eller hel skrupel af örten i pulverform dagligen på fastande mage, och dekokten dricks derpå; härmed fortfares hela 14 dagar och längre, då

maskarne plåga bortgå och knipningarna, som stundom kännas i början af kuren, äfven upphöra. Utpressade saften brukas om våren emot skörbjuggs-utslag, och att dermed tvätta reformar och rosartade sår. I vissa invecklade tillfällen af kräftnatur har *Cullen* funnit den tjenlig, brukad såsom Té; och på sådant sätt kallt nyttjad till ett dricksglas i sönder 2-3 gånger om dagen har K. Förste Lifm. D. *Westring* funnit förmånligt för dem som besväras af blinda gyllenådren, med mera fallenhet för diarré än förstoppning. I Extraktet, hvaraf dosis är 1 skrupel eller ½ drakma löst i distilleradt vatten och förenad med ättiksyrad pottaska (Alk. veget. acetat.), har han äfven funnit ett förträffligt medel mot vårfrossor. Med stark infusion på bladen har Lifm. D. *Gröndahl* sett Diabetes kurerad; han önskar likväl att flera försök dermed måtte anställas. Redan för lång tid tillbaka har man i Vestergötland, i stället för humla, betjent sig af Vattenklöfvern, för att ge besk smak åt dricka, och att bevara det för syra; man påstår ock att Engelska Portern får af denna vext sin egna beska smak; men det synes som åtminstone icke den ensamt dertill vore orsaken. Roten kan utan fara användas till bröd vid infallande missvext-år, ehuru smaken är högst obehaglig. I brist af foder bruka äfven Lappska Nybyggare, att med de uppgrafna rötterna föda sin boskap, som förtär dem helt och hållet, hvaraf namnet Boskaps-misne till skillnad från Misne (Calla palustris), uppkommit. Hästar rata vexten både grön och i foder. För lungsiktiga får säges den likväl vara ganska helsosam.

Tab. — a. Blomfodret. — b. pistillen. — c. ett blomblad med en vidsittande ståndare.

a
b
c

23.

PHLEUM PRATENSE.

Ängkampe. *Timotei-gräs. Kampegräs. — Muusrumpe. Rotterumpe. Kjempegräs. Engekjempe, Åkerkjempe.*
På Finska: *Pundarpää-ruoho.*

Strået rakt. *Axet* långt, cylindriskt och hårigt.

Linn. Fl. Su. p. 19. Cl. 3. Triandria 2gyn. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 32. Kl. 3. Tremänningar 2qvinn. — *Bergii* Tal om Svenska Ängskötseln. 1769. — *Retz.* Fl. œc. s. 499. — *Rafn* Bibl. 17. B. 4. h.

Detta gräs, snarlikt Ängkaflen, skiljes lätt derifrån genom sina sträfhåriga ax, då de med fingrarne vidröras, samt sina spetsade Blomfoderskal, af hvilka två förenade bilda axets tvåspetsiga blommor. Ängkampen förekommer ej mindre på ängarne än på åkerrenarne, och frodigast der jordmånen ej är alltför torr.

Det var i Norra Amerika som en landtbo, *Timothy Hanson,* först började att odla detta gräs-slag. Det vann ock snart förtroende i de flesta provinser, och 1763 blefvo de första frön deraf sända till England från Virginien. Man sådde det i början på sanka ställen, men fann innan kort, att det äfven icke vantrifdes på de torrare. Ingen fodervext har någonsin fått ett större beröm. Direktören *Plomgren* och Banko-Kommissarien *Bergius* visade genom sådden af införskrifna frön, att samma gräs-slag äfven var svensk inföding.

Och verkligen af de gräsarter som blifvit åt landthushållare rekommenderade, torde det, äfven som Ängkaflen, förtjena ett utmärkt rum. Fält bestående af gungdy, och sumpig jordmån, boställen endast för några glesa starrstrån, kunna genom ängkampen göras gräsbärande och förvandlas till fastare ängvall, att icke nämna det äfven andra ställen med fördel kunna dermed, ensamt eller i hop med flera slag, besås. Fröna böra icke nedmyllas djupt, utan blott med en lätt harf öfvergås. Ängkampen qvarhåller sitt frö rätt väl, och behöfver således icke afskäras förr än flera ax äro mogna; men också urgnuggas fröen icke så lätt på denna som på ängkaflen. Nyplog tillvallas af ängkampen mer än af andra gräs-slag, och på kortare tid. Det bör slås så snart det går i lägg, för att icke blifva för groft och mindre behagligt för boskapen. Man får då kanske innan hösten förnya denna slåtter. — Hästar älska detta foder framför allt annat; Fåren rata det, men Svinen uppböka dess köttiga rotknölar.

Tab. — a. en fullkomlig eller hel blomma öppnad. — b. en sluten blomma med pistillen, båda förstorade. — c. fruktämnet omgifvit af blomskalen i naturlig storlek.

c
b
a

24.

BERBERIS VULGARIS.

BERBERIS. *Surtörne.*

Qvistar med tredelta taggar, danade af bladfjällen. *Bladen* aflånga, hvasst sågtandade.

Linn. Fl. Su. p. 116. Cl. 6. HEXANDRIA 1:gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 101. Kl. 5. FEMMÄNN. — *Murr.* App. Med. T. 4. p. 79. — *Retz.* Fl. œc. s. 98. — K. V. A. Handl. 1745. s. 251. — *Pharm.* Berberidis Baccæ, Cortex.

En förmodligen fordom utländsk Buskart, som genom fåglars tillhjelp, hvilka njutit bären i trädgårdarne, vunnit burskap i Svenska Flora. Den träffas icke mindre i skogarna, än på steniga öppna backar, och knappt finnes bland inhemska buskar en mera lämplig för häckar och inhägnader; men den täl icke att klippas eller skäras.

Blomklasarne utskjuta midt ibland de sammansittande bladen, och de kransvis förenade gula blommorna, behagligare till utseendet än lukten, bidraga till Juni månads fägring. Den egna retlighet som deras ståndare äga, att vid minsta vidrörande närma sig till pistillen, är ett förnöjande föremål för örtkännaren.

Polackarne koka mellanbarken med alun och färga dermed' läder brandgult. Sker detta med lut, kan Saffian på lika sätt tillverkas. Med färska barken på rötter och grenar färgas ylle gult, om barken sköljes och kokas i vatten, hvari godset sedan lägges. Om läder, färgadt med barkens afkok, sedan torkas och flere gånger doppas i Indigo-upplösning med vitriol-syra, blir färgen derpå grön. Så väl träet af roten som af stammen passar ganska väl till faneringar. Likaså äro bären nyttiga såsom till ättika och bränvins-distillering; saften ur dem ger med alun ett högrödt bläck, och om bockskinn gnides med en ylleklut doppad i berberis-saft, får det en skön glans; men i synnerhet passar samma saft i stället för citron-syra på Apteken, äfvensom till Punsch, hvaraf en ganska god tillagas af 1 del saft, 2 delar socker, 3 delar Arrak och 6 delar kokhett vatten. Förträffligt blir det gelé som med socker af saften tillredes, det är läskande i alla febrar, särdeles de rötaktiga, och kan äfven brukas i gallartade diarréer; likasom dekokten af barken i torsken. Hvitt vin hvari barken legat, anses såsom purgerande. I Holland nyttjas bladen såsom sallat och äfven kokade. — Boskapen försmår dem ej heller då de äro gröna.

BERBERIS VULGARIS.

Busken fortplantas lätt genom bären, planterade om sena hösten i lätt sandblandad jord, på de ställen, der man önskar hafva häckar anlagda. Det bör likväl icke förtigas, att man i sednare tider börjat hysa farhåga för Berberisbuskens grannskap nära åkerfälten, såsom förment orsak till den så kallade *Rosten* på halm och ax af sädesslag. Denna är bevisligen *Puccinia graminis*, en af Svamparterne, och påstås infinna sig så snart AEcidium Berberidis, en annan bland Svamparne, blir synlig på Berberisens blad, som vissa år händer ganska ymnigt. Somlige ha gifvit det under blomningen af busken kringblåsta frömjölet (pollen) skulden. Denna sak är af vigt för Landtbrukaren, och bör till full visshet utrönas.

Tab. — a. en pistill med sina ståndare. — b. ett blomblad med hånings-körtlarne. — c. ett bär i naturl. storl.

b
a

25.

VALERIANA OFFICINALIS.

Apteks-Valerian. *Vänört. Vändrot. Velamsrot. Stämgräs. — Vendingsrod.* På Finska: *Rutto-juuri. Karjanruoho.*

Örtstjelken är rak och kantig. Alla *bladen* äro parbladiga. *Blommorna* sitta i en vipplik spira, och hafva 3 ståndare.

Linn. Fl. Su. p. 12. Cl. 3. Triandria 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 59. Kl. 4. Fyrmänningar. — K. V. A. Handl. 1789, s. 150, och 1790, s. 229. — *Retz.* Fl. œc. s. 759. — *Hufel.* Journ 2. B. 2. st. s. 32. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 180. — *Pharm.* Valer. minor. l. sylvestr. Radix.

En artförändring med bredare och glänsande blad, träffas på fuktiga ängar och anses mindre kraftig än den som vexer på torra bergiga ställen med smalare blad. På mångårig rot blommar Apteks-Valerian i Juli och Aug. månader. Blommorna äro i början något rödletta, men blifva sedan hvita.

Roten, vextens nyttigaste del, bör samlas förrän stjelken uppskjutit, torkas långsamt och i täppt käril förvaras. Med mörkt utseende och trådaktig sammansättning, förenar den en obehaglig och något besk smak, samt vidrig lukt. Den sednare är för kattor mycket angenäm, men kan hos menniskor uppväcka hufvudvärk och svindel. På dess invertes bruk i för stor dosis, följer stundom ängslan, som bör förekommas genom minskad dosis och tillsats af litet muskottblomma. I form af pulver gifves den allmännast ifrån 1 skrupel i början, och sedan till 1 drakma eller deröfver, i vatten, vin eller mjölk; men äfven brukas deraf Tinktur, Extrakt och Infusion. I krämpor af för mycken retlighet i nerv-systemet har roten vunnit ett allmänt loford. I synnerhet anföres hos Auktorerna många exempel, som bevisa rotens nytta emot fallandesjuka, som härrört af skrämsel, häftigt sinnelag, maskar m. m. — Spasmer, St. Viti dans, Hysteri, Mjeltsjuka, börjad Sinnessvaghet, och äfven Blykolik, hafva med Valerian-roten ofta blifvit alldeles botade. Så väl emot förlamade musklar (Paralysi), som emot deras onaturliga styfhet, hvaraf en allmän krampaktig oböjlighet i lederna uppkommit (Catalepsia, Opisthotonos), har man, jemte andra medel, med förmån nyttjat Valerian. Herr *Er. Odhelius* botade den sistnämda sjuk-

domen, inom 14 dagar, med stark dekokt på 1 uns af roten, pulveriserad och kokad med 3 halfstop eller 1½ stop (6 libr.) vatten, till dess 1 stop återstod, som silades, hvaraf förtärdes 1 qvarter för- och lika mycket eftermiddagen; dess emellan brukades Engelskt salt och lavement. I form af Extrakt, förenadt med stålmedel och kina, har det kurerat fallandesoten. *Mead* berömmer mycket ett mos af kina 1 uns, Valerianroten i pulver 2 drakm och Pomerans-sirap så mycket som fordras till lagom stadga, efter föregående laxermedels bruk, gifves häraf en kula af 1 drakmas vigt morgon och afton. Roten, blandad med Guajacum, har löst hårdheter i körtlarna. *Fordyce* botade med Valerianrot, i tillräcklig dosis, sin 4åriga migrän (hemicrania). Mot vattenaktiga svullnader (tum. leucophl.) har hela örten sönderskuren och kokad i öl eller dricka, visat sig, invertes tagen, jemte starka laxermedel, ganska förmånlig. I förening med salt (sal. polychr.), jalapprot och sjölöks-oxymel (oxym. scillit.), har den bortdrifvit maskar. Hämmade regler återställer den lindrigt och utan våldsam verkan, och berömmes äfven i barnsängs-febrar. Såsom ögonmedel och för svag syn rekommenderade Arch. *v. Rosenstein* ett snus af tobak och pulvret af vexten samt ett ögonvatten, hvari Aqva rad. Valer. ingick. Ändtligen sägas Finnarne skola koka vexten i svagdricka och bruka afkoket i rötfebrar. Lagd ibland kläder skall roten fördrifva mal.

Tab. — a. förstorad blomma. — b. pistill. — c. ett frö.

26.

RUBUS ARCTICUS.

ÅKERBÄRS-ÖRT. *Vikon. Jungfrubär.* — *Agerbär: Finnmarksbär.* På Finska: *Luhdikka. Mesimarja. Maanmuurama.*

Bladen äro 3bladiga (bladskaften 3delte,) småbladen eggformiga, sågtandade. *Örtstjelken* upprättstående, utan taggar och enblommig.

Linn. Fl. Su. p. 173. Cl. 12. ICOSANDRIA Polyg. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 202. Kl. 8. TJUGEMÄNN. — K. V. A. Handl. 1762, s. 192. — *Retz.* Fl. œc. s. 617. — *Groths* Beskr. att göra Viner Stockh. 1777. — *Bergii* Tal om Läckerheter, 1 Del. s. 243. — *Linn.* Mat. Med. p. 244. — *Jörlin* om Köks- och Kryddgård. Lund. 8:o 1788. — Ekon. Dikt. 4 Del. Art. Bär. — Stockh. Post. 1786, d. 30 Okt., N:o 252. — *Pharm.* Baccæ Norrlandicæ.

Frukten af denna lilla mångåriga planta är temmeligen allmänt känd, och för sin ypperliga smak och lukt med mycket skäl berömd. Den är fastsittande på blomfästet, och icke såsom Hallon lätt derifrån affallande. Bladen likna Smultronörtens. Blommorna framkomma i början af Juni månad. Dess naturliga hemvist är Vester- och Österbotten, samt Lappmarken; men den kan äfven fortplantas och bära frukt i Sveriges sydligare landsorter, dock böra plantorna då om våren täckas med granris, samt sedermera aktas för frostnätternas kyla. Originalet för figuren är benäget lemnad af Herr Kammar-Rådet *af Strübing*, som planterat vexten i sin trädgård i Stockholm.

Akerbären utgöra med Hallon, Björnbär, Hjortron och Stenbär ett slägte, och hafva med dem många egenskaper gemensamma; men de öfverträffa dock så väl desse, som nästan alla vildt vexande Europeiska bärsorter i smak och lukt, hvarföre de värderas mycket att lägga på Vin, som derigenom vinner både till styrka och angenäm smak, samt antager bärens mörkröda färg. Lindrigt i ugn torkade bär kunna länge förvaras, och dessa, lagda på buteljer, till $\frac{1}{4}$ af rymden, då det återstående påfylles med Vin, och litet jäsningsrum lemnas, gifva Åkerbärs-vin. Af färska bären i Vin, med groft socker, som gör jäsningen, fås det äfven. Ju bättre Vin man nyttjat, ju smakligare och finare blir Åkerbärs-vinet. Af Rhenskt eller Mosel-vin blir det ganska godt. Bären ensamt pressade och med tillsats af socker, gifva ett förträffligt Vin, men dertill fordras mycket bär. Insyltade med socker eller håning äro bären smakliga, och i febrar kylande samt läskande.

Tab. — a. förstorad ståndare. — b. pistill. — c. bär.

27.

PYROLA UMBELLATA.

Rylört. *Vintergrön.*

Stjelken träaktig, grenig. *Bladen* nästan kransvis sittande, vigglika, sågade. *Blommorna* i knippe förenade.

Linn. Fl. Su. p. 140. Cl. 10. Decandria 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 160. Kl. 7. Tiemänningar. — *Retz.* Fl. œc. s. 566. — *Chyden.* Disp. om G. Carleby. Åbo, 1754.

En skön, ständigt grönskande Buskvext, befintlig, ehuru icke allmän, på uråldriga, skuggrika Tallhedar, ihop med Lingonriset, som den i anseende till bladen mycket liknar. Mot slutet af Juli och i början af Augusti månader visa sig de hvita, rödletta blommorna, i flock sittande, lutande mot marken, från toppen af de ensamma, odelta blomstjelkarna.

I Norrland, der Rylörten i större ymnighet förekommer, äfven i Finland anser Landsfolket densamma såsom ett förträffligt medel mot reumatiska plågor, hvilken egenskap det Svenska namnet synes åsyfta. Liksom bladen af *Linnés* vackra ört, användas de styfva, glänsande bladen af Rylörten till dekokt, som drickes vid nämda åkommor. *Zetzel* har med fördel brukat den invertes i Höftvärk, då stället tillika utanpå blifvit belagdt med Tvålplåster.

28.

MERULIUS CANTHARELLUS.

CHANTERELL.

Hatten päronlik, kupig, platt eller urhålkad, gul, med greniga ådror på undra sidan, nedåt foten löpande.

Linn. Fl. Su. p. 443. Cl. 24. CRYPTOGAMIA. Fungi. Agaricus Cantharellus. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 450. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Svampar. (Agaricus.) — *Retz.* Fl. œc. s. 25. Agaricus Cantharellus. Magaz. Encycl. An. 8. N:o 21. p. 96.

Denna Svamp, som medelst åderlika upphöjningar på undra sidan af hatten skiljer sig, äfven som dess samslägtingar, från *Skifsvamparne* (Agarici), hvilka i ådrornas ställe äro med Lameller försedde, förekommer i barrskogar och skogs-ängar, merendels på torrare ställen. Den blir vanligen tidigare synlig än svampar i allmänhet, nemligen om sommaren, och utmärker sig lätt genom sin färg och besynnerliga, ej oangenäma, lukt, som ganska nära liknar Aprikosens. Man upptäcker ingen färgande saft, eller bitande egenskap på tungan.

Man har anmärkt, att Chanterellen sällan eller mindre angripes af maskar, hvilka eljest så hastigt förtära svamparne; den kan således med mera skäl användas till föda, hvartill den väl passar, om den är renad från instuckna barr och smuts, först något förvälles, och sedan med litet smör i pannan skyndsamt stekes. Den smakar då väl, men är mindre lös än champinjoner, riskor och den bekanta ätliga pipsvampen (Boletus edulis.) *Boucher* har i denna svamp funnit mycket oljämne äfven torkad och 6 månader gammal. Oljan, som erhölls genom destillation, var vidbränd och lätt antändlig.

På Tabellen ses en längs efter sönderskuren eller kluf ven svamp, som visar att den ej är ihålig.

ROSA CANINA.

Nyponbuske. *Törne. Vild Törnrosbuske. Nypetorn. Göper. Juglon. Klunger. — Nyper. Nyperoser. Klongeriistorn. Tornriis. Njupeklong.* På Finska: *Orjautappura. Tappura.*

Trädstammen och *Bladskaften* äro taggiga. *Bladen* glatta, eggformiga, spetsiga och sågtandade. *Blomskaften* och *Frukten* släta.

Linn. Fl. Su. p. 170. Cl. 12. Icosandria Polyg. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 201. Kl. 8. Tjugemänningar. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 172. — *Patr. Sällsk.* Hush. Journal 1779, Jun. sid. 42; 1795, Juli, Aug. sid. 175. — *Retz.* Fl. œc. s. 614. — *Quensel* Almau. 1724. — *Pharm.* Ros. sylv. Flores. Cynosbatos Fructus. Bedeguar Fungus.

Växer vild på ängar, vid gärdesgårdar och på torra högländta ställen. Blommar i Juni och Juli månader, med blekröda eller hvita enkla blommor. Provinsbusken (Rosa centifolia) har taggiga blomskaft och frukt; således nog skild från Nyponbusken, hvars blommor äro sämre till Rosenvatten, Insockring (Conserva Ros. rubr.), Rosengryn och Potpourri.

Nypon kallas denna buskens frukt, som mognar om hösten, och bör då samlas, klyfvas, rensas, och, sedan fröen jemte luddet inuti äro borttagna, torkas eller syltas. Nyponsoppa är både smaklig och helsosam, kylande, törstsläckande och urindrifvande. Om rensade Nypon kokas med litet vatten, samt socker och kanel tillsättas, så kunna de på detta sätt användas såsom helsosam sallat till fet mat. Äfven tjena de, syltade i socker eller håning, och förvarade i sin sirap. Mogna Nypon, lemnade på kallt ställe, tills de tillräckligen mjuknat för att kunna stötas och pressas, gifva en saft, som kan frånsilas och blandas med stött kanarisocker, då man erhåller en Rob, som i stället för citronsaft med mycken fördel kan nyttjas i sjukdomar. På lika sätt och med samma förmån beredes Rob af Berberisbär; med tillsats af litet Vin görs dessa Robsorter smakligare, och i vissa fall nyttigare för sjuka. Vi förbigå här gamla berättelser om fruktens nytta i många särskilta sjukdomar, emedan vi anse dem icke hafva annan förtjenst än ålderns.

En svampaktig utvext, danad af en liten 4vingad Fluglik Insekt (Cynips Rosæ), träffas ofta mot hösten på olika

delar af busken, och kallas *Sömntorn* (Bedeguar). Dess form är olika, stundom taggig, grenig, stundom luden, grönröd, aflång och stor som en valnöt. Af vextsaftens hindrade omlopp, der Insekten lagt sitt egg, dess stillastående och nya vätskors tillrusande, uppkomma dessa vexter, likasom Galläpplen på Eklöf, och troddes dessa, hos den lättrogna forntiden, kunna bota hundradetals sjukdomar. Torkade och brända Nypon, eller med $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{3}$ kaffe, äro ock bland föreslagna kaffe-substitut. Genom jäsning kan äfven en vinlik drick af frukten tillredes. Barken ger en mörkbrun färg på ylle, samt rot och ved en smutsgul.

Tab. — a. en förstorad Bladskärm. — b. pistillen. — c. en ståndare. — d. fröet, sedt från tvne sidor. — e. en frukt i nat. storlek.

a
b

30.

POA AQUATICA.

JÄTTEGRÖ. *Kassevia. Mjölkvass. Flejegräs. — Elvekonge.*

Blomvippan stor, utbredd, med 6blommiga jemnbreda små-ax. *Strået* vasslikt.

Linn. Fl. Su. p. 26. Cl. 3. TRIANDRIA 2gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 44. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. — *Linn.* Vestgöt. Resa, s. 44, 48, 160 — *Osbeck* i K. V. A. Handl. 1757, s. 53. — *Retz.* Fl. oec. s. 525. — *Rafns* Bibl. 17. B. 4. h. s. 361.

Af alla Svenska Gräs-slag är detta utan tvifvel det största, och egentligen en vattenvext, och trifves således bäst i dammar, vid dyiga åbräddar, grunda sjöstränder, samt på sanka och vattensjuka ängar.

För den höjd af 3 till 4 alnar som Kassevian ernår, och för dess bladrikhet, torde intet gräs slag vara drygare, äfvensom dess mjukhet och saftfullhet gör det till den mest behagliga föda för boskapen. Det förtjenar derföre att på tjenliga ställen med omsorg fortplantas. *v. Linné* påstod redan sjelf för mer än 50 år sedan, «att intet utländskt Höfrö kunde med Kassevian förliknas, och ansåg detta enda så värdigt, att upptäckten deraf kunde betala all den kostnad som blifvit på hela hans resa använd.» Oaktadt sin förtjenst, att både som färskt och som hö vara en god boskapsföda, har det likväl på några ställen i Tyskland blifvit misstänkt, såsom vållande orsak till Trumsjuka hos kreaturen. Men Prof. *Wäther* i Giessen har visat att det onda troligen härleder sig från brandkorn i blomvippan, hvilken, så beskaffad njuten, åstadkommer sjukdomen. Emedlertid har gräset der i trakten oskyldigt fått namn af *Berst* eller *Platzgras*. För både kor och hästar samt kalfvar är det högst begärligt, och de förtära det ända ned till rötterna. Det är ock ganska mjölkökande hos de förstnämda.

Fortplantningen sker väl icke så lätt genom frön, emedan dessa sent mogna, utan bäst igenom rötterna, hvilka kunna med lätthet föras från aflägsna orter. De utsprida och föröka sig till flera stånd inom året, och man skulle på detta sätt göra sidländta ängar inom kort tid ganska frodiga. Om det slås tidigt, får man ofelbart berga det andra gången, i synnerhet på vattensjuka ställen. I Vestergötland täckas äfven Ladugårdstaken med den rörlika halmen, och sägas uthärda längre än de vanliga halmtaken.

Fig. — a. ett af små-axen. — b. en genom förstorings glas sedd blomma, med fröredningsdelarna.

---

a
b
c

31.

ASARUM EUROPÆUM.

HASSELÖRT.

Örtbladen äro ämne, och njurlika. *Blomfodret* 3klufvet och utan blomblad.

Linn. Fl. Su. p. 16. Cl. 9. DODECANDRIA 1gyn. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 211. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 559. — *Retz.* Fl. œc. s. 77. — *Pharm.* Asari Radix, Folia.

Växer på skuggrika ställen, mest i södra delen af Sverige, ibland hasselbuskar. Dess klocklika, rödbruna blommor framkomma med korta blomstjelkar i April och Maj månader, från plantans mångåriga rot, som är trådig och äger äcklig, skarp smak, samt något aromatisk och obehaglig lukt. Pistillens öfversta del (Märket) är 6klufven, och fröhuset, som är läderlikt och försedt med kronlika taggar, 6 rum för frön. — Boskapen äter icke denna vext.

Både roten och bladen, torkade till pulver, nyttjas såsom kräkmedel till vid pass ½ qvintin i dosis, eller i stället för snus att orsaka nysning. Man omtalar svår hufvudvärk, vattensot i hjernan och döfhet, som med pulvret blifvit botade; i förra händelserna har man användt det såsom nysmedel: i den sednare har det blifvit inblåst i örat. Men ehuru erfarenheten besannar, att det genom sin retande kraft framlockar vätskorna och ökar näsans slemaktiga afsöndringar, stundom till den grad att blod åtföljer dem, så bör man dock icke lofva sig mycket af denna kurmetod, som ofta kan vara farlig att använda. Hästar, som besväras af en art yrsel eller raseri, kallad Koller, sägas blifvit botade genom pulvret inblåst i näsborrarne; också berättas det att hästarne blifva muntra då de förtärt hafra, som varit blandad med detta pulver. — Men pulvret, i synnerhet af roten, äger äfven en laxerande kraft, och bör då gifvas öfver ½ qvintin i dosis samt vara groft pulveriseradt. Eller ock läggas 6-8 blad i ett uns vin ett halft dygn, och är då laxerdryck. I form af infusion eller dekokt förloras mycket af vextens egenskaper att väcka kräkning och laxera; roten drifver då i stället svett och urin. I detta afseende lär man tillagt vexten förmånlig kraft mot långvariga frossor och vattensot. Rotens laxerande egenskap är häftig och i synnerhet för fruntimmer i fruktsamt tillstånd farlig. *Görz* erhöll genom destillation af färska roten med vatten, utom en eterisk olja, äfven ett kamfertlikt sediment. — I nyspulvret, nästan det enda som på Apteken af denna vext finnes bibehållit, ingå, utom vextens blad, Mejram, Marum och Lavendelblommor. Pulver af roten och bladen ingår i den så kallade *Schneeberger* Tabak, bekant i Baden som nysmedel.

Tab. — a. en ståndare. — b. pistillen. — c. fröhuset med blomfoderflikarne.

32.

DACTYLIS GLOMERATA.

EXING. *Hundexing.* På Engelska: *Orchard Grass.* På Finska: *Koiran-ruoho.*

Blomvippan hopklasad af *Små-ax*, som sitta åt en sida. *Blomfodrets* ena skal större, kölformigt. *Bladen* sträfva.

Linn. Fl. Su. p. 29. Cl. 3. TRIANDRIA 2gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl s. 49. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. — *Retz.* Fl. œc. s. 206.

Nyttan af detta gräs var icke bekant i Europa, förrän frön deraf insändes till K. Engelska Societeten i London, under ofvan anförda namn, ifrån Norra Amerika, der det i nya England skall mycket värderas.

Det är ock en för Landtmannen icke obetydande gräsart, som finnes ymnigt vildtvexande i Sverige, dock icke mycket långt upp i Norden.

Man ser den trifvas på hvad jordmån som helst, både högländt och lägre belägen, men träffas i större mängd på uppbrukade ställen, till mer än alnslängd, och vida högre der skugga råder, såsom i trägårdarna. Blommorna visa sig omkring midsommars-tiden, då axen blifva mer utspärrande, hvaraf blomvippans utseende före och under blomningen blifver något olika.

Ehuru icke ett af de lenare grässlagen, förtjenar det äfven odlas såsom ganska härdigt, rotdrygt och gifvande, fastän det icke äger samma fullbladighet som Ängkaflen eller Ängkampen.

Som det efter blomningen får styfvare halm och sträfvare blad, är rådligast att afslå detsamma i tid, då man senare på hösten får göra en ny slåtter; om den dermed besådda platsen icke äger en allför torr belägenhet för kulturen, bör således en dylik väljas, som icke saknar all fetma och fuktighet. Kor, får och hästar älska detta foder både grönt och inbergadt. Vexande uppsökes det och ätes icke sällan af hundar, hos hvilka det uppväcker kräkning, genom den retelse som de på bladen befintliga fina taggar i magen förorsaka.

Tab. — a. ett af små axen. — b. en blomma med dess fröredning.

33.

SAMBUCUS NIGRA.

Fläder. *Hyll. Fulbom. — Hyld. Hyldetræe.* På Finska *Seljapuu. Hejsipuu. Ruusin-taudinpuu.*

Trädstam med 3- eller 5delade blomknippen. *Bladen* äro parbladiga: småbladen oftast 5, spetsigt eggformiga och sågtandade.

Linn. Fl. Su. p. 96. Cl. 5. Pentandria 3gyn. *Liljebl.* Sv. Fl. s. 128. Kl. 5. Femmänningar. — *Retz.* Fl. œc. s. 647. — *Murr.* App. Med. T. 4. p. 13. — *Pharm.* Samb. nigræ, Cortex, Flores, Baccæ.

Vexer i nästan allt slags jord, mest vid husen. Med flikiga blad och stundom med hvita bär förekommer den äfven. Skuggan af denna buske är för menniskor skadlig.

Inre barken är starkt laxermedel; denna dess kraft utdrages af vatten och sprit, hvilket i vattensot blifvit brukadt ifrån 1 drakma till 1 uns i dosis. — Blommorna, hvaraf påfoglar sägas dö, nyttjas som té; de äro färska lindrigt laxerande, och torra svettdrifvande. Detta medel är förträffligt i elakartade utslags-sjukdomar; och ångorna af varmt fläderté, på en svamp med litet ättika, att hålla för munnen eller näsan och inandas, berömmas i afstannad upphostning. Blommorna, kokade i mjölk eller vatten, och varma i påse mot håll och styng (Pleur. spuria) pålagda, öfver de mot hvarannan svarande ställen, der stynget tyckes gå liksom genom bröstet, göra önskad verkan. Inbakade i så kalladt pankaks smet gifva de äfven en välsmakande rätt. *Fläder-ättika*, hvaraf ångorna på lika sätt kunna nyttjas, beredes liksom téet, genom infusion, med ättika i stället för vatten, och är dessutom fördelande samt nyttigt till gurgling i hals-sjukdomar. I kryddpåsar med kamomill blommor och kamfer, äro torra fläderblommor fördelande. Under destillation gifva de *Fläder-vatten* och *Fläder-spiritus*, hvilka brukas att blanda med andra svettdrifvande medel. — Bären hysa, jemte 3 frö i hvardera, en helsosam saft, hvilken utpressad och i lerkärl med sirap, socker eller håning inkokad, kallas *Fläder-mos*, som är så allmänt berömd, och af *Quarin* framför annat rekommenderad i reumatism med feber, till 3-4 uns om dagen. Upplöst i ljumt vatten, tjenar det i halsfluss till gurgling. Bärsaften kokad med plommon brukas såsom saliat utrikes; och efter jäsning med tillsats af socker och aromatiska ämnen, kan deraf tillredas ett Vin, som liknar Frontignac.

På linne kan sättas mörkbrun färg med bären, hvilka äfven meddela desmanslukt åt vin, och skola äfven förbättra ett i jäsande tillstånd. De sägas emedlertid döda höns. Af de varmt pressade frön (2 Skålp.) fås olja ($\frac{1}{4}$ Skålp.), som i handel med linolja kan finnas förfalskad. — Späda bladen laxera och göra kräkning, hvarföre de icke böra brukas i sallat om våren, såsom det likväl sker i Tyskland. Ej heller tjena bladen att lägga på svullna ben (œdema pedum). — Kål, som piskas med löfruskor af fläder, eller fruktträd, hvari de upphängas, skola derigenom fredas för larver och bladlöss. Veden är hård, gul och liknar buxbom. Den duger ock till bränsle; $\frac{1}{4}$ famn af veden gaf $4\frac{1}{2}$ Skålp. aska, hvaraf erhölls 28 lod rå, och 24 lod calcinerad pottaska (Essen). Med blad och grenar sägas råttor fördrifvas, dufvors ohyra från dufslagen och vägglöss ur sängarne.

Tab. — a. en förstorad blomma med blomfodret. — b. en sådan med pistiller och ståndare.

34.

CETRARIA ISLANDICA ACH.

Lichen Islandicus. LINN.

ISLANDS-LAF. *Islandsmossa. Hedelof. Hedemossa.* På Finska: *Kangas-jäkälä. Islannin jäkälä.*

Bladig, upprättvexande, grenig, med invikna kanter, hvilkas bräddar äro hårige. *Fröredningen*, lik små skålar, är platt och sitter i toppen af de större grenarna.

Linn. Fl. Su. p. 413. Cl. 24. CRYPTOGAM. Algæ. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 425. Kl. 18. LÖNNGIFTE. — *Acharii* Prodr. Lichen. Suec. p. 170. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 499. — K. V. A. Handl. år 1745, s. 306, 1794, s. 4. 16. — Hush. Jurn. år 1789, Febr. s. 291. — *Retz.* Fl. œc. s. 380. — *Jahns* Ausw. d. Arzneymitt. s. 462. — *Ach.* Lichen. univ. p. 512. Syn. p. 229. — *Westrings* Sv. Lafv. Färghist. t. 6. H. — *Berzelius* i K. V. A. Ek. Ann. Nov. 1808. — *Pharm.* Musci Island. Herba.

Bland de stora framsteg Botaniken gjort i våra tider, är också Lafvarnes bättre systematiska kännedom märkvärdig, och det är Prof. och R. *Acharius*, som i detta afseende äger en odelad förtjenst. I det system han uppställt, utgöra Lafvarne en egen vext-familj, fördelt i slägter, hvaraf *Cetraria* är ett särskilt, och utmärkt genom *sin bladiga, greniga, upprättvexande form, med fröredningsplättar, anvuxne i brädden, färgade på disken, och omgifne med kant af Lafvens substans.* Äfven utom Norden, såsom i Schweiz, Italien och Spanien, vexer Hedemossan nog allmän på torra och stenige ställen, så väl på öppna fält, som vid skogskanter. En artförändring träffas också, med finare, spetsiga och krusiga blad.

Den samlas före höbergningstiden helst i regnig väderlek; ty då lossnar den lättast och smular sig icke. Hvart 3:dje år kan skörden på samma ställe förnyas. Beska smaken bibehåller sig ännu efter 20:de afkoket; men kan med lut, hvari Lafven blott öfver natten blifvit stående, alldeles borttagas, står åter luten för länge på, så upplöses lafven och förloras för mycket af dess födande ämne, hvarföre luten bör blott stå öfver natten, och så afsilas lafven sköljas och med behörigt vatten eller mjölk kokas. Afkoket med vatten, afredt med egg gula, i stället för att koka lafven i mjölk, är smakligt, födande och tjenligt för dem som ej tåla mjölk, enl. intyg af dem som dagligen i flera år nyttjat en sådan frukost. Slemämnet utgör nära hälf-

ten af lafvens vigt. Kokad med mjölk, hindrar den mjölken att löpna, och kött lagdt i vatten infusion på lafven, förvaras derigenom 3-4 dygn för röta. Sönderskuren och kokad i jernkittel sätter den mörkgul färg på ylle och med tillsats af tenn-solution och salmiak ljusare och mörkare brunt. Ylle och silke kunna dermed få jemväl en karmelit färg. Hästar, oxar och svin få hull, om de betas der Islands-lafven ymnigt vexer, eller om de få den ibland annat foder. — Sedan den är samlad, sköljes den, torkas och stötes eller males till mjöl, hvaraf 2 tunnor anses lika födande med en tunna säd: med vatten eller mjölk tillagas häraf välling eller gröt, som med kryddor kan göras smakligare. Bröd af detta mjöl blir något beskt och svart, men är födande; tillsättes vid förbakningen något sädes- eller potates-mjöl, blir brödet smakligare och låter sig lättare förbaka. — Som läkmedel infunderas lafven först ett dygn i kallt vatten eller lindrigt förvälles, då beskheten, som tros vara laxerande, minskas; sedan kokas en del af torra lafven i 16 delar vatten och mjölk, till dess $\frac{2}{3}$ återstå, och sedan silas; härtill kan för smakens skull läggas håning, socker, mandelsirap, lakris-rot, choklad m. m.; afkoket kan äfven blandas med köttsoppa på höns eller kalf. Af Islands-lafven sålunda tillredd kan dagligen förtäras så mycket att det gör vid pass en eller halfannan tékopp hvarannan timme; bruket häraf fortsättes flera veckor eller månader. Efter gifna anledningar kan tillsättas opium, rabarber-tinktur, kina m. m. — Med förtjent beröm är Islands lafven mycket rekommenderad i lungsot och bröstsjukdomar; i afmagring: i långvariga diarréer af slapphet; i rödsot efter föregående afförande medel. I lungornas envisa tuberkler (phthis. tubercul.) är dess bruk väl utan synnerligt hopp, men dock utan skada; äfvensom i njurarnas och lifmoderns sårnader. Utvertes har Chirurgen *Heinze* utrett att lafven är nyttig emot sår. — Denna laf utgör ett af de förnämsta näringsmedel på Island, och kunde likaledes, vid infallande brist på dugliga födämnen, på andra orter begagnas. Kemisten *Proust* är den förste som dermed anställt ordentliga försök; *Westring* har bekrannat och mångdubbelt tillökt dem, och *Berzelius* har fullkomnat lafvens historia genom den noggrannaste Analys, som på ofvananförde ställe bör rådfrågas.

35.

ISATIS TINCTORIA.

Vejde.

Rotbladen äro i brädden naggade; *stjelkbladen* sitta skiftevis, äro helbräddade och vid basen nästan pil-lika, stjelkomfattande. *Fröskidorna* aflånga och hoptryckta.

Linn. Fl. Su. p. 258. Cl. 15. Tetradyn. siliculosæ. — *Lilj.* Sv. Fl. 3. 270. Kl. 12. Fyrväld. kortskid. — *Patr. Sällsk.* Hush. Jurn. 1776, 1787, 1789. se Registret Art. Indigo. — *Hjelm* Afhandl. om Indigos tillverkn af Vejde-örten. Stockh. 1801. s. 56. i 8:o. — Descript. des arts et métiers, l'Art de l'Indigotier par M. de *Beauvais Raseau*, 1770 fol. — *Scheffers* Kem. Föreläsn. 2:dra uppl. s. 491. — *Retz.* Fl. œc. s. 111.

Denna 2åriga Färgvext träffas vild på Gottland, Öland och i skärgården vid Kalmar samt Finland. Stjelken är stundom 3-4 fot hög och bär guldgula blommor i Juli månad. Stiftet eller pistillens medlersta del saknas, men dess öfversta del, som kallas Märket, är trubbigt och knapplikt. Inom de 2 tunna skidskalen förvaras fröet.

Alla vexter, som under långsam torkning svartna eller blifva blåaktiga, ge hopp att derur kan erhållas *Indigo*. Af Vejde samlas till detta ändamål bladen då de nedersta börja gulna; de utbredas jemt, och helst regnvatten slås derpå; ty vatten med jern- eller gipshalt duger ej. Med en måttligt tung press, lemnas detta att jäsa, till dess en blå hinna synes på det gröna vattnets yta; då försökes genom sqvalpning eller omrörning i ett glas, om de blå och gula färgpartiklarne, som tillsammans orsakade gröna färgen, kunna åtskiljas: ty då blir vattnet gult och det blå faller till botten i glaset. Händer detta, så aftappas färgsoppan i ett annat käril, hvarest den röres och arbetas tillräckligt, till dess den skär sig (det blå och gula åtskiljes). Det förtjente nogare undersökning, om icke kalkvatten, urin eller lutsalts upplösning skulle kunna göra detta arbete öfverflödigt. Under rörningen skummar sig ofta färgsoppan och vill pösa öfver; detta hjelpes med några droppar olja eller tran, som slås uti. Den arbetande färgsoppan lemnas 3-4 timmar i stillhet att sätta sig och uppöses slutligen i påsar, för att låta vattnet afrinna. Sist skäres massan i stycken, hvilka torkas i varmt rum och utgöra *Indigo*. Fransmännens *Pastel* och Tyskarnas *Waid* hvarmed färgas i vatten ensamt, gulbrunt, men med lut-

salt och under jäsning, blått, fås af malna och torkade Vejdeblad, som fuktas och lemnas att jäsa, formeras i bollar, som torkas och sedan sönderslås, samt sist inpackas i tunnor och förvaras. — Fröet, som är lätt, blandas med sand eller hackelse, och sås i lugnt väder, ganska glest, i April eller Maj månader; jorden bör vara lös och något fet; af torka skadas vexten, som till Indigo-beredning kan afbladas 2-3 gånger om Sommaren. Ett Svenskt geom. tunnland fordrar $6\frac{1}{2}$ skålp. af Vejdefröet; det ligger $1/4$ veckor i jorden; bör sedan rensas från ogräs, och de stånd, som äro för tätt sådda, måste uppryckas. Af fröen fås olja.

Tab. — a. visar en något förstorad blomma. — b. pistillen med ståndare. — c. ett blomblad. — d. en öppnad fröskida. — e. rotblad.

36.

PINGUIGULA VULGARIS.

FETÖRT. *Tätgräs. Sättört. Fetnacke. Kråkört, — Tätte gräs. Slimgras. Mälkekors. Feitgräs.* På Finska: *Yököin lehti.*

Blomstängeln är bar (utan blad och grenar). *Ilåningshuset* nästan cylindriskt, sporrlikt och lika långt som blomkronan. *Fröhuset* eggformigt.

Linn. Fl. Su. p. 8. Cl. 2. DIANDRIA 1gyn. — *Ejusd.* Fl. Lapp. Ed. 1:a p. 10. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 11. Kl. 2. TVÅHÄNNINGAR. — *Retz.* Fl. œc. s. 501.

På kärraktiga och skuggrika trakter vexer Fetörten temmeligen allmän. Dess ljusa eller gulgröna blad ligga utbredda tätt åt marken, och äro täckta med fina genomskinliga och mjuka hår, hvilka, genom små klot på ändan, utsila en seg slemaktig vätska, som skall kunna läka sår eller sprickor i huden, i synnerhet på spenarne hos kor. Ett sådant hår, något förstoradt, är särskilt tecknadt på Tabellen. Roten är mångårig, och den violetta eller purpurröda blomman framkommer i Juni månad. En mindre artförändring träffas i Lappmarken.

Om denna vext förtjenar någon uppmärksamhet för sin hittills kända nytta, så är det hufvudsakligen för dess besynnerliga egenskap att göra spenvarm mjölk seg och, då den löpnar af värmen, nästan utan vassla, men också med mindre grädda än annars, fås utan tätgräs. Sådan kallas den *Tätmjölk* och nyttjas allmänt i Norrland, der den berömmes och af de flesta ätes med begärlighet. Den beredes primitift med Fetörtens blad, som läggas på silen, eller ingnidas på bottnen i kärilet, hvarest mjölken uppsilas. Några dagar lemnas mjölkbunken i svalt rum och tjenar sedermera ett skedblad af denna således tillredda tätmjölk, på samma sätt nyttjad som bladen, till nästa beredning, hvarmed kan fortfaras, som det säges, i många år, utan att första beredningssättet behöfver förnyas. Således kan ett skedblad tätmjölk vara tillräckligt för att dertill dagligen år efter år förbyta vanlig frisk mjölk. — En sådan egenskap hos fetörten ger anledning, att af den vänta större nytta framdeles, hvilket genom försök borde utrönas. *Raj* omtalar emedlertid en laxerdekokt eller sirap, som af fetörten skall kunna beredas. — Får sägas ej tåla denna planta, och löss skola dö af dess saft, med hvilken hår kunna färgas gula.

Tab. — a. Blomfodret. — b. pistillen med sina ståndare. — c. pistillen ensamt, sedd på sidan. — d. Fröhuset, sittande inom Blomfodret.

---

c
d
e
f

37.

POLYPODIUM VULGARE.

Stensöta. *Bergsöta.* — *Steensöte. Steensötrood. Hælsöte. Sysselrod. Mariebregne. Engelsöt. Sirilrodt.* På Finska: *Mäenmakiainen. Imarti. Kivi-yrtti. Makia-juuri.*

Stambladet parbladigt-klufvit med *småblad*, som äro aflånga, trubbiga och något sågade. *Roten* fjällig.

Linn. Fl. Su. p. 373. Cl. 24. Cryptogam. Filices — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 386. Kl. 16. Lönngifte. Ormbunkar. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 449. — *Pharm.* Polypodii Radix. *Fl. de Wett.* — *Retz.* Fl. œc. s. 540.

Stensötan, icke sällsam i bergspringor och steniga branter, hör till det slägtet bland Ormbunkarna, som man kallar *Bräken*, utmärkt genom sin fröredning, hvilken samlad i runda och strödda punkter utbrister vid midsommarstiden på bakre sidan af stambladet, men utan någon betäckning (indusium, involucrum), hvarmedelst ett stort antal af de arter, som till samma slägte blifvit förde, äro försedde, och med skäl kunna utgöra ett eget, hvartill vår *Träjon* (Polypodium Filix mas L.) bör föras. Man har kallat detta slägte *Aspidium, Polystichum*, till skillnad från Polypodium. Fröredningspunkterne utgöras af ett oräkneligt antal små, klotrunda, mörkbruna kapsler (fig. b.), hvarje särskilt fästade vid punkten med en trådlik genomskinlig fot. Midtpå omgifver dem en ledfull ring, medelst hvilken de vid mognaden spänstigt öppnas och kringsprida de för blotta ögat knappt skiljbara fröstoften fig. d.). Det felas ännu de örtkunniga nog klara begrepp om dessa vexters blomningssätt; men att de nämde kapslerne äro fröhus, är otvifvelaktigt, ty man har genom såning af dem fortplantat flera arter.

Stensötan äger en söt, lakritslik smak, och anses såsom öppnande och blodrenande. På landsbygden har den icke utan skäl vunnit förtroende i bröstsjukor, då den rensad och med vatten kokad, drickes, eller fin stött blandas till rågmjölsgröt, hvilken morgon och afton förtäres. I gikt och skörbjugg torde den ock icke utan förmån förenas med andra passande medel såsom i dekokt; hvarvid dock bör märkas, att roten tillägges först vid slutet af kokningen, ty eljest blir smaken besk och äcklig. — Roten förtäres af svin. Svärtar exkrementerna. Kor och getter äta bladen.

Tab. — a. en fröredningsfläck. — b. fröhus eller kapsel med en trådlik, genomskinlig stjelk. — c. ett öppnadt moget fröhus. — d. frö; alla förstorade.

---

a
a'
c
b
b'
c

38.

TRITICUM REPENS.

Qvickhvete. *Qvickrot. Qvicka. Hvitrot. Röte. Axing. Efsing. — Täggräs. Åvroot. Åxing. Skingräs. Qvikketaæ. Qvikku. Rootqvikke.* På Finska: *Valkiat juuret* ell. *juuri.*

Platta blad. *Småaxen* sittande med sin platta sida mot axfästet, *Blomfodret* spetsigt, 4-blommigt utan eller med agnborst.

Linn. Fl. Su. p. 59 Cl. 3. Triandria 2gyn. — *Ltljebl.* Sv. Fl. s. 32. Kl. 3. Tremänningar. — *Bergius* Rön om spannmålsbristens ersättande medelst Qvickrot, Stockholm 1757. — *Retz.* Fl. œc. s. 737. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 358. — *Pharm.* Graminis Radix.

Ibland Gräslagen är väl intet allmännare än detta, särdeles på uppbrukade ställen, lika förhatligt för åkermannen och trädgårdsidkaren. Genom sina talrika rotskott (stolones), som vid hvar led utskjuta hårlika rötter, ökar det sig inom kort tid så ymnigt, att det med svårighet utrotas. Jordråttor och mullvadar välja begärligt de ställen der Qvickhvetet vexer, och träffar man icke sällan stora knippen af rötterna samlade i deras bon, såsom vinterförråd, jemte andra ätliga rötter, dem de betaga groningsförmågan, medelst groddarnas afbitande. Qvickroten tjenar dock icke ensamt dem till föda. Boskapskreatur kunna också dermed stillas, om de uppharfvade rötterne rentvättas och torkade till utfodring förvaras. Men äfven menniskor äga häri ett icke föraktningsvärdt födämne, om de rötter man samlat, i sållagde afsköljas, samt på ugn eller badstuga torkade fint sönderhackas. Stötte eller malne får man då genom siktning ett något gulaktigt mjöl, som luktar och smakar som malt, och faller sig till tyngden lättare än annat mjöl. För att göra degen mindre kort, må litet (t. ex. $\frac{1}{5}$) annat mjöl tillblandas. Degen kan syras om man vill, samt salt och kummin tilläggas. Den jäser väl, samt ger ett godt och ätligt bröd. Mjölet användes likaså väl till pannkakor och välling. Då spannmålen tryter, är derföre detta medel såsom nödbröd förträffligt, och kanske bäst af alla dertill föreslagna.

På bördig jordmån vexer sjelfva gräset mycket frodigt, och bidrar icke litet till fodermängden, hvarföre man äfven föreslagit kulturen deraf; som sker genom fröet, eller ännu lättare genom de sönderskurna färska rotskotten.

Höet är dock såsom fett och saftigt mera svårtorkadt, och angripes lätt af fuktighet.

På apoteken finnas rotskotten under namn af rötter, ehuru de egentligen icke äro det. De äga utom sin födande egenskap äfven den, att öppna kärlen i kroppen och förekomma förstoppningar i de inre delarna, särdeles lefvern; hvarföre de icke sällan tillsättas i blodrenande dekokter, och torde till en del göra bruket af den dyra Sarsaparillen mindre oundgängligt.

På Apoteken finnes ofta roten af Renrepen (N:o 71) eller af Panicum dactylon, ett gräs från Italien och Frankrike, i stället för den af qvickhvete, och *Schreber* säger att i södra Europa tages ämnd. graminis endast af Panic. dactylon. Roten är mångårig och tjenar sönderskuren, stött och kokad samt med tillsats af jäst, vid bränvins-destillering. Den kan äfven, i stället för malt, användas till dricka, emedan den innehåller mycket sockerämne. Stark dekokt brukas mest; men bör beredas i väl glaserade kärl och ej i koppar. — På bördig jord skall gräset kunna afslås till hö, 2 gånger om sommaren.

Tab. a. ett småax. — b. en öppnad blomma. — c. pistillen eller honan förstorad. — d. frö. — e. ett småax af artförändringen, som har agnar.

a
b
c

59.

CALLA PALUSTRIS.

MISSNE. *Mäss.* *Drakrot.* På Finska: *Vehka.* *Imisen vehka.*

Bladen äro hjertlika. *Blomhölstret* platt och tunglikt. *Blomfästet* aflångt och cylindriskt, utan blomblad, med om hvarannan blandade ståndare och pistiller. *Bären* hysa många frön.

Linn. Fl. Su. p. 319. Cl. 20. GYNANDRIA polyandr. — *Ejusd.* Fl. Lapp. Ed. 1. p. 249. — *Hoffb.* Vextrik. känn. 2 uppl. s. 200. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 252. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR., mångqvinn. — *Wallen.* om Finska Allmogens Nödbröd, Præs. *Hellenius.* 4:o. Åbo 1782. s. 20. — *Retz.* Fl. œc. s. 136.]

Räknas icke ibland rara kärrvexter, och är i synnerhet i Vesterbotten och Lappmarken på vissa ställen så ymnig, att dess mångåriga rötter, som krypa i gyttjan, stundom täcke, liksom kalmus-roten, hela ytan af kärret eller bräddarne af det rinnande vatten, hvari de vexa. — Detta örtslägte, som liknar *Arum* och *Caladium* genom sitt hvita blomhölster, är från dessa skildt med sina ståndare och pistiller eller hanar och honor, som betäcka hela blomfästet. På slägtet Arum är blomfästet ofvantill bart; hanarne förekomma midtpå, och honorna under dem. Caladium har hanarne i toppen, hvilka, genom åtskilliga aflånga eller kantiga körtlar, äro åtskilda ifrån honorna, som sitta nederst. — Missneörtens blommor äro utslagna i Juli månad, och blomhölstret lyser då hvitt; dess blad äro ibland dem som först gulna af de kalla höstvindarna, som förebåda vinterns ankomst.

Det så kallade *Missne* ell. *Missebrödet*, som hos Svenska nordens inbyggare är väl kändt och vid infallande missvext-år af mycket värde, tillredes af denna vextens rötter, hvilka utan tjenlig behandling äga skarp och brännande smak. De samlas antingen om våren, innan bladen äro utslagna, eller sent om hösten; sköljas och renas ifrån de vidhängande trådlika rötterna, samt torkas lindrigt i solvärma eller varmt rum. Sedermera skäras de i bitar, stora som hasselnötter eller ärter, och torkas hårdt, för att sedan kunna malas till mjöl, hvilket kokas en timme i rent vatten; det klara vattnet afhälles, och mjölet, som nu är utan skarp smak, torkas samt blandas med mjöl af säd eller tallbark, i brist på det första. Häraf kan bröd bakas,

hvilket, i synnerhet färskt, skall vara smakligt och hvitt. Af *von Linné* har detta bröd blifvit mycket berömdt; andre påstå, att det hos ovana orsakar yrsel, och skall utan tillblandning af sädesmjöl, helst kornmjöl ½, blifva skarpt och bittert till smaken samt stålbakadt. — Godt puder kan af roten, på samma sätt som mjölet, beredas. *Bergius* föreslår roten till medicinskt bruk i stället för Rad. Ari, derföre att den tros vara starkare och skall längre tid kunna hel förvaras. — *Chydenius* i sin Disp. om G. Carleby, berättar att bönderne deromkring allmänt bruka att om hösten uppdraga vexten ur vattnet, lägga den i högar och låta frysa tillsamman. Om vintern hemsläpa de lösbrutna stycken och gifva dem åt svinen, hvilka då, så väl som sommartiden, äta dem gerna och bli deraf feta.

Vid a. på fig. ses blomfästet med frukt. — b. frukten. — c. frö i nat. storl. — d. frö, sedt genom förstoringsglas. — e. ett framtill genomskuret fruktgömme med pistill och ståndare.

40.

TILIA EUROPÆA.

LIND. *Lindträd. Linn.* På Finska: *Niniipuu. Lehmus.*

Löfbladen äro nästan hjertlika, med utdragen spets och sågtandade. *Blommorna* äro utan höljningshus, förenade i klase och med gemensamt blomskaft fästade på en tunglik blomskärm.

Linn. Fl. Su. p. 133. Cl. 13. POLYANDRIA 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 215. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. — *Murr.* App. Med. T. 3. p. 527. — Patr. S. Hush. Jurn. 1777, Sept. s. 460. 1789, Dec. s. 173. — *Pharm.* Tiliæ Flores, Semina, Cortex, Folia. — Mém. de l'Instit. Nat. &c. Sc. Math. & Phys. Paris, an 11. 4:o. — *Fl. de Wett.* — *Fischerströms* Ekon. Dikt. — *Retz.* Fl. œc. s. 718.

Svenska namnet på detta högstammiga *Träd* är derföre märkvärdigt, att Botanisternas odödlige Mästare, vår *von Linné*, deraf fått sitt namn. Vid Slegaryd I Småland voxte en ovanligt stor *Lind*, efter hvilken stamfadern kallade sig *Linnæus*, liksom en annan slägt, efter samma träd, antog namnet Tiliander. — *Ventenat* delar Tilia europæa i 2:ne arter och kallar den ena platyphyllos (grandifolia *Erh. & Gærtner*), samt den andra microphyllos (parvifolia *Erh. & G.*). Den förra blir ej så hög som den sednare, men har större, mjukare eller mer finludna löf, blommar tidigare och har hårdare frukt. — Lindar planteras för prydnads och sin mångfaldiga nyttas skull, temmeligen allmänt; men tillhöra icke egentligen norra Europas hårdare luftstrek. De blomma i Juni eller Juli månader, och meddela då åt bien mycken och god håning, hvarföre ock den Polska är så berömd. Fröhuset har rätteligen rum för 5 frön; men sällan mogna af dem mer än 1 eller 2, och äro då i Oktober månad af hampfrös storlek. I Sverige, hvarest fröna knappast hinna mogna, fortplantas trädet bäst med rottelningar, hvilka utflyttas tidigt om våren och i början flitigt vattnas. I Hush. Jurn. 1777 beskrifves ett artigt fortplantnings-sätt. Så kallade Holländska Lindar vinna endast genom odling sin frodiga vext.

Trädets mellanbark (äfvenså knopparne för fröen och för bladen, Lifm. D. *Westring*) innehåller mycket slemämne, och skall tjena till omslag emot värk, inflammation, brännsår och podager, äfvensom den kan användas såsom nödbrödsämne. Af barken, som genom rötning i vatten

blir trådig, snos rep och starka tåg samt väfvas mattor. Veden är mjuk och lätt, skadas sällan af mask, och är derföre nyttig till mycket; men den insuper hastigt vatten. Kolen brukas till krutberedning, och af Målare att teckna med. — Blommornas lukt är på afstånd angenäm: på för nära håll för stark, och gör ofta tyngd i hufvudet samt sömn. Under destillation följer luktämnet med vatten, och den återstående massan, utspädd med nytt vatten, samt med tillsats af jäst, antager vinjäsning, så att deraf kan destilleras spiritus, likasom af löfven, hvilka innehålla samma beståndsdelar. Så väl destillerade Lindvattnet, som blommorna, antingen färska eller torra, nyttjade såsom té, hafva förr berömts i spasmer och fallandesot; men det förra brukas nu endast att blanda i andra läkemedel, och anses vara stillande samt väderdelande, i hvilket afseende det kan tagas skedbladsvis. Dekokter skola af blommorna kunna få röd färg. — Fröna, rostade och sönderstötta, kunna ensamma, eller med socker och vanilj, beredas till en massa, som något liknar det chokolad, som fås af Kakaobönor. Af 2 uns frö, kallt pressade, kunna fås 20 gran olja, till smaken lik mandelolja. — Löfven färska, ätna af mjölk kor efter blomningstiden, göra smöret osmakligt, hårdt och likt vintersmör; men torkade tjena de till foder åt får, getter och annan boskap.

Trädet skall kunna bli par 100 år gammalt och hinna till 10-12 alnar i omkrets vid roten. Om våren ger Lind, liksom Björk, en söt saft eller laka. Veden, betsad svart, liknar ebenholts. Af inre barken kan göras brunt och grått papper. — Bast beredes af grenarnas bark, som några veckor före midsommarn afskalas, bindes i knippor, nedsänkes på bottnen i någon sjö eller dam till hösten, och upptages då mjuk som hampa, torkas och användes till rep, mattor m. m.

På Tab. igenkännes tunna Blomskärmen af den derpå fästade blomqvastens gemensamma stjelk. I naturlig storlek föreställes dessutom vid a. pistillen. — b. fröhuset fullvext, och vid c. ett moget frö.

a

CONVALLARIA POLYGONATUM.

Kantig Konvall. *Getrams. Bockskägg. Bockblad. Salomons Sigill. Sprängört. — Gjetskiörp. Skjörpgräs.*
På Finska: *Mäkivehka.*

Stjelken är kantig och tvåäggad. *Bladen* sitta skiftevis, äro eggformigt lansettlika och vid basen stjelkomfattande, hvarifrån *Blomskaften* oftast enblommiga utgå. *Blommorna* hänga åt en sida och äro trattlika.

Linn. Fl. Su. p. 109. Cl. 6. Hexandria igyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 141. Kl. 6. Sexmänningar. — *Retz.* Fl. œc. s. 185. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 263. — *Pharm.* Sigill. Salomonis Radix.

I Maj och Juni månader synas dess grönaktiga blommor på knappt ½ alns höga stånd, som trälfas allmänna i bergsrefvor. Ehuru lik mångblommiga Konvallen både till utseende och egenskaper, skiljes dock denna lätt derifrån, genom den sistnämdas kantfria och trinda stjelk, högre vext, mångblommiga blomstjelkar, mindre upprätt sittande blad och smärre blommor. Misstaget vore likväl utan allt slags fara, emedan båda dessa vexters mångåriga rötter kunna på lika sätt användas. Också anser *Haller* den på apteken under namn af Sigillum Salomonis kända rot, tillhöra Convallaria multiflora.

Den här tecknade och beskrifna Konvallen har hvit, cylindrisk rot, tjock som lillfingersändan, och försedd med många små trådformiga rötter. Dess smak är sötaktig, något skarp och klibbig. Så väl genom afkok som pågjutit kokhett vatten, kan det myckna slemämne, som roten innehåller, utdragas, och är således användbar till omslag vid utvertes skador, der uppmjukande medel böra nyttjas. Men som vi icke sakna bättre ämnen till detta ändamål, så kan ock denna rot på apteken umbäras. Af större nytta är det att veta, huru rötterne böra användas till nödbröd i dyr tid. De samlas och torkas antingen rå eller efter föregående lindrig kokning, malas sedan och helst blandas med litet sädesmjöl, då bröd, och i synnerhet så kalladt tunnbröd, deraf kan bakas. De kunna äfven kokas och ätas såsom sparris, hvilket hos Turkarna brukas. Uti frö och bladknoppar innehålles mycket Mucilago och födämne, hvilket förtjente nogare undersökning.

Recens. i Åbo Litt. Tidn. 1803, Nr. 65. Af ett qvarter mjöl, tillredt af vextens rot, har man i Finland genom kokning fått flera kannor tjock gröt. Till stärkelse tjenar roten äfven. Blommorna sägas stundom bli dubbla och kunde derföre förtjena ett rum på blomsterparterren. Bären, förtärda till 14-15 på en gång, skola väcka kräkning.

Tab. — a. en öppnad blomma med pistill och ståndare.

42.

FUMARIA OFFICINALIS.

APTEKS-FUMAR. *Jordrök. Åkerrök. Gallgräs. — Åkersissel. Fru Mari. Fomari.* På Finska: *Linnunlerne. Köhöhejnä.*

Örtstjelken är grenig och utbredd. *Blommorna* sitta i klase. *Fröhuset* innehåller ett frö.

Linn. Fl. Su. p. 245. Cl. 17. DIADELPHIA 6andr. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 315. Kl. 14. TVÅBULLE med fröhus. — *Murr* App. Med. T. 2. p. 449. — *Retz.* Fl. œc. s. 275. — *Pharm.* Fumariæ Herba.

Med purpurröda blommor, som framkomma i Juni eller Juli månader, träffas denna nyttiga planta allmän, mest på åkrar och i trädgårdar. Dess rot varar blott ett år, och uppvexer derföre årligen af nya frö.

Örtsaften smakar oangenämt besk och något saltaktig. Färsk utpressad är den bäst till medicinskt behof, och gifves ensam eller med mjölkvassla till 2-3 uns om dagen; dock kan äfven torra vexten brukas som infusion eller té, och i dekokt. Extraktet beredes genom saftens inkokning, och ges invertes merendels i form af piller, till $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{3}$ qvintin 2-3 gånger om dagen. Egenskaperna bibehållas äfven, då örten i socker kokas och förvaras, hvilket får namn af Konserv. Genom sin beskhet är vextsaften stärkande, men tillskrifves äfven lösande kraft. Med lycklig utgång har den nyttjats i Lefversjukdomar, Gulsot och hudens åtskilliga krämpor. Således har denna planta, infunderad i mjölk eller kokad i dricka eller öl, botat skabb och ref-orms-utslag; sjelfva spetelskan, försvårad genom föreningen med tillhårdnade körtlar, har med saften af denna och af Maskros-vexten (se Tab. och sid. 4) blifvit botad. Saften nyttjades häremot invertes till 3-4 skedblad, 2 gånger om dagen, och hvarannan eller 3:dje dag gafs laxermedel. Såsom magstärkande och nyttig mot mjeltsjuka, blekpussighet och skörbjugg, äger den äfven berömt. Också kan den, i form af dekokt, utvertes brukas till tvättning af elakt utslag och rötsår.

Af utpressade och klarade saften har *Wiegleb* erhållit salpeterkristaller. Färsk och torkad, ger vexten vacker gul färg, och med Indigo beständig grön. — Prof. *Hellenius*, i en Disp. om Finska Med. Vexter, säger att örten, lindrigt kokad och lagd varm i påse, som fästes kring nosen och öfver hufvudet på en af qvarka sjuk häst, skall vara ett godt medel mot denna sjukdom; när hästen börjar frusta, kan påsen borttagas.

Tab. — a. en blomma särskilt. — b. densamma med åtskilda blomblad. — c. ståndare med pistillen. — d. kapseln öppnad med sina 2 skal. — e. ett frö.

43.

DATURA Stramonium.

Spikkludbört. *Taggäple. Kärleksvilla. Manchettblomma.*

Bladen äro breda, aflånga, glatta och 7-standade. *Blomkronan* enbladig och trattformig. *Fröhuset* egglikt, taggigt och upprättstående, med 2 rum för många frö.

Linn. Fl. Su. p. 70. Cl. 5. Pentandria 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 90. Kl. 5. Femmänningar. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 456. — *Halle* die Deutsche Giftpflantz. s. 49. t. 9. — K. V. A. Handl. 1766. s. 277. 1784. s. 245. — *Störck* Lib de Stramon. &c. Tab. Datura. — *Retz.* Fl. œc. s. 209. — *Pharm.* Stramonii Herba, Daturæ Semina.

I södra Sverige förekommer denna, fordom endast Indiska vext, vild vid husen och på fet jordmån; äfven i trädgårdar, der den snart nog lär blifva ett ogräs. Dess obehagliga lukt är gemensam med nästan alla dölvande eller giftiga vexters. I Augusti månad blommar den hos oss och har endast årig rot, hvarföre den årligen af frö uppkommer. Denna planta ätes icke af djuren, och bien suga blommorna med förlusten af deras lif. *(Gærtn.)*

Vextens och i synnerhet fröens giftiga egenskaper, äro genom rysliga exempel tillräckligen bestyrkte, huru verkningarne äro, likasom hos de flesta örter af den giftiga klassen (plantæ narcoticæ), oftast ganska mångfaldiga och föränderliga. Af fröen är $\frac{1}{2}$ lod nog att såkert döda, huru det funnits oförtärdt i magen. Höns och svin dö snart af dem, men, som det säges, icke hundar. Det raseri och fruktansvärda utseende, som i nordiska historien tillägges forntidens *Berserkare,* torde böra tillskrifvas dessa frön eller ock flugsvampen, som de nyss förut förtärt. Ryssarne blanda frön i öl, för att göra det mera rusgifvande. Zigenare, eller så kallade Tartarer, tros ännu, framför andra, hafva sig denna vextens verkningar bekante. Många nedrigheter sägas af tjufvar, bedragare och otrogna makar härmed blifvit utöfvade. — Vanliga följden af fröens invertes bruk är, i mån af myckenheten, hufvudets och synens angripande, törst, mållöshet, hastig och låg puls, ibland styfhet, ibland köld i lederna, konvulsioner, brist på sansning, raseri, total förstoppning, svalgets hopsnörpning, vattenskräck och döden. Med kräkmedel, ättika eller citronsaft, oljor, retande lavementer och frotteringar hafva de

olycklige ofta undsluppit lifsfaran. — *Störck* i Wien och äfven åtskillige Läkare i Sverige, hafva gjort lyckliga försök, att till den lidande menskligheten förmån, använda denna annars så farliga vext. Af extraktet, som på vanligt sätt beredes, gifves ifrån ¼ till 4 8 gran i stigande dosis, 2-3 gånger om dagen, emot mjeltsjuka, galenskap och fallandesot; veckor eller månader fordras dock dertill. Likväl synas *Gredings* många försök icke särdeles talande till Spikklubbörtens fördel i allmänhet. En tinktur på fröen har blifvit prisad som ett verkstillande medel: den beredes af 2 uns frö som digereras i 8 uns Spanskt vin och 1 uns spiritus vini; dosis är 6 till och med 20 droppar. Chorea St. Viti skall med extraktet vara botad. Som motgift vid oförsigtigt bruk af denna vext torde *Hahnemans* uppgift, kaffé kunna användas.

Tab. — a. visar pistillen med fruktämnet och litet af blomfodret. — b. fröhuset, öppnadt för fröen. — c. frö i naturlig storlek, likt så kallad svartkummin (sem. Nigellæ).

VIOLA TRICOLOR.

TREFÄRGAD VIOL. *Sammetsvioler. Styfmorsvioler. Styfmorsblommor. Skateblomster. Blåhvisil. Blåläcker. Penséer. — Stifmoor. Sveluhat. Sjukmoblom. Den lyse Dag och mörka Nat. Dag och Nat.* På Finska: *Kolmikukkainen.*

Örtstjelken trekantig och grenig. *Bladen* aflånga och glest sågtandade. *Bladskärmarne* pinntaggade.

Linn. Fl. Su. p. 307. Cl. 19. SYNGENESIA 1gam. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 104. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. Enqvinn. — *Murr.* App. Med. Op. posth. T. 6. p. 33. — *Berg.* Mat. Med. p. 709. — *Haase* Diss. de Viola tricolore. — Patr. Sällsk. Hush. Jurnal år 1777. Maj s. 247. — Veckoskr. för Läk. II: 153, 376. IV: 95. IX: 27. — *Retz.* Fl. oec. s. 774. — *Pharm.* Violæ tricol. Herba.

Till färg och storlek variera blommorna, som framkomma efter hvarannan nästan hela sommaren, och kallas af Fransmän les pensées. Roten varar endast ett år. Den större högfärgade afarten (fig. g.) finnes på god jord i trädgårdar; den med små oftast 2färgade blommor (fig. h.) träffas på berg och magra ställen. Recens. i Åbo Litt. Tidn. 1803, N:o 63. är likväl af motsatt mening. Märket (vid öfversta ändan eller knappen på pistillen, fig. a. b.) är klotrundt, ihåligt och öppet; knappast visar någon vext tydligare, än denna, huru fröredningsdelarne uppfylla sitt ändamål.

Sedan *Strack* i en år 1776 belönt pris-skrift, å nyo visat denna plantas nästan förgatna nytta emot Mjölkskorf hos barn (Crusta lactea), hafva mångfaldiga ytterligare försök bestämt dess goda egenskaper. Hos Auktorerna finna vi stort antal sjukdomar, som härmed sägas blifvit botade, t. ex. utom nämde barnsjukdom, äfven så kallade onda hufvudsår eller skorf (Tinea, Achor, Serpigo) hos äldre personer, svår hosta som hotat med qväfning, reformsutslag, skabb, svulst med blånad och skärpa i huden på särskilta delar af kroppen, blåsigt utslag på benen, rosen, reumatism, gikt, finnar (vari) i pannan, åtskilliga veneriska åkommor, fallandesot hos ett 7 månader gammalt barn m. m. Med invertes och utvertes ljum Dekokt af växten, sägas patienter i första graderne af venerisk sjuka, blifvit botade på 18-23 dagar. (*Schlegels* Material. f. d. Staats-Artzn. Wiss. u. praktische Heilkunde). Likväl påstå som-

lige att örten icke förtjenar allt det beröm, som hon fått. Invertes gifves den vanligen i form af dekokt med mjölk eller vatten, och då plägar tagas af örten färsk eller torkad vid pass 1 hand full, till 2 librer (qvarter) vatten eller mjölk, som kokas något, och detta förtäres i 2-3 dosis om dagen; åt barn gifves mindre. Smaken kan förbättras med Fenkol, Koriander och dylikt. Också kan dekokten blandas med annan mat, t. ex. gröt, och, mera utspädd med vatten, kan den nyttjas som daglig dryck. Saften af färska örten utpressad, kan ock nyttjas, och då är dosis för äldre personer 2 uns. Om denna saft inkokas till extrakt, så tjenar det antingen till piller, som få lagom hårdhet af inblandadt pulver af torkade örten, eller ock till att lösas i vatten eller mjölk; i begge fallen är dosis af Extraktet 1-2 drakmer om dagen, och detta delas på morgon och afton. För barn emot mjölkskorfven väljes det sätt, som är beqvämast och dosis i proportion mot åldern; modern eller amman kan äfven härvid nyttja dekokten väl stark. Efter de första 8 dagarne ökas utslaget, och urin får en lukt som liknar den af kattor. Med bruket fortfares tills huden är ren och mjuk; med tvättning af Goulards vatten kan den återstående klådan i späda huden lindras och hjelpas. Vexten plägar laxera och stundom förorsaka äckel, men sällan kräkning; roten till en drakma i pulverform har ej gjort mera än äckel. Emot 10 års gammalt reformsutslag, som botades, nyttjades under invertes bruk af dekokten, qvicksilfver-sublimats-upplösning till insmörjning utvertes på utslaget. Elaka sår har pulvret i form af omslag ofta renat, och borttagit den åtföljande stanken, ehuru stundom veckor eller månader fordrats dertill. — Om saften af stötta blomblad pressas genom linne, så fås blå färg lik lakmus, och när den inkokas och under kokningen till kulor eller små kakor formeras, så kan färgen förvaras och vid behof lätt i vatten upplösas. Aluneradt ullgarn doppadt i blombladens saft, får blyfärg som ej af vatten uttvättas. *Haase* berättar, att under olika villkor kunna färgerna blekgult, blekgrönt, blått, grått och brunt af denna blomma erhållas.

På tab. visar a. blommans 5 ståndare och pistillen. — b. pistillen med fruktämnet. — c. en af ståndarne, som saknar den trådlika stjelk, hvilken synes vid fig. d. och äfven vid a. — Fig. e. och f. föreställa frön i nat. storlek och förstoradt. — g. och h. äro artförändringar.

45.

PYRUS Aria.

Oxel. — *Asal. Asald. Seljeasald. Rognasald. Axelträe. Axelbäer. Öxelbär.* På Finska: *Härkänn.*

Högstammigt *träd*, med eggformiga *löfblad*, liksom dubbelt inskurna, eller sågtandade, och inunder hvitludna. *Blommorna* sitta knippvis i toppen af grenarne, och hafva 2-3 pistiller.

Linn. Fl. Su. p. 166. Cl. 12. Icosandria 2gyn. Cratægus Aria. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 195. K:. 8. Tjugemänningar. Cratægus. Almanak för år 1797. — *Retz.* Fl. œc. s. 380.

---

von Linné räknade Oxeln till Hagtornslägtet (Cratægus), hvarifrån den likväl, i afseende på fruktens beskaffenhet, måste skiljas. Oxelbären äga, (storleken undantagen) päronslägtets hufvudsakliga kännemärken, hvarföre vi kallat trädet Pyrus. En artförändring med hela (oinskurna) eller blott enkelt sågtandade blad, är funnen i Bohus län. — Ett annat trädslag (Pyrus intermedia *Ehrh. Willden.*), såsom särskillt art ansedt, ehuru likt Oxeln, har bladen mera inskurna och inunder starkare hvitludna, och träffas sällsamt i Sverige. — Ännu en tredje art (Cratæg. fennica. *Linn.* Fl. Su.), först träffad i Finland, nu kallad Oxelrönn, (Sorbus hybrida), har blommor som likna Oxelns, och nästan Rönnens blad; denna ansåg *von Linné* i början äfven som förändring af Oxeln. *Smith* tyckes likväl i sin Fl. Britt. med skäl hafva förenat dessa alla under ett slägte, nemligen Päronslägtet.

Trädet, som ej är sällsynt kring byarna och i synnerhet på Gottland och Öland allmänt, förtjenar uppmärksamhet så väl för veden, hvilken af snickare och svarfvare begärligt efterfrågas, som för löfvens och fruktens skull. Trädets hårdhet gör det i synnerhet användbart till kuggar i qvarnhjul, hvartill det på Öland i synnerhet brukas. Trädet blommar vid midsommaren, och har mogen frukt uti Sept. månad eller efter löffällningen. Bären sås då, helst i god stenblandad jord, der solen ej skiner för starkt. För sin prydliga krona och egenskap att ej qväfva gräsets tillväxt rundt omkring, kan det med skäl rekommenderas till plantering; äfven kunna välsmakliga Päron- och Äppelsorter inympas i unga Oxelstammar, ehuru rotskotten snart nog

utmattä trädet. Hvart annat år bära gamla Oxelträd ymnigare frukt. Bären, i synnerhet något frostbitna, säljas årligen i städerna, och ätas såsom söta samt födande, ehuru de äro nog torra och vädergifvande. De kunna torkas, malas och användas till bröd; äfven efter föregående jäsning, till att deraf destillera brännvin; dricka kan ock bryggas af Oxelbär. Af dessa så väl som af Rönnbär kan mos och gelé tillagas. I Schwaben gödas svin med frukten.

Tab. — a. visar en ståndare. — b. 2 pistiller. — c. ett bär. — d. frukten tvert afskuren. — e. frö, hvaraf tvenne finnas i hvar frukt eller bär.

46.

ACONITUM NAPELLUS.

BLÅ STORMHATT. *Munkhatt. Munkmössa. — Lysehat.*

Bladen mest flikiga, med oftast 3delade, helt smala, slankiga flikar. *Blommans* hjelm (galea, öfra blombladet) är convex. *Håningshusets* sporre rät och trubbig. *Fröhusen* äro 3:ne tillhopa sittande, och likna skidor.

Linn. Fl. Su. p. 186. Cl. 13. POLYANDRIA 3gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 201. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. — K. V. A. Handl år 1759. s. 41. — *Murr.* App. Med. T. 3. p. 5. — *Störck* de Stram. Hyosc. Aconito. (Tabæ Figæ Ac. Cammari.) — *Kœlle* Diss. de Aconito. — *Halle* die Deutsche Giftpfl. p. 104. tab. 14. — *P. Rossi* de nonnull. pl., quæ pro venen. habentur, obs. & expta Pisis 1762. 8:o. — *Retz.* Fl. œc. s. 15. — *Pharm.* Aconiti. l. Napelli Herba.

Stormhattarne äro talrika, ehuru få örtslägters arter med mer svårighet genom beskrifning åtskiljas, i anseende till delarnes stora likhet. *Kœlle* och *Willdenow* ha sökt bestämma arterna sorgfälligt, ehuru icke alldeles tillfredsställande. *A. Camarum* är bäst känd, deremot komma *Neomontanum*, *tauricum* och *Napellus* hvarandra alltför nära. Den sistnämde bör väl icke räknas egentl. till Sv. Flora, ehuru den är allmän i trädgårdarne, och som vi af egen erfarenhet nu känna, visst icke den, som för 70 år sedan sades inhemsk i Dalarne, i nejden af Falun. En sådan finnes der verkligen, till arten skild från *Napellus*, äfven från *Neomontanum*, oaktadt *Willdenows* gissning; men tyckes komma *tauricum* närmare, och hoppas vi kunna lemna den sitt rum i Sv. Bot. Emedlertid må ock *Napellus* anses nästan som naturaliserad, och igenkännes från slägtingarne af sina hängande och slankiga bladflikar. Till egenskaperne äro troligen desse vexter föga olika, hvarföre de också dela *Napellus*-namnet på de Europeiska Apteken. Men *Störck* som der först införde den, förstod dermed *Camarum*. I Wien begagnas *Neomontanum*, och hos oss både den och *Napellus*, hvilket bevisar att ett misstag af arter är af ringa betydenhet.

Tillräcklig erfarenhet gör missbruket af dessa giftiga plantor högst fruktansvärdt. Endast bladen, tuggade och icke nedsväljde, väcka känsla af kyla och torrhet i halsen. Vexten dödar ofta efter förutgående känslolöshet inuti munnen, läpparnas darrning, svårighet att svälja, ryckningar, magens svällande, sömn, blå fläckar på kroppen m. m. Roten i pulver och blandad med smör, dödar råttor såsom arsenik och Ryssarne förgifta dermed luder till rofdjurens utödande; dekokten dödar vägglöss (Cim. lectular. *Linn.*) Emedlertid blir roten mjölig då den torkas, och

saknar bladens kraft, såsom läkemedel. Ibland hemtamda djuren, är det hästen ensamt som säges utan skada kunna förtära vexten torkad, då likväl mycket af det giftiga förlorats.— Likväl är Stormhatten, rätt använd, af mycken nytta i Läkarekonsten, hvarest *Extraktet* mest brukas. Det beredes af bladen, samlade före blomningstiden, fuktade med litet vatten och lemnade en dags tid, då de pressas och saften inkokas sedan såsom vanligt; 4 skålp. färska blad hafva gifvit 25 uns saft. Dosis af extraktet är ifrån 1-5 till 10 gran om dagen; mer än årsgammalt är det overksamt; förenadt med försötmadt qvicksilfver (mercur. dulc.) till lika vigt och nyss beredt, har det mycket beröm. En del af torkade örten, i 6 delar spir. vini, ger så kallad *Essentia Aconiti*, hvaraf 5-10-40 dropp., i småningom ökad dosis, kunna tagas. *Stormhattspulvret* (pulv. Aconiti Ph. Mil. et Nav.) beredes af bladen i pulverform och socker, samt gifves till 3-4 gran om dagen. I förening med extrakt af Konium (Con. macul.) invertes, eller till omslag utvertes, har det stundom botat, då ettdera intet uträttat. Uppdrifvit ben (spina ventosa) i handen, botades med stormhatten invertes tagen, och fuktigt omslag af Konium om dagarna, samt plåster deraf om nätterna på sjuka stället. — Ofta med förmån hafva åtskilliga tillredningar af vexten nyttjats emot gikt, podager, migrän, långvarig reumatism, höftleds-sjukdomen, styfva leder, skirrer, svullna körtlar, envisa frossor med deras följder, vattenaktiga svulster, trångbröstighet med torr hosta, oordentliga hemorroider, benknölar och utslag samt ledvärk af veneriska orsaker, uppdrifna ben, grå och svarta starren, helt och halft slag, fallandesot, m. m. Bevis på deras fruktlösa användande saknas likväl icke. Kuren sker vanligen med svett, som derföre med varma svettdrifvande dryck er eller omslag på lidande delen bör underhållas; stundom inställer sig klåda i huden eller dess affjällande i stället för svett; någon gång har det botat utan synbar kritisk tillfällighet. När så fordras, bör laxermedel föregå; och äfven under kuren, som ofta fordrar flera månader, användas.

Se Tab. — a. föreställer ståndarna och pistillerna jemte sporrarna, till antalet 2:ne, som gå opp i öfra blombladet (hjelmen). — b. ståndare. — c. fröhus med 3:ne sammansittande skidlika kapsler, hvari frön, sådana som fig. d. visar, förvaras.

b
a
c
d

47.

CENOMYCE RANGIFERINA ACH.

Lichen rangiferinus. LINN.

RENMOSSA. *Renlaf.* — *Rensdyrmosse. Hvidmosse. Qvitmosse.* På Finska: *Peuran-jäkälä. Peuran-samel. Peuran-heinä.* På Lappska: *Viote. Viste.*

Busklik, grenig, pipig, med upptill öppna *hål* (der grenarne utgå); *toppgrenarne* nedåt böjde, med klotrund *fröredning*, i toppen sittande.

Linn Fl. Su. p 425. Cl. 24. CRYPTOGAMIA, Algæ. Fl. Lapp. p. 534. 457. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 435. Kl. 16. LÖNNGIFTE, Alger. — K. V. A. Handl. 1742. s. 155. — Patr. Sällsk. Hush. Jurn. för år 1785, Sept. p. 12. — *Retz.* Fl. oec. s. 405. — *Achar.* Lichen. univ. p. 564. Syn. p. 277.

Af samma grund som ofvanföre vid N.o 34, begagna vi för denna Laf ett nytt namn. Slägtets allmänna kännemärke består i en *broskaktig skorpa med piplika utskott, som bära i toppen halfrunda, okantade och innuti tomma fröredningsknappar.* Denna Lafart, som medelst sin täthet och hvita färg, ger i synnerhet fjällarnes höjder äfven midt under sommaren en vinterlik yta, är lika vigtig för Lappen, som det gräsrika fältet för Jordbrukaren. Utan denna vext skulle Lappmarken vara en fullkomlig ödemark och dess inbyggare icke finnas. Den utgör vintertiden det enda födämnet för Lapparnes boskap, Renarne, hvilka naturen unnat instinkt och förmåga, att också under snödrifvan söka den. De uppsparka den ofta djupa bädden med bakfötterna, och förnya detta på orörda ställen vid hvart betande, för att till ett annat år icke utöda denna för dem oundgängliga föda.

Detta har gifvit anledning, att till annan boskaps underhåll i de från Lappmarken aflägsnare landskap, i nödfall använda Renmossa, som icke sällan till öfverflöd förekommer i magra bergaktiga skogar. Det har äfven lyckats. Hopsamlad om hösten i högar, hvilka småningom efter behof vintertiden hemföras, lägges mossan, enligt första uppgiften af vår *Polhem*, i kar, hvarå kokhett vatten till afsköljning gjutes; följande morgnar gifves häraf jemte något påströdda agnar samt vatten åt kreaturen, derefter halm, och mot aftonen litet hö. Någon gång tillagdt salt eller mjöl gör mossan ännu begärligare. Boskap här-

till vand, trifves väl, ger mustig mjölk, godt smör, välsmakande kött och bättre gödsel. I följd häraf föranlåts en annan god Medborgare, att anställa brödbakning af Renmossa «till de fattigas hjelp och understöd i dyr tid och hungersnöd.» Till detta ändamål lägges den samlade mossan i ett stort kärl, hvari, medelst pågjutit kokande vatten och omrörande, orenligheten väl frånskiljes, och den vexten egna amperheten minskas. Härefter förvälles mossan, som sådan upptagen, utbredes och torkas, då den omsider males eller endast söndergnuggas till mjöl. Med en tillsats af $\frac{1}{4}$ sädesmjöl (eller också utan), tillredes deg deraf, som jäses och gräddas. Brödet, som blir rätt ätligt, förvaras lång tid utan att försämras af osmak eller ohyra. Af lika mjölblandning kan medj mjölk kokas en välling, som är icke mindre smaklig än födande; liksom den vi förut anfört kunna erhållas af *Islandsmossan.* Det är icke svårt att inse den nytta som häraf kunde vinnas, der 1000-tals menniskor för brist af tjenligare föda nära sig af barkbröd, hvarigenom icke allenast helsan måste lida, utan ock skogarne genom fällandet af otaliga unga träd till en stor del utödas.

Tab. — a. och b. äro fina förändringar, hvilka som oftast träffas i fjälltrakter. — c. visar några grenar af den större vanliga renmossan. — d. en förstorad gren med fröredning, som sitter i grenens öfversta ändar.

48.

AVENA ELATIOR.

KNYLHAFRE. *Hafregräs. Fromental. Fransk Rajgräs.*

Blomvippan greuig. *Blomfodret* ablommigt. *Hanblomman* med *agnborst:* den *tvåkönade* utan.

Linn. Fl. Su. p. 36. Cl. 3. TRIANDRIA 2gyn. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 42. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. — *Kalm:* i V. A. Handl. 1747. p. 61. Disp. om mosslupna äng. förbättrande. Åbo. p. 21. — *Bergii* Tal om Sv. Ängsköttsel. 1769. — *Retz.* Fl. œc. s. 89. — *Rafns* Bibl. 17. B. 2. h. s. 358.

Denna hafre art, hvilken några nyare örtkännare, för dess tvåkönade blommor, velat hänföra till *Holcus*-slägtet, fastän efter vår förmodan med icke fullkomligt skäl, är svensk inföding, ehuru den såsom vild, kan anses ibland de sällsammare; men genom kulturen har den blifvit vidare kringspridd.

Kalm var den förste som gjorde *Knylhafren* känd såsom en utmärkt fodervext; men det är långt efter hans tid som skötseln deraf först blifvit allmän. Mycket senare (1759) uppgaf en Abbé *Miroudot* i Frankrike sina försök med detta gräs-slag, hvars förträfflighet talrika rön af europeiska landtbrukare sedermera bekräftat, äfven Herr *Achard* i Berlin.

Genom sina krypande och sammanflätade rötter samt talrika rotskott, hvilka ibland äro med löklika knölar försedda, utbreder sig knylhafren till täta törfvor af alns vidd, bestående af bladrika strån till 6 qvarters höjd. Den långa och greniga blomvippan ger i Juli mognade frön, och det så ymnigt, att den ifrån ett därmed besådt tunnland samlade mängden, anses tillräcklig för 10 andra; ja, man har skördat från 2 tunnland jord, jemte 22 lass hö, något öfver 1000 skålp. frö; hvilket visar en den betydligaste afkastning från en dylik rymd.

Såsom foder äger fromentalen ett stort värde, emedan det är mycket födande, och af hästar, boskap, äfvenså får, framför flera arter älskas, hvartill saftigheten och sötman af strået och bladens lenhet bidraga.

Ingen belägenhet, utom den mycket sumpiga, bör hindra kulturen af gräset; äfven i sjelfva steniga mobacken kan det trifvas. I en fetare jordmån blir det naturligtvis så mycket tätare och bördigare. Tvenne gånger om året neml. i Juli och Oktober afslås det, kanske också tidigare

eller en gång före midsommaren, der gödselämnen icke blifvit sparda. Efter 6 års förlopp omplöjer man i sin ordning den artificiela ängen till jordfrukter. Der gräset lemnas orördt, bibehåller det sig, ehuru mindre frodigt, i många år, äfven der det betas, fastän detta mera skadar fördelar roten än på flera andra slag.

Man har också föreslagit, att så knylhafre i blandning med andra till Boskapsfoder tjenliga örter, såsom ihop med röd och hvit väpling, ängs-vicker, käringtanden, Lucern m. fl. Äfven för att befordra vexten under första året, blandas fröet med vanlig hafre, under hvars skygd den så mycket lättare uppvexer.

Man brukar vanligen till kulturen en större och med mera spridande blomvippor försedd afart, hos hvilken man saknar de förut nämda rotknölarna.

Fröet samlas när blomvippan börjat gulna, och bör ske varsamt, emedan det lätt utfaller. — En del af ängen måste till denna ända lemnas oslagen, då halmen kan sedermera med fördel såsom foder uppbrukas. Fröen af denna mångåriga vext skola, enl. *Münchhausens* erfarenhet vara förträffliga till gryn. Som de mogna ojemnt, först i toppen och sedan nedåt, äfven olika hvart år på samma ständ, så måste fröen samlas derigenom att de afklippas och torkas i mån af deras mognande, och derefter tröskas i stora knippor att de ej må skadas af slagan, som annars lätt sker; hvarefter de kastas och rensas samt sås med lika fördel vår och höst. Till en vidd af 150 alnar åtgå 20 Skålp. frö, som kan ge 80 Centner hö. (*Essens* Anleit.)

Som svin gerna uppböka rötterna, böra ängar, der gräset vexer, fredas för dem.

Tab. — a. utbredd blomma med agnborst. — b. blommans 3 ståndare och 2 pistiller samt håningsaftblad. — c. pistillerna med fruktämnet. — d. frö eller knylhafrekorn.

49.

LATHYRUS PRATENSIS.

Ängslatyr. *Gigalsärter. Vele. Vedel. Gulvial. Vial. Väflock.* På Finska: *Nätkin.*

Blomskaften äro mångblommiga och liksom *Örtstjelken* kantiga. *Klängen* (cirrhi) äro enkla (utan grenar), med 2:ne mot hvarannan, vid basen sittande lansettlika små-blad.

Linn. Fl. Su. p. 253. Cl. 17. Diadelphia 10:andr. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 322. Kl. 14. Tvåkulle. — *Patr. Sällsk.* Hushålls Journ. år 1781. Okt. s. 69. — 1784 Apr. s. 350. — 1793 Jan. s. 13. — *Bergii* Tal om Sv. ängskötseln. — *Retz.* Fl. œc. s. 351.

Såsom en nyttig och odlingsvärd fodervext är Ängs-latyren af åtskilliga Landthushållare redan försökt och med beröm hos allmänheten anmäld. Den vexer på mångårig krypande rot, hvilken ifrån hvart så kalladt öga årligen skjuter nya skott; hvarföre vexten sprider sig snart, tufvar sig och blir tät. Roten sönderskuren i bitar, har man funnit till plantering säkrare än frön, som blifva fullkomliga då vexten är 3 år gammal, men sådda uppkomma de likväl icke alla med säkerhet. Man har funnit den allmän på ängarne och merendels i skugga och något fuktig jordmån; likväl trifves den äfven på sand, lera och mager jord, hvilken af de ständigt affallande bladen, som ruttna, efterhand derigenom förbättras. I Juni och Juli månader träffas den i blomma.

Nästan alla vexter, som hafva fröbaljor och höra till samma flock och familj (Papilionaceæ) som denna, äro nyttige fodervexter, hvilka af kreaturen begärligt förtäras. De förtjena dock i olika afseende mer eller mindre uppmärksamhet. Ängs-latyren är derföre att framför många andra föredraga, att den ej skadas af frost, är bladrik, vexer hög och tät, samt är mångårig. Dess slägtkarakter är, att stiftet (pistillens medlersta del) är platt, upptill vidgadt, och liksom märket hårigt eller ludet; blomfodrets 2:ne öfre flikar äro kortare än de nedre. Ängs-latyren igenkännes från sina samslägtingar, med trekantiga bladstjelkar, halfpil lika, helbräddade och spetsiga stiplar (ett slags bladskärm). De parvis sittande småbladen variera och äro stundom glatta, stundom mjukhåriga. Fröbaljorna svartna då de äro fullmogna. Fröna ätas af kycklingar och småfågel.

Tab. — a. visar seglet. — b. b. vingarne. — c. kölen med blomfodret. — d. hansträngarnes eller ståndarnes 2:ne stammar, tillika med pistillen. Jfr. N:o 15 *Fum. solida.*

50.

MATRICARIA Chamomilla.

Kamillört. *Kamillblommor. Söttuppor. Hvitört. Hvita Pigor. Gårdblomster. Sötört. Sötblomster. Lukttuppor. Hvita kryddor. Hvitkullor. Kommenteblomster. — Kamelblom. Munkekrone. Barbrogräs.* På Finska: *Saunakukkainen. Johannexenkukka.*

Blomfästet är bart och kägelformigt: *Blomfodrets* kant är jemn och dess breda fjäll i kanten skrofliga (scariosæ). *Bladen* äro släta, fint delade, med jemnbreda småblad eller flikar.

Linn. Fl. Su. p. 296. Cl. 19. Syngenes. polygam. superfl. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 357. Kl. 15. Svågrar. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 143. — *K. Vett. Ak.* Handl. år 1802. Qvart. 4. — *Retz.* Fl. œc. s. 443. — *Jahn* Ausw. d. Arzneim. 1 B. p. 254. — *Pharm.* Chamom. nostr. Herba, Flores.

I rågåkrar och på odlade ställen är denna åriga planta allmän, och blommar i Juli och Aug. månader. Med sin egna söta lukt, skiljes hon lätt från den illaluktande *Anthemis cotula*, som dessutom på blomfästet, emellan diskblomsterna, har små hårlika fjäll (paleæ), skrolliga frön och dubbelt penntaggade blad. Med samma kännetecken skiljes kamillörten från *Anthemis nobilis*, som man orätt ansett för dess afart.

Blomfodret, hvaruti väsendtliga oljan endast finnes, är den verksammaste delen af hela vexten. Blommorna torkade och i pulverform gifna till en skrupel, blandade med syrsatt spetsglans genom salpet. syra (Antim. diaphoret.) och pottaska (Alkali veget.), af hvardera $\frac{1}{3}$ skrup., hafva botat frossan lika säkert som kina, enligt Mortons uppgift; eller enligt Fr. Hoffmans, till 1 å 2 drakm. i dosis, på feberfria dagen. Blandad med kinapulver och till mos gjord med håning, är det lättare att förtära. Som infusion eller lindrigt kokad till dekokt, kan äfven vexten användas. Förenad med Vattenväpling, utgör den således et godt medel, lätt erhållit på landsbygden. Med kamillörten botades en frossa, som varat 36 månader. En förmånlig blandning anföres af ett halft uns kamillblommor, hvarpå slås 8 uns kokhett vatten, hvilket lemnas $\frac{1}{2}$ timma, silas och sedan tillslås 2 drakm. franskt bränvin och en drakme pottåska (Alk. veget.) Häraf tages 4 gånger om dagen 3 å 4 skedblad. Under kokning förflyger oljan och endast bäsk

heten återstår; derföre brukas mest infusion. Också har utpressade saften till 2 à 3 matskedar dagligen, med några droppar utspädd svafvelsyra, (spir. vitr. l. acid. vitr. ten.) i soppa, tagen nyss före feberparoxysmens ankomst, gjort godt gagn. Mot kolik, ref och väderspänningar, hjertklappning, rödsot, eftervärkar (dolor p. part.) och att uppväcka eller underhålla kräkningar, är kamillörten, invertes nyttjad såsom té i infusion, med vatten eller dricka, mycket berömd; eftervärkarne hafva af kamill infusion med dricka, oväntadt hastigt blifvit döfvade. I kolik af njursten, har stark infusion med tillslagit rhenskt vin, affört små stenar. I form af välberedt, icke vidbrändt, extrakt utaf färska örten, och till 1 uns upplöst i ett qvarter distilleradt kamillvatten, hvaraf dosis är 1 matsked 5 à 6 gånger om dagen, och äfven utvertes med deri blötta kompresser eller linneskaf lagda på såret, har Prof. Haartman i Åbo nyligen funnit det såsom ett ypperligt medel för rötsår, och vid tillfällen der allmän svaghet varit rådande. Med detta extrakt, i förening med kina, hafva krafter blifvit återställda hos dem, som genom Onani och Pollutiones nocturnæ blifvit försvagade. Men i inflammatoriska åkommor och hektiska krämpor gagnar det icke. Utvertes i torra kryddpåsar eller våta omslag, fördelar kamillörten värk och lindrar den. I klistirer och till fotbad brukas den mycket. — Oljan som genom destillation erhålles ganska sparsamt, är oftast blå, men illa förvarad och gammal blir den hvit. Den brukas invertes till några få droppar mot maskar, och blandad äfven med några så kallade prins. gula dropp. (Liq. C. C. Succ.) mot hysteriska krämpor, såsom kolik och hjertklappning. Oljan utvertes struken på magen och i lavement, lindrar knip och väderplågor. Örten ger gul färg (Gärtner). Bland kreatur äter Kon densamma.

Tab. — a. en af strålblommorna som äro fullkomliga och gifva frön. — b. en 2:könad disk-blomma, äfven fruktbärande. — c. Fröet. — Alla förstorade.

a
d
c
b

ASPIDIUM FILIX MAS.

TREJON-BRÄKEN. — *Molfoorblom. Grönt-molfor. Grofte-molfor. Hanblom. Rysteblom. Skorf. Jäske. Busklokke. Trepenk. Klojäske. Bujäske.* På Finska: *Kothansijpi.*

Stambladen dubbelt parbladiga med trubbiga och naggade småblad: *Bladfoten* fjällig.

Svartz Syn. Filic. — *Linn.* Fl. Su. p. 573. Cl. 24. CRYPTOGAMIA. FILICES. (Polypod. Filix mas.) — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 387. Kl. 16. LÖNNGIFTE. (Polypod. Filix mas) — *Retz.* Fl. œc. s. 540. (Polypod. Filix mas.) — *Murr.* App. Med. — *Pharm.* Filicis radix.

En af de märkvärdigaste vexter som förekomma i vår Flora. Man kallade fordom denna, till delningen enklare, *Filix Mas,* till skillnad från en mera delad och grenig, som man benämde *Filix fœmina,* och som sannolikast är vår vanliga *Ormbunke* (Pteris aquilina). Vi föreställa nu den närvarande under ett redan bestämdt nytt slägtnamn, hvartill vi hafva anfört skälen vid *Stensötan* (se sid. 37.). Slägtsskillnaden består i ett hinnaktigt täcke ell. sköld (indusium), hvarmed fröredningspunkterna, på denna och på ganska många arter, skylas. Detta saknas alldeles hos dem till Polypodium hörande.

Trejon vexer i steniga skogar, jemte bergsidor och nära landsvägar. Under vårens vackraste dagar uppkomma de i början hoprullade stambladen, som, merendels knippvis sammanvexande, uppstiga till mer än alns höjd. På de utvecklade stambladens baksida utbrista fröredningspunkterna, som med ofvannämda njurformiga hinna betäckas, men hvilken vid kapslernas mognad upplyftes och omsider försvinner.

Trejonroten är mångårig, sammansatt af lökformiga och med torra mörka fjäll betäckta knölar, är till smaken något sammandragande, knappt söt, litet skarp, svagt aromatisk och till lukten nästan vämjaktig, var äfven från äldsta tider för flera egenskaper bekant. Dioskorides, Galenus, Plinius och Tragus omtala den. Ehuru alla ansågo den i följd af en, som de trodde, drifvande natur, såsom vådelig för hafvande personer, tillade de den mycken verksamhet att lösa förstoppningar, befordra mjölken, men särdeles mot maskar; och Arabernes Avicenna påstod den vara det enda säkra medlet för binnike-masken. De äldre Tyskarne, såsom Cordus, bekräftade det också. Hoffman kallade den, både de långa och platta maskarnas præsentissima pestis. Andry-Marchant och Dionis hafva i Frankrike fordom velat bevisa det. Herrenschwands specifika medel, äfvensom det Noufferska från Schweitz, var intet annat än Trejonroten, hvilket sednare i början af 1770-talet, såsom en hem-

lighet inköptes af K. Ludvig XV:s Enkedrottning, och sedan 1775 i Paris allmänt gjordes. I anledning häraf gafs efter föregående purgermedel och en fet soppa, den följande dagen 3 drakmer af roten pulveriserad. Barn fingo en mindre dosis. Efter några timmar borde en purgerande bolus, sammansatt af panac. mercurial., resin. scammon. och gummi gutta, tagas till maskens aftörande, hvilket i nödfall med efteråt gifvit engelskt salt skulle befordras. Om masken envisades, borde bruket af medlet de följande dagarne förnyas. Äckel och svårighet som åtföljer kuren, har nyligen gifvit Bourdier, Professor i l'Ecole de médecine i Paris, anledning, att i följd af många lyckliga försök, föreslå en annan metod, den, att taga fastande en drakme svafvel-eter i ett glas stark dekokt af roten, och en timma efteråt 2 uns ol. Ricini blandad med sirap. Om masken ej afgår, bör allt detsamma nyttjas den 2:dra och 3:dje dagen derpå följande, äfven som klistirer användas af lika blandning, i fall masken hyses längre ned i tarmarna. Den bortdrifves således nästan alldeles upplöst.

I England har man af ålder trott Trejonroten bota Engelska sjukan. I Siberien säges roten för smakens skull kokas i dricka, och i Norrige gifves vexten åt boskap i foderbrist; samt de yngre rötterne malas till mjöl, hvaraf dock brödet blir föga smakligt. Madrasser stoppade med denna ört eller torra ormbunkar, skola för giktsjuka vara tjenligare än fjäderbolstrar. Ändtligen kan också genom bränning till aska, liksom af ormbunken (Pteris aquilina), en tvål deraf tillredas. Med stambladen färgas grönt på Island. Hela vexten är brukbar till lädergarfning.

Vid insamlande af roten, som sker om hösten, bör icke den af Strut-Onokeln (Onoclea struthiopteris) tagas, hvars fruktbärande stamblad mycket likna Trejon-Bräkens; deras sammanvexande i skapnad af en volant och de alldeles otandade flikarna åtskilja dock Onokeln utan svårighet, om äfven icke dess föredning skulle finnas, som på särskilta spiror uppkommer. Emedlertid tvifla vi icke, att flere arter af ormbunkarne äga lika egenskap, åtminstone äro vi i anseende till Aspidium Filix fœmina genom egna försök derom fullkomligen öfvertygade.

a. Ett par fruktbärande pinnulæ, förstorade. — b. ett frukttäcke. — c. ett dylikt något tillbakaböjdt. — d. en kappsel särskilt.

d
e
b
a
f
c
g
h

52.

CENTAUREA CYANUS.

BLÅKLINT. *Klint. Dufstolar. Åkerrosor. Blåhorn. Blåklett. Båtsmansmössa. Blågubbar.* På Finska: *Sinikukka.*

Blomfodrets fjäll äro sågtandade. *Bladen* smala, nästan jemnbreda: de öfversta helbrädda-de, de nedersta tandade.

Linn. Fl. Su. p. 501. Cl. 19. SYNGENESIA. polyg. frustran. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 372. Kl. 15. SVÅGRAR. — *Retz.* Fl. oec. s. 154. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 93. — *Pharm.* Cyani flores.

Denna af årig rot uppvexande örtens vackra, most ljusblå, stundom purpurfärgade, violetta eller hvita blommor, som i Juni och Juli månader pryda i synnerhet åkrarna, och ofta blomster-parterren, torde genom sin färg först hafva fästat menniskans uppmärksamhet, hvarföre man infört vexten ibland läkarekonstens tillgångar ifrån vextriket.

Men af hvad vigtigare anledningar detta skett, är svårt att säga. Utan lukt och smak, har den icke särdeles att lofva, och ringa anspråk på vårt förtroende; också lär den förmån, som man af dess bruk vunnit, sällan varit af betydenhet. Emedlertid har man ej försummat att kungöra dess nytta, såsom dekokt deraf, i urinstämma och vattensot, och det helst i förening med nässlefrön. Infusion, eller destillerade vattnet, eller saften utpressad af vexten, nyttjades en tid mot ögoninflammationer, och hedrades derföre vexten af Fransmänner med namnet *Casse-lunette.* — Den blå färg, som af blombladen genom pressning och inkokning kan erhållas, på lika sätt som vid trefärgade Violen derom nämdt är, förtjenar mera afseende. I Gentlem. Magaz. för år 1748 och Mars månad, beskrifves beredningssättet omständligare. Blomsaften, hvari litet svafvelsyrad zink (zink-vitriol) är upplöst, skall tjena till vacker färg på träd. Blommorna torra brukas till pot-pourri och att strö på morseller och i sockerbakelser; äfven bland röktobak; af vexten och frön såsom något bäska till smaken, torde mera medicinsk kraft vara att vänta.

Tab. — a. en fullkomlig tvåkönad pipig disk-blomma. — b. en ofullkomlig strålblomma, som ej gör frö. — c. ett frö. — d. ett af de yttre blomfoder-fjällen. — e. ett af de inre. — f. hårlika fjäll *(Paleæ)*, på blomfästet, som åtskilja fröna. — g. ett sådant särskilt. — h. ett af de nedre tandade bladen.

ERICA VULGARIS.

LJUNG: *Lyng. Löng. Ros ling. Moris. Graun:* = *Bulyng. Hästelyng. Röskielyng. Rösbärling. Rispling. Bustelyng. Myrkräkling. Jammes Söster.* På Finska: *Kanerva. Kangas-kanerva. Nummenvarret.* På Lappska: *Tachnas.*

Blomfodret dubbelt; de 4 yttre bladen smärre än de 4 inre färgade. *Blomkronan* klocklik, 4:delad och kortare än inre blomfodret. *Hanknapparne* hafva nedtill 2:ne utskott. *Stiftet* är längre än blomman. *Bladen* nedtill nästan pil-lika, mot hvarannan sittande i 4 rader.

Linn. Fl. Su. p. 126. Cl. 8. OCTANDRIA 1. gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 163. Kl. 7. TIEMÄNN. — *K. Vett. Ak.* Handl. år 1761 s. 271. — *Patr. Sällsk.* Hush. Jurnal år 1787. Febr. 266. — *J. Lagus* Diss. de Erica vulgari etc. Præs. P. KALM. 4:o Aboæ 1754. — *Thunb.* Diss. de Erica 1785.

Så öfverflödigt som Ljung vexer på de flesta magra och sandiga hedar i Sverige, så sällsynt är den på Öland och Visingsö. Snart förändrar den fet jord till mager, men kan genom odling, löfträds plantering och trampning af boskap utrotas. I Augusti månad har den röda, stundom hvita blommor, af hvilka bien hämta mycken, men mörkgul, och kanske till smaken något kärf honing. Utrikes flyttas stundom hela bilägret, under ljungens blomningstid, till de fält, der den ymnigast vexer. Blommorna sitta i klase, mest på en sida af stjelken; dess besynnerliga 2:hornade inom blomman inneslutne hanknappar, hvilka denna äger till någon likhet med flere andra (se N:o 18, tab. f. a.), har gifvit anledning till benämningen af den naturliga örtflocken, som Botanisterne kallat *Bicornes.*

Ju allmännare denna buskart förekommer, ju lättare är det att använda den till de behof, hvartill man redan funnit den gagnelig, och dessa böra derföre kännas, att deras antal genom försök må vidare ökas. Så väl hästar som oxar, getter och får, äta ljungknopparna i brist på bättre foder, i synnerhet höst och vår. Om ljung sent på hösten samlas och till vinterfoder förvaras, kan den helst i blandning med halm eller hö gifvas åt boskapen. Också kan Ljung-lag eller vatten hvari Ljung kokats, tjena för boskapen, i synnerhet om halm af ärter eller bönor tillägges. Oxar sägas dock må mindre väl af Ljung. Till strö under boskapen, befordrar den snyggheten och ökar gödseln; likväl ruttnar den långsamt, om icke blandad med osläckt kalk. Så väl till taktäckning, som att hvarftals inlägga uti uppkastade jordvallar, hvilkas sider derigenom bättre förvaras mot regn

och kreaturs ohägn, brukas Ljung i England. Skottarne använda Ljungknopp i stället för humla i sitt öl, och i Halland torkas, males och blandas den med mjöl till brödbakning. Tjenligt vexte och väl torkade grenar, nyttjas såsom fiskkrokar att fånga lakar (Gadus Lota *Linn*) Af rötterna flätas korgar. Inpackad upprätt, med topparna uppåt, i sängar, skall Ljung tjena som en helsosam och eftergifvande madrass. Man kan äfven bereda tåg eller rep af Ljung. Utrikes träffas den, för blommornas prydnad och bladens besynnerlighets skull, stundom inflyttad i trägårdarna. För sin egenskap att länge motstå röta, kunna diken, upptagna på vattensjuka åkrar eller ängar, till hälften fyllas med ljung, och sedan täckas med jord, då vattnet har likväl aflopp, diket faller icke snart igen, och jordytan förloras icke för gräsvexten eller säden. Borstar och klädesviskor göras af fina ljungqvistar. Barken innehåller Garfämne, hvarföre hudar dermed kunna beredas eller garfvas. Ljung som torkas i ugn och sönderstötes, kokas minst 3 timmar i kopparkittel med vatten, som aftappas i kar, och då afkoket är ljumt, ilägges hudarna. Värmen och kokningen gör, att garfningen sker fortare; men kokas ljung i jerngryta, så svartnar lädret. Till samma ändamål kan ljung blandas med Ekbark. Af rötter och stjelkar brännas kol i Frankrike, och af Ljungtopparne tillredes på Hebridiska ön Jura genom kokning en gul färg. I medicin har man brukat utpressa bladsaften eller destillerade blomvattnet mot rodnad i ögonen, samt blommorna såsom té mot blodspottning. Varma omslag och svettbad af ljungblommor, hafva gagnat i podagra och lamhet. Blommorna kokade i dricka eller öl och varmt förtärda, skola hos digifvande öka mjölken. — Vattensjuka hos får förekommes om de betas på ljunghedar.

Tab. föreställer under olika förstoringar vid a. blomman, fästad vid en del af stjelken. — b. blomkronan, som är 4:delad. — c. en 2:hornad ståndare jemte pistillen. — d. fröhus med torr och vissnad pistill. — e. gren med blad. — f. blad, sedt på yttre sidan. — g. blad, sådant som det synes på inre eller den mot stjelken vettande sidan.

a
b

54.

FESTUCA PRATENSIS.

Ängs-Svingel.

Blomvippan grenig, rak, något åt en sida lutande; *små-axen* jemnbreda, trinda, mest utan agnborst.

Linn. Fl. Su. p. 32. (Festuca elatior). Cl. 3. Triandr. 1:gyn. — *Lilljebl.* Sv. Fl. s. 40. Kl. 3. Tremänningar. — *K. Vetr. Akad.* Handl. år 1748 s. 212. 1757. p. 69. — *Bergii* Tal om Sv. ängskötseln. — *Retz.* Fl. œc. s. 256. — *Rafns* Bibl. 17. B. 4. h. s. 559.

Ifrån en rot, som varar flera år, och som består af flera gröfre och finare trådar, uppvexer Ängs-svingeln med 1-2 alnars höga strå, hvilka nedtill äro temmeligen bladrika. Blomvippan, merendels brunaktig, qvarterslång och rak, lutar mest åt ena sidan med sina spridande grenar. Småaxen, plattare under blomningstiden, äro ibland med ganska korta, små snärp försedda, ibland alldeles utan dem.

Denna gräsart trifves på samma ställen som knylhafren, särdeles i en bördig och något fuktig jordmån på ängar och åkerrenar. Den träffas äfven på torrare platser, men får då en kortare och enkel blomvippa. Blomningen infaller tidigt på sommaren, ehuru de frodigare stånden blomma på nyit, senare mot hösten.

Att Ängs-svingeln är ett af de bättre foderslagen, och följaktligen förtjenar att odlas, hafva v. Linné, Kalm och Bjelke intygat. Hästar och boskap äta den begärligt, men för fåren, och till befordrande af deras ulls godhet, är den säkert mindre duglig än vissa andra vexter. I anseende till odlingen har man att iakttaga detsamma som vid Knylhafre, men torde ej tillåta en så ofta förnyad skörd som för denna.

Fröna, som äro temligen stora, kunna samlas till vinterföda åt höns och gäss. Men vid insamlandet bör i akttagas, att om alla fröen få mogna i blomvippan, så affalla och förloras de bästa som sitta i toppen och mogna först; derföre skäres gräset när fröen i toppen äro fullmogna, hvarefter de tröskas och rensas utan svårighet.

Tab. — a. en liten gren af blomvippan med öppnade blommor. — b. hanarne med pistillerna särskilta med höningshusbladen något förstorade.

55.

LAMIUM ALBUM.

Blindnässla. *Plister. Pipnässla. Korsnäta. — Daubrändhät. Dåe. Där. Stingar. Hålnatte.* På Finska: *Pejpot. Haiseva nukulainen.*

Bladen äro spetsigt hjertlika, sågtandade och med skaft försedda.

Linn. Fl. Su. p. 203. Cl. 14. Didynam. gymnosperm. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 248. Kl. 14. Tvåväld. med nakna frö. — *Retz.* Fl. œc. s. 548. — *Murr.* App. Med. T. 2. p. 178. — *Pharm.* Lam. albi Herba, Flores.

Med hvita blommor träffas i Maj och Juni månader denna allmänna vext, på odlade ställen, helst vid hus och vägar. Dess rot är mångårig. Klassen till hvilken blomman räknas, utmärker sig med 2 korta och 2 längre ståndare och 1 pistill. Blomman är pipig, bestående af ett blad, hvars utseende man liknat vid en gapande mun (Corolla ringens), hvarföre man kallat dess öfra och nedra flikar, läppar. Merendels är stjelken 4kantig, och blad samt stjelkar sittande korsvis mot hvarannan, och blommorna i krans kring stjelken; somliga hafva nakna frö, andra täckta eller inom fröhus, hvilket gifvit anledning att dela klassen i 2:ne ordningar. — Blindnässlan hörer till den förstnämde, och har sina blommor fästade ikring stjelken, till antalet ofta 20 i hvar krans.

Blindnässlans lukt är icke synnerligt behaglig, och smaken något bitter eller sträf, hvarföre den snarare lär undvikas än sökas, till blandning i så kallad Nässelkål om våren. Huruvida vexten ännu försvarar det rum hon redan för länge innehaft i Engelska Farmakopéer, synes oss nog osäkert. Den har likväl fått namn att vara gagnelig i lifmoderns blodflöden och så kallade hvita flussen. I denna afsigt har man antingen kokat vexten med blommor och blad i kalfsoppa, som den sjuke förtärt, eller gifvit dagligen 6 uns invertes af utpressade saften, hvarjemte ett omslag af krossade vexten nyttjats utvertes på magen. Det berättas också att kall vatten-infusion på blindnässlor, nyttjad såsom vanlig dryck dagligen, skall hafva löst hårdnade körtlar eller botat skrofelartade krämpor.

Tab. — a. en öppnad blomma. — b. pistillen med fruktämnet, — c. ett af de 3kantiga frön, förstoradt. — d. blomfodret. — e. 4 stycken tillhopasittande frön i naturlig storlek. NB. Ståndarnes knappar äro på fig. vid a. något för mycket åtskilde.

56.

CICHORIUM INTYBUS.

CIKORI. *Vägvårda. Jernört. Blåbinkegräs.* På Finska: *Maxan-ohdakke.*

Blommorna sitta parvis. *Bladen* äro, de öfra stjelkomfattande, lansettlika och nästan tandade; de nedra ojemt piltaggade.

Linn. Fl. Su. p. 277. Cl. 19. SYNGENES. polygam. æqual. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 547. Kl. 15. SVÅGRAN. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 100. — Patr. Sällsk. Hush. Journ. år 1788. Aug. p. 587. 1789. Jul. s. 555. — *Retz.* Fl. œc. s. 168 — *Hellenii* Diss. de Cichorio. Åbo 1782 & 1792. — *Pharm.* Cichorei radix.

Det gifves blommor, hvilkas retlighet vid ljusets inflytande och olika värmegrad, är så stor, att de öppna eller tillsluta sig efter omständigheterne, på samma timmar af dygnet. En örtkännare, som observerat olika slags blommors särskilta utslagna tillstånd, vid olika timmar på dagen, kan deraf slutligen temmeligen nära säga hvad klockan är. Cikori-blommorna äro utslagna från klockan 8 om morgonen till kl. 4 e. m. och träffas i Juli månad vid vägar, på åkerrenar och dylika ställen vilda i södra Sverige. Dess rot är 2årig och anses liksom örten i sitt vilda tillstånd för beskare och till medicinskt behof bättre, än den odlade, som är mera söt, mild och till matlagning derföre tjenligare. I sjukdomar af dolda förstoppningar och så kallade sega vätskor, såsom gulsot, mjeltsjuka m. m. har Cikori-örten, såsom lindrigt lösande medel, visat sig verksam. Man har brukat saften utpressad af hela vexten, eller ock dekokt på densamma, äfven som extraktet. Fordom ansåg man saften, att drypa i ögonen, nyttig mot svag syn, och infusionen såsom renande och sårläkande. Bladen förtärda såsom sallat hafva fått namn att vara helsosamma. Roten är mycket trådrik, inuti hvit, och tillägges i dekokter till nyttjande i hetsiga sjukdomar; den bör uppgräfvas förr än nattfrost infaller. Att den sönderskuren i små tärningar, som torkas, brännas och malas såsom Kaffebönor, kan nyttjas i stället för verkligt Kaffe, är redan en allmänt känd sak. Cikoriroten till detta ändamål använd, får ej brännas eller rostas för hårdt; lagom rostad och blandad med ganska litet Kaffe, ger den en dryck som till smaken svårligen, och af de flesta alldeles icke, skiljes från den af verkligt Kaffe. — Man har rekommenderat dess odling för boskapen, och ehuru den ogerna ätes af hästar, hafva dock sjuka frisknat sedan de dermed en månads tid blifvit fordrade. Fårens utsot om våren är botad med Cikoriroten, hvilken ock svinen begärligt förtära. — Fortplantas med rötter, helst frö.

Tab. — a. en strålblomma. — b. frö i naturlig storlek. — c. ett frö förstoradt med fjäll-lika fjun (pappus paleaceus). — d. rotblad.

57.

INULA Helenium.

Alands-rot. *Helenerot. Hålsrot.* På Finska: *Hirvenjuuri. Olandin-juuri.*

Bladen äro stjelkomfattande, eggrunda, sågtandade, skrynkliga och innunder hvit-ludna. *Blomfodrets* fjäll äro eggrunda.

Linn. Fl. Su. p. 295. Cl. 19. Syngenes. polygam. superfl. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 361. Kl. 15. Svårgrr. — *Retz.* Fl. œc. s. 327. — *Jahn* Ausw. d. Arzneim. 1. B. p. 415. — *Knackstedts* Anat. Med. u. Chir. Beobacht. 1797. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 154. — *Pharm.* Enulæ Radix.

I bland Svenska vilda vexter är denna sällsynt; den är likväl funnen vild i Skåne, Bohus Län och på Öland; men planteras annars temmeligen allmänt. Roten är mångårig och dess höga stjelk bär, i Juli och Augusti månader, stora gula blommor, hvilkas små-blomster midt i disken äro pipiga, men omkring kanten tunglika eller med en utdragen jemnbred flik; båda slagen af nämda små-blomster äro försedda med ståndare och pistiller samt kunna derföre frambringa frö.

Roten är tjock, grenig, gråbrun i ytan och inuti hvit; såsom läkemedel betraktad är den aromatisk, lösande och helsosam, i synnerhet mot svag mage och bröstsjukdomar, emedan den befordrar upphostningen. I en gångbar envis hosta gagnade den, kokad i öl och förtärd med tillsats af litet håning. Dess bruk har befunnits nyttigt i slemaktig trängbröstighet, dålig matsmältning, oordentliga regler och bleksot hos unga fruntimmer. Mot utslag berömmes den, antingen såsom dekokt till tvättning, eller såsom pulver med feta ämnen gjord till salfva; och skall den äfven bota skabb hos får. Som Boskaps-medicin träffas den här och der hos Landtbrukare. För reformar lät *Knackstedt* koka ½ skålp. af roten, skalad, torkad och finskuren, i en ren stenkruka med rent strömvatten 3-4 timmar, eller till dess roten kännes lös och mör emellan fingrarne; under kokningen påspädes kokhett vatten för det som bortdunstar. Afkoket frånsilas och rötterna stötas i mortel med litet nytt vatten och färskt osaltadt svinfett till en salfva, som mornar och aftnar, vid värme ingnides på reformen. Afkoket förtäres i stället för vanlig dryck. Mot maskar är den också försökt. Vanligaste sättet att bruka Alands-roten såsom hus-medecin är, att tugga den och nedsvälja sa-

liven. Eljest gifves af torkade roten i pulverform till ½ drakme eller mera i sönder, äfvensom den kan tagas såsom dekokt eller infusion, d. ä, antingen kokad eller med pågjutet kokhett vatten, liksom té. För smakens skull kan vid passande tillfällen, vin nyttjas i stället för vatten till infusion, och roten färsk syltas med socker och sådan förvaras. Dekokten inkokad ger Extrakt, hvaraf dosis är 8-10 gran, par gånger om dagen. — Dess värmande och på utdunstningen verkande egenskap, i likhet med andra kryddaktiga medel, torde gifvit roten anseende mot sjelfva Pestsmittan. Då roten destilleras med vatten, sätter sig i destillations-kärlets hals en kamfertlik massa. Medelst röken, då roten brännes, skola mygg fördrifvas. Roten stött tillhopa med blåbär och pottaska ger blåfärg.

Fablen, att vexten uppkommit af Helenæ tårar, har gifvit anledning till namnen Helenasrot, deraf Elens eller Elands.rot och slutligen Alands-rot.

Tab. — a. ett 2könadt pipigt diskblomster. — b. ett strålblomster, (som sitter i blommans kant,) äfven tvåkönadt, men med en tunglik flik. — c. de hopsittande ståndarnes strängar förstorade, hvilkas 5 knappar synas i öfra ändan af fig. — d. ett förstoradt frö, med taggiga borstar. — e. blomfodret med sina eggrunda fjäll eller blad. — f. ett af de nedra bladen på stjelken.

58.

DELPHINIUM CONSOLIDA.

RIDDERSPORRE. På Finska: *Riddarinkannus.*

Örtstjelken är grenig med findelade blad. *Håningshuset* är enbladigt, och *Fröhuset* ensamt, likt en skida.

Linn. Fl. Su. p. 185. Cl. 13. POLYANDR. 3gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 220. Kl. 9. MÅNGMÄNNINGAR. — *Retz.* Fl. œc. s. 218. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 51. — *Pharm.* Consolidæ regalis l. Calcatrippæ Flores.

Riddersporren blommar i Juni och Juli månader, och vexer allmän i rågåkrarna på årig rot. Dess utdragna sporrlika håningshus, har gifvit anledning till Svenska namnet. Blomman är utan blomfoder och har 5 blomblad; af dessa är det öfra jemte håningshuset, som utgör sporren, qvarsittande, då de öfriga blombladen affalla. Skidlika fröhuset är ensamt, (icke såsom på Stormhatten 3 hopsittande) och hyser flera frön.

Den tid då man, under en mindre utvidgad erfarenhet, fruktade mera brist än öfverflöd på läkemedel ur vextriket, så fick denna ett oförtjent rum ibland Apotekswexterna. Man skänkte den, i brist på verkliga förtjenster, ett lysande namn (Consolida regalis), och detta sökte men att rättfärdiga med berättelser om dess nyttiga egenskaper, att lösa sten i blåsan och hårdheter i underlifvet, att drifva regler och urin, samt att bota ögonsjukdomar och läka sår. Och om det kan anses såsom en hithörande anmärkning, att genom de vackra blå blommornas tillblandning i rök-tobak, ge behagligare utseende åt en ofta skadlig och i dagligt bruk alltid öfverflödig vext, så må det nämnas att Riddersporren tjenar dertill. — Men änskönt den af andra vexter, med större förtjenster, billigt blifvit utträngd ur Apoteken, så är den likväl icke utan allt anspråk på vår uppmärksamhet. Vi lemna oafgjordt, om den tillika med sina samslägtingar är giftig (se *Liljebl.* Sv. Fl.), emedan inga rön, som bevisa det, äro oss bekanta; dess slägtskap och likhet med Stormhatten, är intet afgörande bevis för denna uppgift. Blommornas sköna färg bibehåller sig efter torkningen, och detta ger anledning till försök, att deraf kunna erhålla blå färg. Förmodligen gifva blombladen af Riddersporren, äfven så väl som de af 3färgade Violen (N:o 44) och Blåklinten (N:o 52), vederbörligen handterade, vacker och till målning tjenlig färg; och som

vexten är allmän, så kan det för tillgångens skull icke vara svårt att i sådant afseende göra försök. Man vet emedlertid, att blomstjelkarnes saft så väl som blombladen, i förening med salter, t. ex. alun, ger grön färg, och utan dem troligen blå, tjenlig till skrifbläck; *v. Linné* säger åtminstone i Plant. Tinct. p. 20, att saften af blommorna med tillsats af alun ger blått bläck; deremot skall samma saft ensam nyttjas af sockerbagare till grön färg.

Tab. — a. häningshuset och öfra qvarsittande blombladet. — b. ståndarne med pistillen. — c. en förstorad ståndare. — d. pistillen. med fruktämne. — e. fröhus.

b
a

59.

LYCOPODIUM CLAVATUM.

MATTE-LUMMER. *Mattegräs. Kalfrefvor. Kalfmossa. Vispmossa. — Kragefod. Kråkefod. Kråkeföt. Loenkråkefod. Kråkefodmoos. Luusegräs. Räve. Reverjamme.*

Stjelken refvig; *Bladen* spridde, ändade med hårlik spets. Trinda ax, 2 på hvart skaft.

Linn. Fl. Su. p. 375. Cl. 24. CRYPTOGAMIA, musci. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 592. Kl. 16. LÖNNGIFTE mossor. — *Retz.* Fl. œc. s. 452. — Veckoskr. f. Läk. o. Naturf. 6. B. s. 176. — Patr. Sällsk. Hush. Jurn. 1803. — *Murr.* App. Med. T. 5. p. 486. — *Pharm.* Musci clavati herba. *Lycopod.* Semina.

I skuggrika, fast icke sidländta, skogar finner man icke sällan marken klädd emellan blåbärsris och mossor med flera alnars långa refvor af Matte-Lummern, som med sin grönska gör ett icke obehagligt afbrott för ögat. Lummerslägtet, som man, i brist af säkrare kunskap om fröredningen, fört till mossorna, är ännu ibland de vextarter som bry Botanisten. Den synes ännu insvept i den skymning, som för icke lång tid sedan omgaf mossornas familj. Man har väl hos somliga af Lummerns talrika arter trott med ett slags visshet finna organer för särskilta kön (Lycop. denticulat.) Men man saknar ännu denna öfverensstämmelse hos de flesta och äfven hos Matte-Lummern, på hvilken man hittills icke kunnat se annat än ett slags ax, hvilka inom sina fjäll äga ensama 2skaliga hyllen fyllda med gult mjöl, hvilket vi anse såsom dessa vexters egentliga Pollen.

Detta mjöl kan knappt blandas med kallt eller varmt vatten, utan, lagdt deri, betäcker dess yta liksom med en torr och mjuk hinna. Genom långsam sqvalpning sjunker en del till botten. Kastadt öfver ljuslågan flammar det likt krut, men med mindre fräsning. På eldkol sprider det endast rykande ett vaxlikt starkt os, och slutligen svartnadt uppbrinner utan flamma. Det är således af en mycket brännbar natur, och enligt gjorda rön, likt frömjölet hos andra vexter, ett rått vax. — Genom kemisk åtgärd har man deraf erhållit en rigtig vaxolja. Mjölet får man utan mycken möda, då axen samlas i Augusti och September och på varmt ställe torkas, hvarunder mjölet utfaller. I Ryssland sker detta sorgfälligt för utrikes utförsel.

Utom det välkända bruket af detta mjöl vid Lusteldars formerande, eljest en Persisk uppfinning, är det icke

mindre bekant under namn af maskmjöl, såsom medel för hudlöshet, då stället dermed pudras. Allmännaste bruket deraf på Apteken är till pudrande af piller. Man har och i sednare tider funnit det icke overksamt i den stranguri, som anfaller barn under svår dentition; då till 2 drakmer af mjölet blandas vatten och sirap, hvaraf ½ matsked gifves hvarann timme. För äldre personer är samma medel rekommenderadt i stenplågor, och stranguri af hemorroider m. m. 2 drakmer af mjölet blandas med 11 uns källvatten samt 1½ uns sirap; dosis är en matsked äfven hvarannan timme.

De refviga bladbetäckta stjelkarne, som äfven kalfvar och kor icke försmå tidigt om våren, äro också användbara. Sammanflätade utgöra de, ännu färske, ganska tjenliga dörrmattor. Man påstår att en qvast af denna vext, hängd i vinfat, skall kunna förbättra det i jäsning komna vinet. Men i synnerhet anmärkningsvärdt är bruket af vexten för den rysvärda Polska martofvan (Plica polonica). I detta fall nyttjas utvertes en dekokt af Matte-Lummer och Arnika (Arnica montana), hvilken äfven dagligen dricks. I Gallizien använda bönderne mot rasande hundars bett, invertes och utvertes Dekokten på Matte lummer, tillika med ett träd som tros vara Idgran (Tax. bacc.), i anledning hvaraf flera lyckliga försök af *Hillebrandt* blifvit gjorda. Dekokten uppgifves äfven som ett medel i Cardialgie, också den blodspottning, som kommer med kräkning från magen. Om ull, väl renad eller yllegods kokas ett par timmar i rent vatten med Matte-gräset, som bör vara fint söndermalit, till nära dubbel vigt emot godset, sedan torkas utan afsköljning, och omsider kokas i vatten med 1 uns brun bresilja mot godsets vigt; så erhålles inom en kort sund vacker blå färg (*Westring*).

A. b. fjällen på axen emellan hvilka kapslerne (c) sitta. — d. ett blad i nat. storlek. — e. detsamma förstoradt.

60.

ELYMUS ARENARIUS.

STRANDRÅG. *Elm. Sandelm. Strandelm. Strandhafre. Sandhafre. Gåshafre. — Sjörug. Ruggräs. Vippegräs.*

Axet rakt, blomfodret hvitluddigt och längre än Blomkronan. *Bladen* med stickande spets, på nedra sidan blåaktiga.

Linn. Fl. Su. p. 98. Cl. 3. 2. TRIANDRIA digynia. — *Lilj.* Sv. Fl. s. 55. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. — *Retz.* Fl. œc. s. 224.

De stora vida fälten som gränsa intill hafskusterna, betäckta med en fin djup sand hvilken vid minsta väderpust snart uppföres i luften, aflägse kringsprides eller i drifvor samlas, hafva af naturen blifvit bestämda att hysa vexter, som till en del kunna hämma flygsandens våldsamma framsteg. Ibland dessa äro några grässlag i synnerhet märkvärdiga, såsom Strandröret (Arundo arenaria) och det som vi nu anföra — Strandrågen.

Detta slägte utmärker sig från korn och hvete genom sitt svepelika 4delta blomfoder med 2:ne ihopa sittande skaftlösa ax, radvis på axfästet. Strandrågen uppkommer årligen från en varaktig rot, sammansatt af långa grofva luddiga trådar krypande i lösa sanden. Många sidskott gifva flera mer än alnshöga blad, $\frac{1}{2}$ tum breda, slutande i en stickande spets, platta, täckt finrandade, styfva och på undra sidan blåaktiga, hvilka sammansätta torfvor af större vidd. Midt ibland dessa uppstiger axbärande strået ofta längre än bladen. Axen äro icke sällan mera än qvarterslånga, fint hvitluddiga, och blomma något efter midsommaren, samt ge tidigt före hösten mogna frön, som likna rågens.

Ibland de medel man föreslagit mot den ofvannämda flygsanden, är äfven i synnerhet kulturen af strandrågen, som lätt verkställes genom höstsådd af de samlade fröna på lämpliga ställen; eller, som kanske är bättre, nedlägga axen otröskade. De sig vidt spridande sega rottrådarne, samlade i torfva, binda sanden, och liksom sjelfva gräsståndet hindra dess rörlighet. En fläck besådd med Strandråg bär mogen säd i 3:dje och 4:de året, då den kan skördas, och i dyr tid äfven som Brödföda användas. Det är Isländarnes *Melur*, som de i äldre tider kultiverade. Äfven nu bruka desse Öboer strandråg till mjöl och gryn. Man har äfven berömt sjelfva rötterna såsom nödbrödsämne, då de för detta ändamål blifvit likt qvickroten förut ansade.

Halmen och bladen i sitt yngre tillstånd ratas icke af boskapen; äfven fåren sägas förtära dem med begärlighet.

Tab. — a. axblomstren. — b. pistill. — c. frö. — d. axfästet.

61.

SOLANUM NIGRUM.

Svart Solan. *Nattskategräs. Hansletsgräs. Trollbär.*

Örtstjelken är utan taggar. *Bladen* eggrunda och något uddiga. *Blommorna* sitta knippvis och äro nedhängande.

Linn. Fl. Su. p. 71. Cl. 5. Pentandria 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 94. Kl. 5. Femmänningar. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 427. — *Halle* die Deutsch. Giftpfl. s. 48. — *Pharm.* Solani Herba.

Svarta Solanens rot varar blott ett år, och kan således icke, såsom sötbeska Solanen (N:o 20), hafva trädaktig stjelk. I trädgårdar såsom ogräs och vid vägarna, förekommer den allmän, och får i Juli och Aug. hvita blommor, som äga en svag desmanslik lukt. Bären äro först gröna, sedan svarta, eller ock stundom gulaktiga.

Ehuru Auktorernas yttrade tankar om denna Solanartens egenskaper äro stridiga; så synes likväl säkert, att vexten bör såsom misstänkt och farlig anses. Af trovärdiga män berättas, att plantans blotta utdunstning orsakar sömn, och att bären, oförsigtigt förtärda af barn, åstadkommit åtskilliga af de följder, som efter invertes bruk af narkotiska vexter (t. ex. Nr. 43, 46) äro vanliga. I större dosis än 1 gran af torkade vexten, eller 1 uns af infusion gjord med vatten, skall den uppväcka kräkning, svett, urinens ymnigare afgång, diarre, hufvudvärk, svindel m. m. Somlige påstå likväl, att hvarken infusion, eller utpressade vextsaften gjort någon skadlig verkan, och att 3 qvintin af bärsaften endast drifvit urin starkare än vanligt. Kanhända jordmånens olika beskaffenhet, der plantan uppvuxit, orsakat dessa olika verkningar, i fall Auktorerne, vid sina uppgifter om svarta Solanen, allestädes förstått samma art, som här beskrifves och finnes ritad. — Få exempel på denna örts invertes bruk finnas antecknade; *Gattaker*, som uppgifvit bladens nytta i kräftskador, har likväl sedan återkallat sin uppgift; utvertes brukade skola bladen, bultade, och, såsom på Gottland är brukligt, blandade med härskt fläsk pålagda, tjena mot fulslag och äfven ensamme mot rötsår. Det påstås ock att bladen af denna art brukas på Otaheiti såsom sårläkande, och att Araberne stryka bladsaften på brännsår. Bären sägas döda höns, gäss m. fl. hemtamda djur, samt hafva hos barn förorsakat konvulsioner. I Dalmatien inbakas de stundom i bröd och ätas emot sömnlöshet. Blommorna öppna sig i klart väder vid pass kl. 7 f. m. och sluta ihop sig vid samma klockslag om aftonen.

Tab. — a, b. pistillen i naturligt och förstoradt tillstånd. — c. en ståndare förstorad. — d. ett bär tversföre afskuret. — e. ett frö förstoradt.

62.

ANTHEMIS TINCTORIA.

Färgkullor. *Gulkullor. Letblomster. Färggräs. St. Johannis blommor.* På Finska: *Souramaan kukkainen.*

Örtstjelken upprättvexande, bladig och mångblommig. *Bladen* dubbelt parbladiga, inunder hvitludna: småbladen djupt sågtandade.

Linn. Fl. Su. p. 298. Cl. 19. Syngenesia polygam. superfl. — *Ejusd.* Öl. och Gotl. resa. Stockh. 1745. 8:o. s. 225. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 369. Kl. 15. Svårar. — *Scheffers* Kem. Föreläsningar. Stockh. 1796. 8:o. s. 487. 508. — *Fischerströms* Ekon. Dikt. T. 1. s. 126. — *Pallas* Russische Reise. St. Petersburg, 1771. 4:o. T. 1. s. 62. — *Retz.* Fl. œc. s. 54.

Vild träffas denna mångåriga (enligt andra, tvååriga) Färgplanta på torra, leraktiga och steniga ställen i Upland, på Gottland o. fl. st. och har sina guldgula blommor utslagna från Juli till Sept. månader. Blomdisken är halfklotlik, och hårlika fjällen (paleæ) på fruktfästet emellan små blomstren, äro med dem lika långa, lansettlika, i kanten ojemna, med köl försedda och gula. Blomfodret är finludet, nästan såsom täckt af spinnelväf, med lansettlika blomfoderfjäll. Frön äro fyrkantiga, med hinnaktig krona eller krus.

På Gottland färgas ullgarn vackert gult med Färgkullor, då garnet först betas i alunvatten, sedan torkas och till slut lägges i stark kokhet dekokt af blommorna, färska eller i skugga torkade. *Fischerström* föreslår, att till hvart skålp. ullgarn taga $3\frac{1}{2}$ lod alun, hälften så mycket vinsten och något hvetekli, hvilket, upplöst i vatten, tjenar till betning eller att deri $\frac{1}{2}$ dygn blöta garnet, som sedan under omrörning lägges $\frac{1}{2}$ timme i afsilad dekokt, gjord af 3-4 kannor vatten och 1 skålp. af blommorna, med tillsats af nära 1 lod hvit ren pottaska. Han tror ock, att till silke eller linne fordras hvarken vinsten eller hvetekli, utan i stället romersk alun och renaste pottaska. Efter *Scheffers* uppgift färgas silke med Färgkullor, som kokas i rent vatten, hvari litet tennupplösning eller så kallad komposition (engelskt tenn, löst i blandning af salpetersyra eller skedvatten, och salpetersyra), mättad med vinstens-kristaller, tilldrypes till dess färgen blir vacker. Häri lägges och vändes godset, som snart blir gult; men dekokten bör endast vara kokhet. — Af dekokten på Färgkullor med konsjonell, fås högröd färg.

Tab. — a. strålblomster. — b. diskblomster. — c. frö i nat. storl. — d. frö förstoradt. — e. ett af fjällen emellan diskblomsterna.

b
a

63.

ARCTIUM Lappa.

Kardborrar. *Borrar. Klädesborrar. Töflor. Dyneskräppor. Thordönsskräppor. — Klunger. Lungegräs. Burrer. Hårklägg. Luseblad.* På Finska: *Takkiaïnen. Ämmän-kengäs.*

Bladen sitta skiftevis, äga bladskaft; äro bredt hjertlika, i kanten vågiga och något uddiga samt utan taggar.

Linn. Fl. Su. p. 277. Cl. 19. Syngenes. polygam. æqual. — *Liljebl.* Sv. Fl. s 348. Kl. 15 Svårgrar. — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 83. — Patr. Sällsk. Hush. Jurn. år 1786. Sept. s. 45. 1789. Juni, s. 510. — *Fischerstr.* Ekon. Dikt. T. 1. s 155. — *Retz.* Fl. œc. s. 65. — *Pharm.* Bardanæ Rad. Folia, Semina.

Dess blomhufvud förekomma större och mindre, stundom ludna och stundom utan silkeslika hår emellan blomfoderfjällen, hvilka med sina krökta spetsar lätt fastna vid kläder och djurens skinn, samt svårt skiljas derifrån, hvarföre fårens ull derigenom skadas. Fröen, som äro fyrkantiga, kringspridas likväl på detta sätt. Med borrar kunna fladermöss fångas; ty om de uppkastas i luften, der desse djur om nätterna jaga insekter, så flyga de af misstag efter borrarna, fastna med vingarna och nedfalla. — I Juli och Aug. månader blommar Kardborren på tvåårig djuptvexande rot, som trifves bäst på torra ställen, vid vägar och hus, hvarest den ofta är ett besvärligt ogräs. Blomman är röd; alla små-blomsterna likformiga, pipiga, femklufna och fruktbärande. Fjunet är borstlikt och skroffligt; fruktfästet prickigt och străfhårigt.

Roten är tjock, i ytan mörkbrun, inuti hvit, svampaktig, till smaken först något söt, sedan litet sträf; är lindrigt lösande, svett- och urindrifvande. Om våren kunna så väl späda bladstjelkarne som roten, kokade skalas och ätas såsom sparris, eller rå, skalade doppas i salt eller med olja och ättika förtäras. I synnerhet roten har fått mycket beröm, såsom nyttig emot skörbjugg, gikt, reumatism, podager, utslags-sjukdomar, t. ex. envis skabb och reformar; den skall äfven gagna i grus- och stenplågor, slemmiga gyllenådern, och för barnsängshustrur att befordra vissa då naturliga uttömningar (lochior. fluxus). Dess nytta i veneriska krämpor lär ej vara synnerligen märkvärdig. Roten samlas vårtiden, eller före blomningen, och

torkas i skugga; till ett qvarter vatten tages 2-3 lod af roten och kokas tills hälften återstår; denna portion, hvartill ½ uns håning kan läggas, förtäres morgon och afton, helst medan den sjuke ligger i varm säng. Såsom ganska nyttigt mot håll och styng anföres, att 3-4 göpnar af torkade och hackade örten (roten äfven, om man så vill) kokas i så mycket vatten, att det går öfver örten. När den under kokningen blifvit mjuk, öses alltsammans i en påse, så att vattnet eller spadet får till största delen afrinna. Påsen lägges sedan varm på hållet, och doppas åter i spadet, för att å nyo värmas då det behöfs. Då hållet flyttar sig, lägges påsen varm på nya stället. Åderlåtning och kylande medel kunna dessutom användas. — I Upland ges rötterna, fint sönderskurna, åt lungsiktiga får såsom läkemedel. Bladen sägas hafva fördelat knäsvulster, renat rötsår, lindrat kräftplågor och podagervärk, läkt hudlösheter och sår m. m. — Fröen smaka bäska, äro urindrifvande, och, enligt *v. Linné*, starkt laxerande. De gifvas stötta, under tillblanning af vatten såsom emulsion, med tillsats af litet mandel, och tros gagna i njursten. Att liksom inbädda sig i bladen eller deruti insvepa den af gikt eller reumatism angripna eller kontrakta lemmen, så att huden af de utbredde bladen omgifves, säges vara ett med förmån försökt medel, i synnerhet af fattigt folk på landet. — Småfåglar, t. ex. Steglitsor, fångas i slagburar med borrfrö, som de gerna äta. — Med borrar borttagas fläckar och upprifves loggen på kläde. Af blad och stjelkar fås aska, hvaraf ⅓ skall kunna bli pottaska.

Tab. — a. ett af småblomstren. — b. fröet med fjunet. — c. ett blomfoderfjäll med sin krokiga spets. — d. blad.

c
b
a

64.

ÆTHUSA CYNAPIUM.

VILD PERSILJA. *Glis. Åthäfva. — Hundepersille:*

Bladen äro likformiga. *Blommorna* sitta i parasollställning och äro föga stråliga. *Svepen* (ett slags blomfoder) äro trebladiga och nedhängande. *Frön* djupt strekade och eggformiga.

Linn. Fl. Su. p. 92. Cl. 5. PENTANDR. 2gyn. (Umbellatæ). — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 122. Kl. 5. FEMMÄNNINGAR. (Parasollblommor). — *Plenk* Toxicologia etc. 8:o. Viennæ. 1785. ÆEth. Cynap. — *Retz.* Fl. œc. 3. 18.

Vild Persilja vexer allmän i trädgårdar på fet och odlad jord, och blommar i Juli eller Aug. månader. Roten varar blott ett år.

Ju större likhet en giftig planta äger med en, som i dagligt bruk användes, ju angelägnare måste det vara, att fullkomligen känna åtminstone endera. Denna vextens blad, så väl som hela örten, äro ganska lika med vanlig Persiljas (Apium petroselin.); men som bladen af denna äro något finare, till färgen ljusare och mera glänsande än den vanliga Persiljans blad, hvilka dessutom icke äro likformiga, utan vid roten olika med dem på stjelken, så kunna de dock lätt åtskiljas. Denna, som kallas Glis af Schlesiska ordet Gleissen (glänsa), igenkännes äfven af sina trebladiga nedhängande svepen, (involucella, parasollblommornas blomfoderslag), af hvilka hvart blad är smalt, lansettlikt och spetsigt. Stjelken är trind, föga strekad, något grenig och bladig. Parasollställningen är utbredd eller vid, och sitter i slutet af stjelken. Blommorna äro små och hvita. Roten äger form af greniga persiljerötter, men är något hvitare. — Att örten och roten äro giftiga, hafva misstag på denna i stället för persilja, nog ofta bestyrkt. Hos menniskor förorsakar dess bruk ett slags vansinnighet eller galenskap, ofta med skratt förenadt, hjertklappning, kräkning och diarré, sömn, och ofta döden. Såsom motgift nyttjas kräkmedel, och må försökas dels syror, dels oljor, mjölk, simmiga soppor och dylikt. Den skall vara giftig för flera slags fåglar, och i synnerhet dödlig för gäss. Men åtskilliga fyrfotade djur, ibland hvilka nämnas kaniner, skola icke lida deraf. Örten kokad i vatten färgar gult (*Gärtner*).

Tab. — a. en blomma särskilt tecknad. — b. tvenne frön, hopsittande, ofvanifrån sedda. — c. tvenne frön, åtskilda, i naturlig storlek.

1.

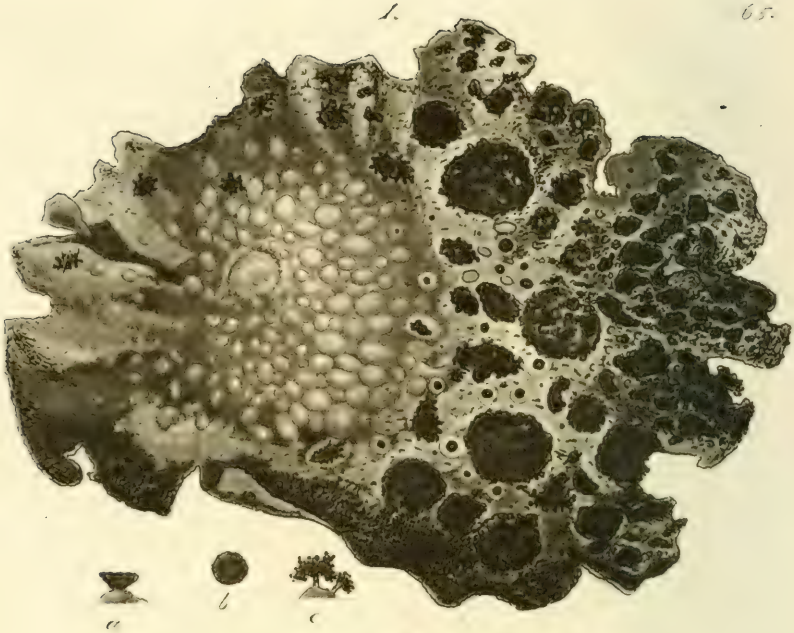

a b c

2.

65.

GYROPHORA PUSTULATA.

TUSCHLAF. *Tuschmossa.*

Sköldbladig, naflad, på undra sidan gropig, mörk; på den öfra bläddrig, grågrön, med svarta, platta fröredningsplättar.

Linn. Fl. Su. p. 425. Cl. 24. CRYPTOG. Algæ. (Lichen pustulatus). — *Lilj.* Sv. Fl. s. 433. Kl. 16. LÖNNGIFTE. Alger. — *Achar.* Method. Lichen. p. 85. — Ejusd. Lichen. univ. p. 226. Synops. p. 68. *Westring* i Vett. Akad. Handl. 1795. s. 42. (L. pustulatus). — Ejusd. Sv. Lafv. Färghist. 1. 161. 15.

Den nya väg, som den berömde Författaren till Lichen. univers. banat bland en otalig mängd alster af egen natur i vextriket, skall utan tvifvel bidraga till deras lättare kännedom. *Gyrophoræ*, som vi på svenska kalla *Nafvellafvar*, fordom sammanblandade under det vidlöftiga Lichennamnet, utmärka sig genom en gemensam sköldlik form och central vidfästning, och för öfrigt medelst sitt så kallade partiela fröfäste, som är anvuxit, betäckt med en svart hinna, hvarunder en tät, kol-lik substans med knottrig och merendels mångfållad disk (gyroso-plicatus).

Tuschlafven är icke sällsam någon årstid på brantare bergssidor, vid hvilka han, medelst ett nafvellikt utskott (på undra sidan) fästes, men för öfrigt fri, kunde snart misstagas för svarta, ofta flera tum breda, hängande trasor, på öfra sidan liksom blåsiga och brända, i fuktigt tillstånd grågröna, beströdda här och der med ett svart stoft, som för det väpnade ögat visar små busklika utvexter, i klumpar sammangyttrade. På den undra sidan är Lafven öfverallt gropig och mörk, samt stötande något litet i blått. Fröplättarne sitta spridde mellan blåsorna på öfra sidan och äro helt svarta och platta, fastän fintknottrige, men sakna de fållar (gyri), som eljest förekomma hos alla andra arter af Nafvel-Lafvarne.

Tuschlafven, så kallad för sin egenskap att genom ett slags tillredning ge en tuschlik färg, förtjenar äfven i annat afseende deras blick, som sköta hushållningen. Redan längre tid tillbaka har man i Småland känt sättet att medelst urin utdraga det sköna röda, nästan konsjonellika, färgämnet ur Lafven. K. Lifmedicus *Westring* har förbättrat denna metod, nemligen att genom osläckt kalk och salmiak, i vatten lagde till den pulveriserade Lafven

samt passande värme, kunna fästa särskilta, i synnerhet röda färger på ylle och silke, och medelst olika tillblandningar och betningar erhålla mordoré, karmosin, gredelin, puce, violett, carmelit, ventre de biche, noisette, musc, olif, paille, m. fl., som af de å ofvan anförda ställe uppgifna rön kan inhämtas. Ehuru vi hänvisa våra läsare till den citerade Färghistorien, må endast här nämnas, att de färger som blifvit anförde, erhållas sålunda: att Lafven först blötes i rent vatten ifrån några dagar till ett par veckor, i olika värmegrad från solskensvärme till kokhetta. — Denna skiljaktighet i tid och varmegrad gifver, jemte olika tillsatser af salter, syror, sprit och tenn-komposition de olika färgerna. Godset doppas antingen i kalla färgsoppan, eller kokas deri vid pass $\frac{1}{2}$ eller hel timme. Tillsatsen af det salt (salpeter, lutsalt, koppar-vitriol), eller syra &c. som man valt till försöket, blandas i soppan antingen under blötningen eller kokningen, innan färgningen sker.

Tab. — a. en föredningskropp, sedd från sidan, sittande på en af de upphöjda blåsorna. — b. en dylik, sedd ofvanifrån. — c. en af de smärre fotlika utvexter, sedd ifrån sidan. Alla äro förstorade. — 1. är Lafvens öfra sida. — 2. dess undra sida, på hvilken naflen, som svarar emot stjelk eller roten hos andra örter, sitter.

66.

CYNOSURUS CRISTATUS.

KAM-EXING.

Axet är enkelt, jemnbredt och styft: småaxen skiftevis sittande, mest åt en sida och mångblommiga. *Blomskärmarne* äro tvåsidigt penntaggade.

Linn. Fl. Su. p. 29. Cl. 3. TRIANDRIA 2gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 54. Kl. 3. TREMÄNNINGAR — *Lostbom* Diss. de Cult. prator. — *Retz.* Fl. œc. s. 204. — *Rafns* Bibl. 17. B. 4. h. s. 360.

Roten till detta gräs är mångårig och trådig, samt vexer ibland andra grässlag, i synnerhet på något fuktig och leraktig jordmån, ehuru den äfven kan trifvas på den sandiga. Dess blomningstid inträffar hos oss i Juli månad. Vid Cimbritshamn finnes den ganska allmän.

Från en rot uppskjuta flera trinda strån, stundom $\frac{1}{2}$ aln höga, upprättstående och bladiga. Dess blad äro smala, släta och ljusgröna. Blomskärmarne, merendels 3:ne under hvart småax, äro kamformiga, med tänder som på 2:ne sidor utgå. Den artförändring, som *Raj* anmärkt, med fyrkantigt strå och ax, torde varit monströs. — Kamexingen gifver ett mjukt och helsosamt foder för kreaturen, och i synnerhet för får, hvilkas kött deraf skall blifva välsmakligt, hvarföre man anfört den ibland de grässlag, som kunna tjena till odling på ängarna. Men som det vexer glest, så bör det icke sås ensamt, utan i blandning med andra nyttiga fodervexter, t. ex. Ängkaflen (N:o 14), Ängkampen (N:o 23) m. fl. och samlas dess frö om hösten, då de äro mogna, samt utsås tillika med frön af nyssnämda grässlag. När fröen äro mogna och torra, böra de repas eller strykas af axen; dessa kunna ock afskäras, torkas och fröen sedan derur gnuggas. — Ehuru godt foder för Får, tror *Stillingfleet* likväl att ullen deraf försämras.

Tab. — a. ett af småaxen med sina blommor. — b. pistillen med fruktämnet. — c. frö. — d. blomskärmen (bractea) som är tvåsidigt pentaggad eller dubbelt kamformig.

---

a
b
d
c

67.

CHELIDONIUM MAJUS.

Allmän Kelidon. *Svalört. Sönnerdönnes.* — *Selidon. Seladon. Svalugräs. Öiengräs.* På Finska: *Pääskyisenruoho.*

Blomskaften sitta i parasollställning. *Blomfodret* är tvåbladigt och affallande. *Fröhuset* skidlikt, smalt och jemnbredt.

Linn. Fl. Su. p. 181. Cl. 13. Polyandria 1gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 213. Kl. 9. Mångmänningar. — *Berlings* Färgbok. Lund 8:o. s. 253. — *Murr.* App. Med. T. 2. p. 300. — *Retz.* Fl. œc. s. 161. — *Pharm.* Chelidon. maj. Herba, Radix.

Kelidonen blommar i Maj, Juni och Juli månader, har mångårig rot, och vexer allmän i skuggan på gräsvuxna ställen och vid gärdesgårdar. Bladen äro greniga, med breda och trubbiga småblad, hvarigenom denna skiljes ifrån en utländsk art (Chelid. tenuifol.), som har smala spetsiga småblad eller flikar.

Med obehaglig lukt, besk skärpa och gul saft, som ses då stjelken afbrytes, och som envist fäster sig i huden på dem som vidröra den, igenkännes vexten såsom frisk; torkad, minskas skärpan och lukten försvinner. Roten är färsk brunröd, och torr svart, med egenskaper af örtståndet, nemligen lösande och afförande. Mot gulsot, som en tid fordrade gula botmedel, rekommenderade sig denna förnämligast med färgen af sin saft. Den gafs till ½ drakma af roten i pulverform, eller nyttjades örten såsom té. Extrakt af örten, beredt med vin och inkokadt vid lindrig eld, torde vara bäst; dosis deraf är ett par skrupler, som lösas i destilleradt vatten. Dess bruk i flera veckor skall hafva gagnat i underlifvets förstoppningar, sega vätskor, blekpussighet och vattensot. Extraktet, löst i sjölöksättika (Acet. scillit.) har fått beröm i lungens förstoppningar, sedan upphostningen börjat. Detta är *Helmonts* specificum. Efter kräkmedels bruk i frossor, skall saften till några droppar, eller half tésked i vin eller ättika, eller ock dekokt på roten, äfvensom roten i pulver till ½ drakma i ättika, intagen nyss före paroxysmens ankomst, hafva gagnat. Svetten, som derefter utbryter, bör noga underhållas. Medlet har ock fått namn af *Tysk Kina.* Äfven podagra och stenplågor sägas hafva vikit för Kelidonens bruk. Man berömde länge saften emot hvarjehanda ögonsjukdomar; men

dessas antal torde inskränka sig till dem endast, som an gå fläckar på hornhinnan (pannus, maculæ corneæ); en droppe af saften eller af extraktet till ett knappnålshufvuds storlek, insläppes i skadade ögat. Mot ref-orms-utslag, då felet är lokalt, kan saften utvertes nyttjas, så väl som emot mjuka vårtor, hvilka den bortfräter. Bladen skola rena och läka sår. — *Ettmüller* rekommenderade saften utvertes för œdemateusa bensvullnader och med dekokt af rötterna tvättas i Krain rötsår hos hästar, då maskarne som kunna finnas i såren, tillika dö (*Gærtner.*) — Blom. morna besökas flitigt af bien; vaxet blir deraf citrongult (*Hagström.*) — Till färgning på ylle säges vexten äfven kunna nyttjas.

Tab. — a. öppnadt blomfoder. — b. blomknopp. — c. skida. — d. förstoradt frö med sin krona eller krus.

68.

URTICA DIOICA.

Brän-nässla. *Nälla. Stora Näter. — Stor brändhätte. Tolanäsle. Nosle.* På Finska: *Nokkonen. Nukalainen. Polttava. Nupulkainen.*

Bladen äro aflångt hjertlika, sågtandade, spetsiga och emot hvarann sittande. *Blomklasarne* sitta parvis, eller 2 och 2 tillhopa: han- och hon-blomstren på särskilta stånd.

Linn. Fl. Su. p. 337. Cl. 21. Monoecia 4andr. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 69. Kl. 4. Fyrmänning. 1:qvinn. — K. Vett. Ak. Handl. år 1747. s. 79. — 1774 s. 253. — Patr. Sällsk. Hush. Jurn. år 1777, Mars s. 151, Maj s. 250. — *Murr.* App. Med. T. 4. p. 587. — *Retz.* Fl. œc. s. 749 — *P. Dallinger* d. Kult. u. Benutz. d. grossen Nessel. — Nässlors Plant. och bergn. Stockh. 1776. — *Pharm.* Urticæ Herba, Radix, Semina.

På odlade ställen, vid hus och vägar, åkerrenar och ibland stenhögar vexa Brännässlor allmänna. Deras rot är mångårig, och frambringar blommor i Augusti månad. Vexten är, i afseende på blommorna, *Tvåbyggare*, d. ä. honblomstren, hvilka endast äro fruktbärande, finnas på särskilt örtstånd, och hanblomstren på ett annat. Denna har bladen mer aflånga, än etternässlan, som är mindre, mera ljusgrön, och har årig rot; men för öfrigt äro båda af nästan samma egenskaper i medicin. Bladens fina, styfva och genomskinliga hår förorsaka, genom sin retning, i huden en sveda, som kallas nässelbränning, och afhjelpes med påstruken olja. Hvart och ett af dessa hår har vid basen en blåsa, fylld med vätska, som vid tryckning på blåsan kan uppstiga till spetsen af håret; och till följd af det, som vi, under sammansatta förstoringsglas, trott oss hafva utrönt, äro dessa spetsar verkligen täta eller solida, så att vätskan igenom dem icke kan utpressas, förrän spetsen blifvit afbruten; hvilket, då det sker i huden, börjar retningen, som sedan ökas af den utpressade skarpa vätskan, hvaraf sveda och blåder uppkomma. Åtskillige hafva trott dessa hårspetsar vara öppna.

Nässelkålens namn påminner om denna vextens första nytta om våren. Förutom ymnigt, laxerar den lindrigt och drifver urin. Till boskapsfoder, då den bör skördas tre gånger årligen, är den ypperlig, och förtjenar att odlas på steniga, solrika ställen, hvilket sker med frön och rötter lika förmånligt. Man göder med ris eller halm, som om hösten utbredes öfver sådda och planterade stället, hvarest det får ruttna. Korna blifva af färskt eller torrt nässelfoder feta, mjölken och gräddan ökas, smöret får gul färg. Om hösten äro vanligen nässlor strafva och fulla

af insekter, hvarföre de då mindre gerna förtäras af boskapen: de äro ock då ofta skadliga. Kokhett vatten på torra nässlor, är som sörp för korna ganska nyttigt om vintern. Hästar må mycket väl af torra, malna nässelfrön, som i hafra eller på hackelse kunna gifvas till en näfve morgon och afton. Fåren nästan gödas öfver vintern med torrt nässelfoder. Höns värpa flitigare af frön eller af dekokt på vexten. I bigårdar planteras den och afhåller grodor, som hindra svärmningen. — Den tjenar, såsom lin och hampa, till tåg och väf, och torde hos oss göra samma nytta som hampnässlan (Urt. cannab.) i Ryssland och Kina, hvarest kläder göras deraf, och ett slags halfsiden, hvars uppränning är af nässeltågor. Till papper duga äfven nässlor. — Invertes bruket berömmes i åtskilliga slag af blodflöden, t. ex. lifmoderns och blåsans, blodspottning, och äfven näsblod. Man har emot dem brukat nässelsaft till 2-4 uns om dagen, ensam eller blandad med dekokt på Equisetum; äfven såsom dagligt underhåll, mjölk af kor, som endast blifvit fodrade med nässlor. Örten stött, eller dess saft uppdrages i näsborrarna mot näsblod. — Stark dekokt på bladen, i flera veckor dagligen förtärd, säges hafva botat flygande giktvärk, hvartill dock Etternässlan (Urt. urens) allmännare lär användas. En näfve af rötterna, kokade i en kanna vatten, tills hälften återstår, hvaraf drickes ett par glas om dagen, säges hafva gagnat i nybörjad lungsot. Fröen, kokade i vatten eller mjölk, skola vara ett godt maskmedel. Blommor och frö torkade och gifne 1 drachm. i dosis, berömmer *Lanettini* som ett verksamt medel mot elaka vexelfebrar. Utvertes piskas med friska nässlor, till dess huden blir röd, förlamade lemmar, och fötterna vid uppstigen podagra. Dylikt användande af nässlor rekommenderas af somliga, då någon fallit i en dödlik slummer eller letargi och stark febersömn. Också skall samma bruk af nässlor kunna återväcka en, under utsväfvande lefnadssätt, förlorad njutningsförmåga. — Med stark dekokt på rötterna färgas egg gula. I Moskwa har *Kalagin* funnit ett sätt att färga mörkgrönt med nässlor, hvarföre han erhållit publik belöning. — Af 4 skålp. nässlor fås 1 skålp. pottaska.

Tab. — a. ett hänge (amentum) med honblomster. — b. ett förstoradt honblomster. — c. ett förstoradt frö. — d. förstoradt hanblomster med dess bägarelika håningshus. — e. förstoradt hår af dem, som göra nässelbränning. — f. ett dylikt med afbruten spets och utpressad vätska.

69.

TRIFOLIUM officinale.

Meloten-klöfver. *Honungsklöfver. Amur.* | På Finska *Däsmän-ruoho.*

Örtstjelken är upprättvexande. *Baljorna* (fröhusen) hysa hvardera 1-2 frön, och äro knöliga, nakna, spetsiga och sitta i klase.

Linn. Fl. Su, p. 277. Cl. 19. Diadelph. 10andr. (Trifol. Melilotus officinalis). — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 328. Kl. 14. | Tvåkulle (Artklassen). — *Murr.* App. Med. T. 1. p. 584. — *Jussieu* Gen. Plant. 8:o. 1791. p. 392. (Melilotus officinalis.) — *Retz.* Fl. œc. s. 728. — K. V. A. Handl. 1764, s. 521. — *Pharm.* Meliloti Herba, Semina, Flores.

Plantan lär endast vara årig, fastän somlige tro att dess rot varat tvenne år. Den vexer vild på Öland, Gottland, i Vestergötland och Skåne, ofta alnshög och deröfver. På backar och något torra ställen trifves den bäst, och utspricka i Juli eller Aug. månader dess gula eller hvita blommor. Den sistnämnde artförändringen har gemenligen något trädaktig stjelk och svagare lukt. Ehuru Melotenklöfver vexer vanligen upprätt, träffas den dock, fastän sällan, med nedtill kull-liggande stjelk.

Torkade vexten luktar starkare än den färska; den smakar något besk. I frön, som af misstag någon gång blifvit invertes gifna tillsammans med linfrö, lär finnas någon skärpa, emedan de då skadade. Blommorna anses bättre än bladen. Invertes bruket af vexten såsom dekokt, i lifmoderns och urinblåsans sjukdomar, underlifvets krämpor m. m. har blifvit aflagdt. Likväl kan den såsom lavement brukas emot väderspänningar och kolik. Utvertes, i form af torra eller våta omslag, eller som plåster, är det ett godt fördelande medel, att nyttja vid svullnader, t. ex. på nedra käkens körtlar och på den stora körteln, som ligger under och bakom örat. *Meloten-plåster* tillredes enklast af blommorna, torkade och i form af pulver, hvilket blandas med smält talg och vax, hvartill sättes litet harts, i proportion af den hårdhet man önskar. Om detta plåster blandas med så kalladt *Spanskflug-plåster* (Empl. e Canthar.), så minskas deraf svedan, då det lägges på huden. Vatten, som destilleras med örten, luktar nästan icke, men ökar lukten hos andra luktande ämnen, som dermed blandas. — Boskapen äter gerna denna så väl som andra klöfver- eller väpling-arter, och brukas derföre

England, enligt *Rajs* uppgift, att så den och nyttja såsom foder; men mjölken skall deraf blifva osmaklig, i synnerhet om korna någon längre tid dermed fodras. — Genom sin starka lukt säges örten ibland kläder kunna afhålla och kanske fördrifva mal. Af stjelkarne skall kunna beredas garn, och blommorna pulveriserade brukas i Tyskland bland snus.

Tab. — a. blomma, förstorad. — b. öppnad blomma, äfven förstorad. (Jemf. Nr. 15, Fum. sol.) — c. frö och fröhus, eller balja, hvilka i figuren blifvit nog små. — d. den hvita artförändringen.

EUPHORBIA Helioscopia.

Allmän Euforb. *Reformsgräs. Räfmjölk. Mjölkört. Törel.* På Finska: *Tyränneste.*

Örtstjelken delar sig mest i 5 grenar, och desse först i 3, och sist i 2. *Bladen* äro vigglika och sågtandade. *Svepen* äro omvändt eggformiga.

Linn. Fl. Su. p. 162. Cl. 11. Dodecandr. 3gyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 217. Kl. 9. Mångmänningar. 3-5qvinn. — *Retz.* Fl. œc. s. 246. — *Murr.* App. Med. T. 4. p. 102. — *Pharm.* Esulæ Herba.

Dess besynnerliga ljusgröna blommor med 4 helbrädda de blomblad och 4 håningshus, framkomma i Juni och Juli månader, på årigt örtstånd, som vexer temligen allmänt på fet odlad jord, i kryddgårdar och dylikt. Roten är tappformig. Stjelken ofta nedtill grenig, och utgöres sedan parasollställningen vanligen först af 5 grenar, af hvilka hvardera ofta är delad 2 gånger i 3 och sist i 2 grenar. Bladen vetta med smala ändan emot stjelken, sitta skiftevis, äro glatta och åt yttra ändan trubbiga och fint sågtandade. Under blomningen uppskjuter, emellan håningshusen, endast en eller annan ståndare i sender. Det tredubbla frölhuset (caps. tricocca) är slätt och glatt.

Egentligen borde ej denna, utan Kärr-Euforben (Euph. palustr.), finnas på apoteken. Men som alla Euforber hysa en skarp, frätande, mjölkhvit saft, till egenskaperna nästan lika, så samlas den art, som lättast åtkommes, och af detta skäl brukas hos oss mest denna art, och förtjenar således sitt rum här. — Invertes är den ett häftigt laxermedel, och således farligt; men kan, i brist af tjenligare medel, brukas i vattensot. I form af Extrakt gifves det i stigande dosis, då man börjar med några gran. — Kanhända skulle af denna och andra inhemska Euforb-arter, antingen genom stjelkens sårande, då den utrinnande saften af solvärmen fick torka och stelna, eller igenom saftens utpressande och inkokning, kunna fås en hartslik massa, liknande *Gummi Euphorbii*, som tages af Euphorb. officin., hvilken i synnerhet berömmes emot benröta, men är annars ett starkt gift, som blott deraf kan slutas, att om det såsom pulver strös i sängen, så är dess blotta vidrörande vid huden tillräckligt, för att uppdraga den i små blåsor. — Allmännaste sättet att begagna Euforbsaften är

att stryka den på ref-ormar, vårtor, liktornar, onda hufvudsår, och äfven emot tandvärk. — Kor och får, som äta denna ört, få deraf osmakligt kött, och dessutom gör den hos fåren stark utsot. Om saften blandas med mjölk, skall denna deraf få en rosenröd färg; annars kan med vexten sättas grön och genom längre kokning Aurora-färg på ylle (*Gærtner*). I Fl. d. Wett. hämtas anledning till örtens användbarhet i färgning derifrån, att den under torkning antager blå färg.

Tab. — a. blomma med fruktämnet ofvanföre. — b. fröhuset tvert afskurit. — c. frö.

LOLIUM PERENNE.

RENREPE. *Repe. Råggräs.* På Engelska *Ryegrass.* På Finska: *Lusta.*

Axet borstfritt, med platta mångblommiga småax.

Linn. Fl. Su. p. 38. Cl. 3. TRIANDRIA digyn. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 54. Kl. 3. TREMÄNNINGAR. — *Bergius* Tal om Svenska Angskötseln 1769. — *Retz.* Fl. œc. 421. — *Rafns* Bibl. 17. B. 4. h.

Till den afdelningen af Gräsen, som äga egentligen ax, och hvilkas blomster sitta inom särskilta svepelika tänder, utan skaft, radvis på det gemensamma fästet (rachis), bör *Repet* föras. Dess arter äga ett enblommigt blomfoder, inom hvilket flera platta mångblommiga småax sitta tillsammans åt tvenne sidor, och ej allenast åt en, som på Exingen (Cynosurus).

Renrepet, som *Dioskorides*, kanske för dess egenskap att af roten lätt föröka sig, kallade *phœnix*, ger ifrån en i flera år uthållande, krypande och trådig rot, flera släta, ofta alnshöga strån, nedtill något nedliggande. Deras leder, omkring 8 till antalet, äro släta och icke sällan rödletta. Axfästet blir ända till qvarters långt, likasom halft vridit med blommor utan borst, som deremot finnas hos *Dårrepet* (Lolium temulentum), hvilket utan tvifvel gifvit i England äfven åt detta, namn af *Ryegrass*, en ordvrängning af det franska Ivroye, eller rusgifvande ogräs, hvilken egenskap Renrepet icke äger. Äfven det engelska namnet, som man, okunnig om dess rätta ursprung, härledt ifrån Rye, råg, har likaså vållat den irringen hos oss, att kalla det Råggräs.

Det är ibland de flerårigá grässlag, hvilkas kultur man mycket rekommenderat, och vexer på allt slags jordmån, i synnerhet der bördig lergrund finnes vid vägar och renar. Fastän det kanske icke äger allt det som fordras hos ett ypperligt slag, bör det visserligen icke förkastas. Man har klagat deröfver, att man ofta fått föga mer än ledfulla strån; men detta härkommer af ett högländt och torrt läge, då deremot på mindre torr och fetare ängsmark det äfven blir rätt bladrikt; och utländske landtbrukare berömma det såsom mycket begärligt och födande för boskapen.

Efter *Ellis* anvisning bör det sås om hösten på en kall och leraktig jordmån, der det sedan rotar sig i tjocka torfvor och uttränger gerna andra arter; äfven den dermed

besådda marken blir efteråt svår att uppköra. Om våren uppkommer det tidigt, men fröna mogna sent. Som strån gerna blifva grofva, då de alldeles utvuxit, hvarigenom en del af höets fördelar förloras och kan vräkas af boskapen, bör det afslås genast efter det gått i lägg; hvilket bör iakttagas vid alla de gräsślag, som med tiden ernå styfva stjelkar. Till vinnande af frö, kan en liten del lemnas oslagen.

På fält, som man bestämmer till betesmark, förtjenar *Rentepet* för sin härdighet företrädet; men till besående af gräsplaner passar det icke för dess hastiga bladvext och de tätt efter hvarandra uppskjutande strån. *Schrank* anser detta gräsślag för ett osundt och dåligt foder, men *Richardson* tvertom. Hästar äta det gerna, och må väl deraf. Vid Helsingborg har man bergat det flera gånger om året.

Tab. — a. ett förstoradt småax. — b. ett fruktämne med 2 pistiller, 3 ståndare och håningshus.

MYOSOTIS SCORPIOIDES.

Förgät-mig-ej. *Minnesblomma. — Forglem mig ikke. Skorpions-urt. Emalje-blomster. Jomfrue-solöye.* På Tyska: *Vergiss-mein-nicht.*

Bladen äro tunglika, i ändan något tjocka. *Blomkronan* är nästan platt, försedd med pip (skänkfat-lik) och har 5 urnypta flikar. *Frön* äro släta.

Linn. Flora Su. p. 56. Cl. 5. Pentandria 1gyn. — *Ejusd.* Öl. och Gotl. Resa. Stockh. 1745. 8:o. s. 335. — *Liljebl.* Sv. Fl. s. 85. Kl. 5. Femmänn. — Patr. Sällsk. Hush. Jurn. 1785. Jan. s. 221. — *Retz.* Fl. cæc. s. 464.

Om det är rigtigt, att efter otillräckliga skiljemärken vilja bestämma nya arter och öka botaniska namnlängden; så ger denna föränderliga planta dertill ypperlig anledning. Somlige Auktorer beskrifva såsom arter, andra såsom förändringar, tillkomna kanske endast af olika jordmån, 4 slags afvikelser. Också förekommer den på *åker-renar, grushögar,* i *sångga* och på *våta ställen,* större och mindre till växten, med styf eller slak stjelk, stundom luden, stundom slät och glatt, med mer och mindre breda blad, än med trubbigt, än med spetsigt, tillslutit eller utstående blomfoder. Den som växer i kärr, eller vid källor, är störst och mångårig, då deremot de öfrige förändringarne hafva årig rot; en omständighet, hvilken stadfästad genom anställda försök, kan vara tillräcklig för att skilja dem i 2:ne arter. Originalet för bifogade figuren är tagit i kärr. — Hela sommaren finnes den i blomma. Örtstjelken är trind, grenig och bladig. Blomklasarne äro enkla, i slutet på stjelken, före utsprickningen (liksom hos flera af närgränsande slägten, t. ex. Heliotropium), tillbakaböjde hoprullade, mångblommige, med blomstjelkar utan blomskärmar. Blommorna hysa ståndarne gömda inom blompipen; deras färg ombytes efter ålder, och är röd eller mer eller mindre högblå.

Boskapen undviker att äta denna växt, och i synnerhet den, som finnes på torra ställen. *v. Linné* anser såsom dödande för fåren, den på våt jordmån växande, men tillägger, att orsaken dertill torde igenfinnas i ställets natur der örten vuxit, emedan växter blifva ofta skarpa och farliga, då de, i stället för torr, få fuktig jord. — Dess

örtblad, bultade och utvertes pålagda, sägas gagna mot rinnande ögon, då hetta och inflammation dertill är orsaken. Men egenskapen att, med ett involverande slemaktigt ämne, minska verkan af något retande, och således lindra plågan, tillkommer äfven de flesta andra till denna flock (plantæ asperifoliæ) hörande vexter. — Blommans täcka och oskyldiga utseende har troligen helgat henne åt minnet af älskade föremål, och gifvit henne det namn, hon sedan lång tid tillbaka haft, såsom sinnebild af angenäma hågkomster. I älskarinnans hand har den ofta varit den blygsamma kärlekens första tolk, som förmodligen aldrig blifvit missförstådd. Denna plantas rättighet, att vara ett åt minnet af kärleken eller vänskapen helgadt offer, är utan tvifvel äldre än *Pensées* (pensez-à-moi, Viola tricol.' N:o 44.), som äfven, ehuru hos oss mindre allmänt, har fått samma betydelse. Åt Svenska Allmänheten meddelar Svenska Botaniken denna blomma, mera som ett säkert original till afteckning, än som en utvald nyttig ört, och har velat sluta sin första Tom med en: *Förgät-mig-ej.*

Tab. — a. en pistill med sina 4 nakna frön. — b. en ståndare. — c. en öppnad blomkrona.

NB. Tvenne Register samt Anmärkningar, hörande till denna första Tom, åtfölja detta häfte.

Tillägg

vid beskrifningen af några i denna Tom anförda vexter.

Nr. 2. Tussilago Farfara. *Skreppe. Lerskreppe. Skrep. Hofgräs.* På Finska: *Yskaruoho. Retz.* Fl. œc. s. 741. För att bereda fnöske af rötterne, böra desse torkas, bultas och göras mjuka, och sedan man doppat dem i vatten, hvari salpeter blifvit upplöst, åter väl torkas, då de sålunda luttrade, fatta lätt eld.

Tab. vexten i naturlig storlek. — a. en strålblomma. b. en af dem på disken.

Nr. 3. Anemone nemorosa. *Luk. Hviteve. Fagningsblomma. — Hvidvise. Hvidsimmer. Geitsimmer. Kvitsimmer. Sausimla. Retz.* Fl. œc. s. 47. Som såren vid utvertes bruk af örten t. ex. för ältan blifva svårläkte, bör vexten icke ligga länge på huden. Att om våren, såsom preservatif emot frossa, äta rå hvitsippor, är en farlig osed; man har exempel på dem, som deraf svullnat, fått fläckar i huden, urinstämma, m. m. men genom kräkmedel, varma bad, olja, slemmiga soppor och svettdrifvande medel blifvit räddade.

Tab. Hela vexten efter nat. — a. fruktfästet med pistillerne. — b. en pistill. — c. en ståndare.

Nr. 4. Leontodon Taraxacum. *Eggblomster. Munkhufvud. — Troldkoneskoer. Hästblomster.* På Finska: *Woikaunu Porhopä, Häkkivillapä. Retz.* Fl. œc. s. 354. Kor förtära denna vext särdeles om våren med begärlighet, och anses den att vara mjölkökande, samt kallas derföre på några ställen, *mjölktistel, mjölkgräs.*

Tab. Vexten i blomma och frö, efter nat. — a. en af de yttre blommorna. — b. en af de inre.

Nr. 5. Primula veris. *Yxlägg. Käringtänder. Sempertupp. Hanekam. — Yxlägg. Kusimmer. Kublomster. Kumes blom.* På Finska: *Lehmänkjeli, Orhinpäänruoho, Söysnäskukka. Retz.* Fl. œc. s. 554.

Tab. Hela örten äfven som a. blompipen hel. — b. densamma och — c. blomfodret längsefter öppnade, i naturlig storlek.

Nr. 6. Paris qvadrifolia. — *Solögon. Bjöndbär. Trollbär. Lusebär. Räfbär. Svinbär. Firblad. Vintersto.*

Tillägg.

Retz. Fl. œc. s. 488. Örtbladen, samlade före blomningstiden, torkade och sedan kokade i vatten, sätta gul färg på linne som förut är betadt i Alunvatten. Omogna bär ge grön färg åt miniatur-målare; men roten så väl som bären förorsaka, invertes tagne, kräkning och kolik; de döda äfven vissa djur, t. ex. höns. (Flora der Wetterau.)

Tab. Örten, blommande, i nat. storlek. — a. en ståndare. — b. pistillen. — c. bäret på tvern afskurit. — d. ett frö. — e. ett sådant klufvit.

Nr. 16. Fragaria vesca. Fig. a. b. en ståndare och en pistill i nat. storlek och förstorade.

Nr. 20. Solanum Dulcamara. Fig. a. pistillen. — b. ståndarnes knappar hopsittande. — c. en bärklase.

Nr. 21. Hyoscyamus niger. Fig. a. ett fröhus omgifvit af blomfodret. — b. pistillen. — c. en ståndare. — d. ett fröhus med locket ofvanföre — i nat. storl.

Nr. 22. Menyanthes Trifoliata. Fig. a. blomfodret. — b. pistillen. — c. en ståndare med en vidsittande flik af blomkronan.

SYSTEMATISKT REGISTER

Öfver de i Första Tomen af Svensk Botanik förekommande växter. Ordningen är efter Linnéska Systemet och 14:de edition.

Cl. 2. DIANDRIA.

	N:o l. Pag.
Pinguicula vulgaris.	36.
Anthoxanthum odorat.	11.

Cl. 3. TRIANDRIA.

Valeriana officinalis.	25.
Phleum pratense.	23.
Alopecurus pratensis.	14.
Poa aquatica.	30.
Dactylis glomerata.	32.
Cynosurus cristatus.	66.
Festuca pratensis.	54.
Avena elatior.	48.
Lolium perenne.	71.
Elymus arenarius.	60.
Triticum repens.	38.

Cl. 5. PENTANDRIA.

Myosotis scorpioides.	72.
Primula veris.	5.
Menyanthes trifoliata.	22.
Datura Stramonium.	43.
Hyoscyamus niger.	21.
Solanum Dulcamara.	20.
— nigrum.	61.
Ulmus campestris.	13.
Æthusa Cynapium.	64.
Sambucus nigra.	33.

Cl. 6. HEXANDRIA.

Convallaria majalis.	6.
— Polygonatum.	41.
Berberis vulgaris.	24.

Cl. 8. OCTANDRIA.

Vaccinium Oxycoccos.	12.
Erica vulgaris.	55.

	N:o l. Pag.
Daphne Mezereum.	7.
Paris quadrifolia.	6.

Cl. 10. DECANDRIA.

Ledum palustre.	18.
Pyrola umbellata.	27.
Oxalis Acetosella.	10.

Cl. 11. DODECANDRIA.

Asarum europæum.	51.
Euphorbia helioscopia.	70.

Cl. 12. ICOSANDRIA.

Pyrus (Cratægus) Aria.	45.
Rosa canina.	29.
Rubus arcticus.	26.
Fragaria vesca.	16.
Tormentilla erecta.	19.

Cl. 13. POLYANDRIA.

Chelidonium majus.	67.
Tilia europæa.	40.
Delphinium Consolida.	58.
Aconitum Napellus.	46.
Anemone nemorosa.	3.
Ranunculus Ficaria.	17.

Cl. 14. DIDYNAMIA.

Lamium album.	55.
Linnæa borealis.	1.

Cl. 15. TETRADYNAMIA.

Isatis tinctoria.	35.

Cl. 17. DIADELPHIA.

Fumaria fabacea (bulbosæ var. LINN.)	15.

	N:o l. Pag.
Fumaria officinalis.	42.
Lathyrus pratensis.	49.
Trifolium (Melilotus) officinale.	69.

Cl. 19. SYNGENESIA.

Leontodon Taraxacum.	4.
Cichorium Intybus.	56.
Arctium Lappa.	63.
Tussilago Farfara.	2.
Inula Helenium.	57.
Matricaria Chamomilla.	50.
Anthemis tinctoria.	62.
Centaurea Cyanus.	52.
Viola odorata.	8.
— tricolor.	44.

Cl. 20. GYNANDRIA.

Calla palustris.	39.

Cl. 21. MONOECIA.

Urtica dioica.	68.

Cl. 24. CRYPTOGAMIA.

Polypodium vulgare.	37.
Aspidium (Polypod.) Filix Mas.	51.
Lycopodium clavatum.	59.
Cetraria islandica.	34.
Gyrophora (Lichen) pustulata.	65.
Genomyce rangiferina.	47.
Merulius (Agaricus) cantharellus.	28.

REGISTER

Öfver de 12 första Häften, som utgöra Första Tomen af Svensk Botanik.

A.

Acetosella (Oxalis). Sid. ell. Nro. 10.
Acetosell-salt. s. ell. N. 10.
Achor. 44.
Aconitum napellus. 46.
— cammarum, neomont. et tauricum. 46.
Adstringerande. 22.
Æthusa Cynapium. 64.
Afförande medel. 6. 7. 13. 22. 24. 31. 34. 36. 37. 44. 61. 63. 64. 67. 68. 70.
Afmagring (emot). 34.
Agarici. 28.
Agaricus Cantharellus. 28.
Agerbär. 26.
Alkalier. 8.
Alléer. 13.
Alléluja. 10.
Allmän Euforb. 70.
— Kelidon. 67.
Alm. 13.
Alopecurus pratensis. 14.
Ammenkängäs. 63.
Amur. 69.
Andedrägt (svår). 7. 20.
Andtäppa. 2. 7. 20.
Anemone nemorosa. 3.
Angina. 18.
Anis (likt). 5.
Ansigte (friskt) 7.
Anthemis Cotula. 50.
— nobilis. 50.
— tinctoria. 62.
Anthoxanthum odoratum. 11.
Antidot, se Motgift.
Aphis. 13.
Aphte. 8.
Apium petroselinum. 64.
Apteks-fumar. 42.
— valerian. 25.
Aquileger. 8.
Arctium lappa. 63.
Aria (Pyrus l. Cratæg.) 45.
Aristolochia fabacea. 15.
Aromatisk lukt. 31.
Arum. 39.
Asal, Asald. 45.
Asarum europæum. 31.
Asperifoliæ (plantæ). 72.
Aspidium 37.
Aspidium (Polypod. ol.) filix mas. 51.
— Filix fœmina. 51.
Avena elatior. 48.
Axelbär. 45.
Axelträ. 45.
Axing. 38.

B.

Backbär. 16.
Bad. 1.
Barbrogräs. 50.
Bardana. 63.
Barnsjukdomar. 8. 12. 44. 59.
Barnsängssjukdomar. 63.
Bedeguar. 29.
Benhinna (uppdrifv.) 7.
Benknölar. 46.
Ben (uppdrifna). 46.
Benröta. 15. 70.
Bensår. 16. 20.
Benvärk. 20.
Benvärksgräs. 1.
Berberis. 24.
— vulgaris. 24.
Bergsöta. 37.
Betesmark. 71.
Bett (rasande djurs). 7.
Bi. 13. 40. 53.
Bicornes (plantæ). 53.
Bigårdar (frias fr. grodor). 68.
Binnikemask. 16. 51.
Bjondbär. 6.
Bladlöss. 13.
— (fördrifvas). 33.
Blekpussighet. 42. 67.
Bleksot (hos unga frunt.) 57.
Blind gyllenåder. 21.
Blindnässla. 55.
Blodflöd. 19. 21. 22. 55. 68.

Blodig urin (hos boskap). 3.
Blodkräkning. 7. 59.
Blodrenande dekokt. 37. 38.
BLODROTS ÖRT. 19.
Blodspottning. 21. 53. 59. 68.
Blomhölster. (spatha). 39.
Blyfärg. 44.
Blykolik. 25.
Blåbinkegräs. 56.
Blå färg. 35. 44. 52. 58.
Blågubbar. 52.
Blåhvissil. 44.
Blåklett. 52.
BLÅKLINT. 52.
Blåkorn. 52.
Blålackor. 44.
Blånad med svulst. 44.
Blåsigt utslag. 44.
BLÅ STORMHATT. 46.
Blått Bläck. 58.
Bläck (svart). 19.
Bläckfläckar (uttagas). 10.
Bläken. 22.
Bockblad. 22. 41.
Bockskägg. 41.
Boletus edulis. 28.
BOLM-ÖRT. 21.
— extrakt — olja — plåster — salfva. 21.
Bombyx graminis. 14.
Borrar. 63.
Borstar. 53.
Boskaps-ohyra. 18.
— sjukdomar. 3. 19. 22.
Botaniskt ur. 56.
Botmedel, se sjukd:s namn.
Brandgult, på läder. 24.
Bromus littoreus. 54.
Brun färg. 33. 34. 35. 44.
Bräken. 57. 51.
BRÄN-NÄSSLA. 68.
Brännsår. 40.
Brännvin. 4. 5. 8. 9. 38. 45.
Bröd, se Nödbrödsämn.
Bröstsjukdom. 2. 7. 8. 16. 20. 34. 37. 46. 57. 68.
Burrer. 63.
Buskar. 7. 12. 18. 20. 24. 27. 29. 33. 53.
Busklocke. 51.
Buskvioler. 8.
Bustelyng. 53.
Buxbom (liknande). 33.
Bylung. 55.
Båtsmans mössa. 52.
Bärvatten. 52.
Bärvin. 26.

C.

Caladium. 39.
Calcatrippa. 58.
CALLA PALUSTRIS. 39.
Cantharellus (Merulius). 28.
Caprifoliernas familj. 1.
Cardialgie.
Casse-lunette. 52.
Catalepsia. 25.
CENOMYCE RANGIFERINA. 47.
CETRARIA ISLANDICA. 34.
— (analys deraf ib.).
CENTAUREA CYANUS. 52.
Chamomilla (Matricar). 50.
— Nostras. 50.
CHANTERELLE. 8.
CHELIDONIUM MAJUS. 67.
— minus 17.
Chokolad. 40.
CICHORIUM INTYBUS. 56.
CIKORI. 56.
Cirrhi. 49.
Citronsyra (liknande) 10. 12. 24. 29.
Coccognidii semina. 7.
Conium maculatum. 46.
Conserva Ros. r. 29.
Consolida (Delphin.) 58.
— regalis. 58.
CONVALLARIA MAJALIS. 9.
— POLYGONATUM. 41.
Corydalis. 15.
Corymbus. 40.
Cratægus Aria. 45.
— Fennica. 45.
Cremor tartari. 10.
Crusta lactea. 44.
Cyani flores. 52.
Cyma Blomknippe. LILJ.
Cynapium (Æthusa). 64.
Cynips Rosæ. 29.
Cynosbatos fruct. 29.
CYNOSURUS CRISTATUS. 66.

D.

Dactylis glomerata. 32.
Dag och Nat. 44.
Danssjuka. 25.
Daphne Mezereum. 7.
Datura Stramonium. 45.
Daubrändhät. 55.
Delphinium Consolida 58.
Dekokt (blir röd). 40.
Den lyse dag o. mörke nat. 44.
Dentition (svår). 59.
Desmanslik lukt. 11. — på vin. 33.
Destillera brännvin. 45.
Di (ökas hos ammor). 53.
Diabetes. 22.
Diarré. 7. 16. 24. 34. 61. 64.
Diken. 53.
Dioica (Urtica). 68.
Diskblomster. 52.
Dolor post part. 50.
Dragmedel. 3. 7. 17. 70.
Dricka. 5. 18. 22. 45. 51. 53.
Drifhus. 4.
Drifvande. 8.
Dulcamara (Solanum). 20.
Dyneskräppor. 63.
Dysenteria. 19.
Då. 55.
Därrepe. 71.
Dänn-n-ruoho. 69.
Där. 55.
Däsmän-ruoho. 69.
Dödande växter, se Giftiga.
Döfhet. 7. 31.
Döfvande (nerf). 9. 21.

E.

Eftervärkar. 50.
Elvekonge. 30.
Elymus arenarius, 60.
Emaljeblomster. 72.
Emulsion. 8.
Engekjempe. 23.
Engelskt Porter. 22.
Engelsöt. 37.
Enula 57.
Erica vulgaris. 53.
Essentia Aconiti. 46.
Essing. 38.
Esula. 70.
Etternässla. 68.
Euforb (allmän). 70.
Euphorbia Helioscopia. 70.
— palustris. 70.
Exing. 32.

F.

Fageblomma. 3.
Faliandesot. 9. 21. 25. 40. 43. 44. 46.
Fanering. 24.
Farfara (Tussilago). 2.
Farrenkraut. 51.
Feberdryck. 1. 2. 12. 24. 26.
Feber (hetsig). 10. 24.
Festuca pratensis. 54.
Fetma (onaturl. hos häst.) 21.
Fetnacke. 36.
Fetört. 36.
Ficaria (Ranunculus). 17.
Filicis radix. 51.
Finnar. 44.
Finnmarksbär. 26.
Fitblad. 6.
Fiskkrokar. 53.
Fjällsjuka. 13.
Flejegräs. 30.
Flugor (spanska). 3.
Fluss (hals). 33.
Flussen (hvita). 55.
Flygsand hämmas. 60.
Fläck på ögat. 4. 67.
Fläckar på kläde borttag. 63.
Fläder. 33.
— mos — olja — spiritus — vatten — vin — ättika. 33.
Flädermöss (fångas). 63.
Fnöske. 2.
Fodervärter för boskap och hästar. 11. 13. 14. 22. 23. 30. 32. 34. 38. 40. 47. 48. 49. 51. 54. 56. 60. 68. 69. 71.
— för får, getter och svin. 11. 18. 32. 34. 40. 47. 48. 49. 54. 60. 66. 68.
Fomari. 42.
Forglem mig ikke. 72.
Fotbad. 50.

FRAGARIA VESCA. 16.
— collina. 16.
Frisel. 16.
Fromental. 48.
Frontinjack (list). 33.
Frossan. 3. 7. 9. 19. 22. 31. 46. 50. 67.
Fruktträd (förvar. för mask). 33.
Fruktsamt tillstånd (skadligt i) 22. 31. 51.
Fruktträcke. 51.
Frumari. 42.
Fräknar borttagas. 3.
Fräta huden. 3.
Fulbom. 33.
Fulslag. 61.
FUMARIA bulbosa. 15.
— cava. 15.
— FABACEA. 15.
— Halleri. 15.
— OFFICINALIS. 42.
— solida. 15.
Fyrverkeri. 59.
Fålfötter. 2.
Fårsjukdomar: skabb. 57.
— tvinsot. 22.
— utsot. 56. 70.
— vattensjuk. 53.
Får-ull skadas. 63.
Färg (blå). 44. 52. 58. 59.
— (blyfärg på ylle). 44.
Färg (gul på egg — grön). 9. 68.
— (högröd). 62. 65.
— (på linne). 33. 62.
— (på läder). 19. 24.
— (silke). 62. 65.
— (träd). 52. 65.
— (ylle). 34 35. 44. 62. 65.
Färgförändring. 8.
Färggräs. 62.
FÄRGKULLOR. 62.
Färgvexter. 9. 19. 24. 33. 34. 35. 36. 44. 52. 58. 62. 65. 67. 68.
Fördelande. 21. 33. 69.
FÖRGÄT MIG EJ. 72.
Förlamade lemmar. 68.
— muskler. 25.
Förstoppaingar. 33. 51. 56. 67.

G.

Galenskap. 21. 25. 43. 64.
Gallgräs. 15. 42.
Gallsjuka. 10.
Garfning. 19. 53.
Gedaklöf. 22.
Geitskjörp. 41.
Geitsimmer. 3.
Geitsklauf. 22.
Gelé. 12. 24. 45.
Getklöfning. 22.
Getpors. 18.
Getrams. 41.
Giftiga växter:
— för Menniskor. 7. 20. 21. 43. 46. 64.
— Får 36. 46. 72.
— Gäss. 64.
— Hundar. 7. 20.
— Höns. 21. 61.
— Påfåglar. 33.
— Råttor. 21. 46.
— Svin. 61. 46.
— Vargar. 7.
— Änder. 61.
Gikt. 7. 16. 20. 21. 22. 37. 44. 46. 51. 59. 63. 68.
Gigals ärter. 49.
Gjedeklöf. 22.
Glis. 64.
Gliseblad. 9.
Graminis rad. 38.
Graune. 53.
Gredelin. 65.
Grofte-molfor. 51.
Gronovius. 1.
Grusplägor. 63.
Gryn. 29. 60.
Grå färg. 44.
Gräs. 11. 14. 23. 30. 32. 38. 48. 54. 60. 66. 71.
Gräsblommas delar. 14.
Gräsmask. 14.
Grön färg. 9. 24. 44. 58.
Grönsaker. 17.
Grönt-molfor. 51.
Gröt. 34.
Guajacum. 25.
Gubbtänder. 49.
Gul färg. 9 24. 44. 62. 65.
Gullvifva. 5.

Gulsot. 4. 10. 20. 42. 56. 57.
Gummi Euphorbii. 70.
Gurgling. 19.
Gyllenådern (blinda). 21. 22. 43. 63.
GYROPHORA PUSTULATA. 65.
Gyrophoræ. 65.
Gäss 64.
Gökblomma. 5.
Gökmat. 10.
Göper. 29.

H.

Hackhosta. 21.
Hæmaturi. 19.
Hafregräs. 48.
Haisewa nukuleinen. 55.
Halfsiden. 68.
Halsbrånad. 18.
Halsfluss 18. 33.
Halskörtel. 17. 18.
Halssjuka. 18. 33.
Hanblom. 51.
Hänekam. 5.
Hansletsgräs. 61.
Harsyra. 10.
Harväpling. 10.
Harören. 9.
Hasselört. 31.
Hedemossa. 34.
Heilsöte. 37.
Hejsipuu. 33.
Helioscopia (Euphorbia). 70.
Hemicrania. 25.
Hemorroider. 17. 21. 43. 46. 63.
Hetsig feber. 10.
Hicka (långvarig). 21.
Hirrenjuuri. 57.
Hjertklappning. 21. 50. 64.
Hosta. 2. 7. 8. 21. 33. 44. 46. 57.
Hudens krämpor. 42. 44.
Hudlöshet. 59. 63.
Hufvudsår (onda). 18. 44. 70.
Hufvudvärk. 9. 18. 21. 25. 31. 61.
Hulluruoho. 21.
Humla. (likt) 18. 22. 51. 53.
Hundars (ras.) bett. 7.
Hundepersille. 64.
Hundexing. 32.
Hundvioler. 8.
Huulrod. 19.
Hvetregn. 17.
Hvidmosse. 47.
Hvidsimmer. 3.
Hvidvise. 3.
Hvita flussen. 55.
— Klockor. 1.
— Kryddor. 50.
Hvithverf. 3.
Hvitkokning. 12.
Hvitkullor. 50.
Hvitrot. 38.
HVITSIPPA. 3. (farlig att äta).
Hvit svulst. 7.
Hvitögat. 4.
Hydatides. 34.
Hyld, Hyldeträ. 33.
Hyll. 33.
HYOSCYAMUS NIGER. 21.
Hysteri. 25. 50.
Hållbär. 6.
Håll och styng. 33. 63.
Hålnatte. 55.
Hålsrot. 57.
Håning. 40. 53.
Håningklöfver. 69.
Hår, färgas gula. 36.
Hällbär. 20.
Härklägg. 63.
Hästar. 21. 31.
Höstblomster. 4.
HÄSTHOFS-ÖRT. 2.
Hättebär. 16.
Höftbär. 27. 46.
Höns. 21. 33. 68.
Hönsabale. 21.

I. J.

Jalava. 13.
Jammes söster. 53.
Ichtyosis. 13.
Jegge. 12.
Jernört. 56.
Iglegräs. 22.
Imarti. 37.
Indigo-beredning. 35.
Indusium. 51.
Inflammation. 40.
Infusion. 10. 42. 50.

Insockring. 29.
INULA HELENIUM. 57.
Johannis blommor. 62.
Johanexenkukka. 50.
Jomfrue Solöye. 72.
Jordbär. 16.
Jord (fet) blir mager. 53.
Jordgubbar. 16.
Jordrök. 42.
Jordröks-saft. 4.
Jordvallar. 53.
Iris florentina. 8.
ISATIS TINCTORIA. 35.
ISLANDS-LAF. 34.
Islannin-Jäkälä. 34.
Juft (rysk) på läder 18.
Juglon. 29.
Jungfru Marias Nycklar. 5.
Jänexen käpälä. 10.
Jäske. 51.
Jättegrö. 30.

K.

Kaffe. 4. 56.
Kaffegräs. 14.
Kalfmossa. 59.
Kalfrefvor. 59.
KAMEXING. 66.
Kamfertlik massa. 57.
Kamelblom. 50.
KAMILL-ÖRT. 50.
Kanerva. 53.
Kangas-jäkälä. 34.
Kanner. 64.
KANTIG KONVALL. 41.
KARDBORRAR. 63.
Kargas-kanerva. 53.
Karjan-ruoho. 25.
Karmelit. 34. 65.
Karmosi. 65.
Karpalo. 12.
Kassevia. 30.
Kavaljers-paroll. 4.
Kelidon (allmän). 67.
Kerskål. 17.
Kikhosta. 6. 7. 18.
Kina. (lik). 50.
Kipplyng. 20.
Kivitbast. 7.
Kjempegräs. 23.
Kjukstbast. 7.
Kjusbas. 7.
Kjusved. 7.
Klint. 52.
Klockor (hvita). 1.
Klojäske. 51.
Klongeriistorn. 29.
Klunger. 29.
Klåda i huden. 44.
Kläegräs. 1.
Klädesborrar. 63.
Klädesviskor. 53.
Klöfving. 22.
KNYLHAFRA. 48.
Knäsvulst. 63.
Koiran-kieli. 9.
Koisonpuu. 20.
Kol (att rita med). 40.
Kolik. 6. 7. 21. 25. 50. 53. 69.
Koller. 31.
Komposition. 62.
Komenteblomster. 50.
Konserf. 42.
Konsjonell-lik. 65.
Konvulsioner. 6. 21.
Korgar. 20. 53.
Korsbläcker. 22.
Korsnäta. 55.
Kragefod. 59.
Krampkolik. 6.
Krass. 22.
Kroker (fisk-) 53.
Krutberedning. 40.
Kryddor (hvita). 50.
Kryddpåsar. 50.
Krägefrit. 59.
Krägefod. 59.
Krägefodmoor. 59.
Kråkfot. 22.
Kråkört. 36.
Kräfta. 7. 22. 61. 63.
Kräkmedel. 8. 20. 22. 31. 50. 61.
Kublomster. 5.
Kumesblom. 5.
Kusimmer. 5.
Kvitsimmer. 3.
Kylande. 10. 11. 12. 16. 29.
Kylande pulver. 10.
Kål. 17. (fredas för mask.) 33.

Kålranunkel. 17.
Kälblomster. 3.
Källerhals-buske. 7.
Källsprång (utvisande). 2.
Kärleksvilla. 43.
Körtelsjukdomar. 2. 4. 7. 25. 42. 43. 46. 55.
Kött (förvar. emot röta). 34.
— osmakligt. 70.

L.

Lackmus. 44.
Ladich. 12.
Lakrits (lik-). 37.
Lamhet. 25. 53. 68.
Lamium album. 55.
Lathyrus pratensis. 49.
Laureola. 7.
Lavement. 8. 50.
Laxermedel. 6. 7. 8. 13. 20. 22. 24. 31. 33. 36. 69. 70.
Lecidea pustulata. 65.
Ledum palustre. 18.
Ledvärk. 1. 46.
Lefversjukdomar. 21. 38. 42.
Lehmänkieli. 9.
Lejontand. 4.
Leontodon Taraxacum. 4.
Lepra. 13.
Lerskräppe. 2.
Lesken lehti. 2.
Letargi. 68.
Letblomster. 62.
Lichen islandicus. 34.
Lichen pustulatus. 45.
— rhangiferinus. 47.
Liktornar. 70.
Lilium Convallium. 9.
Liljekovalje. 9.
Lillekonvall. 9.
Limonad. 10.
Lind. 40.
Linnaea borealis. 1.
Linnés-ört. 1.
Linnträd. 40.
Linnunherne. 42.
Linolja (förfalskas). 33.
Ljung. 53.
Lochiorum fluxus. 63.
Loenkrågefod. 59.
Logg på kläde. 63.
Lolium perenne. 71.
— temulentum. 71.
Luder. 46.
Luhdikka. 26.
Lujula. 10.
Lukttuppor. 50.
Lukt-violer. 8.
Lummer. 18.
Lungsot. 16. 20. 34. 67. 68.
(skadligt i). 22.
Lusteldar. 59.
Luuseblad. 60.
Luusebär. 6.
Luusegräs. 59.
Lutsalt. 8.
Lycopodium clavatum. 59.
Lyng. 53.
Lysehat. 56.
Läderberedning. 19. 53.
Läder (brandgult). 24.
— (grönt). 24.
— (rödt). 19.
Lärvenäjuuri. 19.
Läskande. 10. 12.
Lök-fumar. 15.
Lökranunkel. 17.
Lösande. 4. 8. 16. 37. 42. 56. 63. 67.
Löss (dödas). 36.

M.

Maan muurama. 26.
— päkkänä. 17.
Madrasser. 51. 53.
Mage (svag). 21. 57.
Magstärkande. 22. 42. 57.
Majtiajnen. 4.
Mal. 11. 18. 25. 69.
Mandelolja (lik). 40.
Mandsrod. 69.
Manna. 13.
Mansikka. 16.
Marias Nycklar. 5.
Mariebregne. 37.
Marislegräs.
Martof (polsk). 21. 59.
Mass. 22.
Maskar. 12. 15. 22. 25. 50. 51. 57. 68.

Maskmedel. 12. 15. 51. 68.
Maskmjöl. 59.
Mask på träd. 33.
MASKROS-ÖRT. 4.
Matsmältning. 57.
Mattegräs. 59.
MATTELUMMER. 59.
Matledsbuske. 20.
MATRICARIA CHAMOMILLA. 50.
Mattor. 40. 59.
Melilotus officinalis, 69.
MELOTEN-KLÖFVER. 69.
Meloten-plåster. 69.
Melur. 60.
Menstrua. 15. 20.
MENYANTHES TRIFOLIATA. 22.
MERULIUS CANTARELLUS. 28.
Mesimarja. 26.
Mezereum (Daphne). 7.
Migrän. 25. 46.
Missebröd. 39.
Missne. 22. 59.
Misstänkt och farlig. 61.
Mjeltsjuka. 4. 16. 21. 25. 42. 43. 56.
Mjöl. 13. 60.
Mjölkskorf. 44.
Mjölkstockning. 43.
Mjölkvass. 30.
Mjölkökande. 4. 30. 50. 53.
Mjölkört. 70.
Mordoré. 65.
Morfoorblom. 51.
Mo-ris. 53.
Mos. 33. 45.
Mossar. 34. 47. 39. 65.
Motgift. 21. 43. 64.
Mundskolrod. 19.
Munkekrone. 50.
Munkhufvud. 4.
Murje. 12.
Muscus clavatus. 59.
— islandicus. 34.
Musk färg. 65.
Muusrumpe. 14.
MYOSOTIS SCORPIOIDES. 72.
Myrkräkling. 53.
Månadsrening, se Regler.
Mångåriga Växter. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8 9. 10. 11. 14 15. 16. 17. 18. 22. 23. 25. 26. 30. 31. 32. 36. 37. 58 39. 41. 46. 48. 49. 51. 53. 54. 55. 57. 59. 60. 62. 66. 67. 68. 71.
Mäss. 39.
Mäkivehka. 41.
Mälkekors. Feitgräs. 36.
Märket. 31. 44.
Mään makiainen. 37.
Möja. 17.

N.

Nafvellafvar. 65.
Napellus (Aconitum). 21. 43. 46.
Narkotisk vext. 61.
Narislegräs. 1.
Natsväfve. 10.
Nattvärk. 7.
Nejkon. 16.
Nerfdöfvande. 9. 21. 25.
Nerfsjuka. 21.
Njupeklong. 29.
Njupetorn. 29.
Njursten. 4. 8. 34. 50. 63.
Noisette. 65.
Nokkonen. 68.
Noretlegräs. 1.
Norrisle grass. 1.
Nosle. 68.
Noufferska maskmedlet. 51.
Nyckelblomster. 5.
Nynipuu. 40.
Nyper. Nyperoser. 29.
NYPONBUSKE. 29.
Nyspulver. 9. 31.
Nälla. 68.
Näsblod. 68.
Näsiänmarja. 7.
Nässelbränna. 68.
Nässelfoder. 68.
Nässelfrö. 52. 68.
Nässelkål. 68.
Näter (stora). 68.
Nödbrödsämne. 9. 15. 17. 22. 34. 37. 38. 39. 40. 41. 45. 49. 53. 60.

O.

Ofruktsamhet hos qvinn. 50.

Ohyra. 18. — dufvors. 33.
Olanninjuuri. 57.
Olif-färg. 65.
Olja. 33. 40.
Oljämne. 28.
Omslag. 1. 7. 8. 21. 40. 41. 44. 46. 50. 53. 69.
Onani, se Svaghet (allmän).
Onanism. 50.
Onda sår. 3. 44. 50. 70.
Onoclea Struthiopteris. 51.
Opisthotonos. 25.
Opium (bättre än). 21.
Orchard grass. 31.
Orjantappura. 29.
Ormbett. 7.
Ormbunke. 51.
Ormbär. 6. 20.
Orrhenpäänruoho. 5.
OXALIS ACETOSELLA. 10.
Oxel. 45.
Oxelrönn. 45.
Oxlägg. 5.
Oxycoccos (Vaccin.) 12.

P.

Paleæ. 50. 52. 62.
Paljegult. 65.
Palsternackrot (lik). 21.
Papilionaceæ plantæ. 49.
Papper. 7. 68.
Paralysis. 5. 25. 63.
Parasollblomma. 64. 70.
PARIS QUADRIFOLIA. 6.
Parmeliæ. 65.
Pastel. 35.
Patellulæ. 65.
Pejpot. 55.
Pengeblad. 1.
Penséer. 44. 72.
Persilja (vild). 64.
Pestmedel. 57.
Peuran-hejnä 47. — jäkkälä. 47.
— samel. 47.
— vehka. 22.
PHLEUM PRATENSE. 23.
Phthisis tuberculosa. 34.
PINGUICULA VULGARIS. 36.
Pinnulæ. 61.
Pipnässla. 55.
Pisenlit. 4.
Pleuritis spuria. 33.
Plica polonica. 21. 59.
Plister. 55.
Plåster. 21. 55. 69.
POA AQUATICA. 30.
Podager. 16. 21. 40. 46. 53. 63. 67. 68.
Pollutiones nocturnæ. 16. 50.
Polska martofvan. 21. 59.
POLYPODIUM VULGARE. 37.
— Filix mas. 51.
— — fœmina. 51.
Polystichum. 57.
Porter (likt). 22.
Potentillslägtet. 19.
Potpourri. 29. 52.
Pottaska. 68.
Prebenk. 51.
PRIMULA VERIS. 5.
Provinsbuske. 29.
Pteris aquilina. 51.
Puce färg. 65.
Puder. 39. — till piller. 59.
Pulvis Aconiti. 46.
Pundar-pää-ruoho.
Punsch. 24.
PYROLA UMBELLATA. 27.
PYRUS ARIA. 45.
— intermedia Erh. 45.
Påfåglar (dö). 33.
Päskyisen-ruoho. 67.

Q.

Qvesved. 20.
Qvicka. 38.
Qvicketaa. 38.
QVICKHVETE. 38.
Qvickrot. 38.
Qvikku. 38.
Qvitmosse. 47.
Qväfvas af hosta. 44.

R.

Raumus. 24.
Radaket. 22.
Raite. 59.
Ranunculus albus. 3.
Rauunculus bulbosus. 17.

RANUNCULUS FICARIA. 17.
— flammula.
— sceleratus. 17.
Rasande hund. bett. 7.
Raseri. 21. 43.
Raygrass. 71.
Raygräs, franskt. 48.
Ref. 50.
Ref-ormar. 7. 20. 22. 42. 44. 63. 67. 70.
Ref-orms-gräs. 70.
Regler. 15. 20. 25. 57. 58. 34.
Regnblad. 10.
Renar (rendjur). 47.
Rendyrsmosse. 47.
RENNOSSA. 47.
RENREPE. 71.
Rep. 40. 53. 68.
Repe. 71.
Retlighet i nervsyst. 25.
— hos vexter. 24.
Reumatism. 1. 7. 20. 21. 27. 33. 44. 46. 63.
Reverjamme. 59.
Riddarinkannus. 58.
RIDDERSPORRE. 58.
Ritkol. 40.
Rob. 29.
Rofdjur dödas. 46.
Rognasald. 45.
Rootqvikke. 38.
ROSA CANINA. 29.
Rosen. 20. 22. 44.
Rosengryn. 29.
Rosenröd färg. 70.
Rosenvatten. 19. 29.
Rosling. 53.
Rosmarinus sylvestris. 18.
Rotterumpe. 23.
RUBUS ARCTICUS. 26.
Ruggräs. 66.
Runcinatum folium. 4.
Rutto-juuri. 25.
RYLÖRT 27.
Rysteblom. 51.
Räggräs. 14. 71.
Rättor. 21. 46.
Räfbär. 6
Räfmjölk. 70.
Räfve. 59
Rödbär. 16.
Röd färg. 19. 62. 65.
Rödsot. 3. 18. 19. 34. 50.
Röta. 10. 16. 34. 53.
Röte. 38.
Rötfeber. 10. 24.
Rötsår. 24. 50. 61. 67.

S.

Saffran (grönt; gult). 24.
Sal acetosellæ. 10.
Salfva. 7. 57.
Sallat. 4. 5. 10. 29. 33. 53. 56. 63.
SAMBUCUS NIGRA. 33.
Sammandragande. 19. 22.
Sandhafra. 60.
Sauna-kukkainen. 50.
Sausimla. 3.
Scariosæ squamæ. 50.
Scirrer. 21. 46.
Scutellæ. 65.
Selidon. 67.
Seljapuu. 33.
Seljesald. 45.
Senapsdeg. 17.
Senors förkortning.
Serpigo. 44.
Sigillum Salomonis. 41.
Silfver (bergfint). 12.
Silfversjudning. 12.
Silke (färgas). 62.
Sinikukka. 52.
Sinnessvaghet. 16. 25.
Sirilrod. 37.
Sjukmoblom. 44.
Sjörng. 60.
Skabb. 20. 42. 44. 63. 57.
Skallnacke. 4.
Skarlakansfeber. 1.
Skateblomster. 44.
Skingräs. 38
Skjörpgräs. 41.
Skorf. 44. 51.
Skorpions-urt. 72.
Skratt (sardoniskt). 21. 64.
Skrep, Skreppe. 1.
Skrifbläck (blått). 58.
Skrofler. 2. 55.
Skråp. 2
Skugga (skadlig). 33.

Skärpa i huden. 44.
Skönhetsmedel (farligt). 7.
Skörbjugg. 10. 17. 20. 22. 37. 42. 63.
Slag. 5. 8. 46.
Slapphet. 19. 34.
Slemhosta. 7.
Slemämne. 13. 34. 40. 41. 72.
Slimgräs. 36.
Slummer (dödlik). 68.
SMULTRON-ÖRT. 16.
Smör (gult). 68.
— (osmakl.). 40.
Smörblommor. 17.
Smörblomster. 4.
Snus. 9. 31. 69.
Snytterbär. 16.
Sockersyra. 10.
Soda. 18.
SOLANUM DULCAMARA. 20.
— lignosum. 20.
— NIGRUM. 61.
Solbränna. 3.
Solögon. 6.
Sorbus hybrida. 45.
Spansk fluga. 3.
Sparris (likt). 41. 63.
Spasmer. 25. 40.
Spenat (likt). 13. 17.
Spenbölder. 21.
Spetälska. 13. 18. 42. Anm.
SPIKKLUBB-ÖRT. 43.
Spina ventosa. 46.
Spiritus ell. Sprit. 9. 33. 40.
SQVATIRAM. 18.
Sqväkra. 18.
St. Johannis blommor. 62.
St. Viti dans. 25. 43.
Starr. 46.
Steglitsor fångas. 63.
Sten i blåsan. 58.
— i njuren. 4. 8. 16. 50. 63.
Stenplågor. 59.
STENSÖTA. 37.
Stensötrod. 37.
Sterilitas fœmin. 50.
Stifmoor. 44.
Stift (stylus). 49.
Stillande medel. 40.
Stingar. 55.
Stinkgräs. 21.
Stipler (stipulæ). 49.
Stockad mjölk. 21.
Stora näter. 68.
Storbrändhätte. 68.
Stormhatt (blå). 46.
Stramonium. 43.
Strandelm. 60.
Strandhafra. 60.
Strandråg. 60.
Stranguri. 59.
Struma. 17.
Strut-onockel. 51.
Strypsjuka. 18.
Stubbär. 12.
Strålblomster. 50. 52. 57.
Strö under kreatur. 55.
Styfhet i lederna. 21. 25. 46.
Styfmorsblomma. 44.
Styggräs. 21.
Stygn i bröstet. 6. 63.
Stämgräs. 25.
Stärkande medel. 42.
Substitut för kaffe. 29.
Sudenmarja. 6.
Sudensilma. 6.
Suokanerva. 18.
Suonpursu. 18.
Svaghet. 50.
Svalgets hopsnörpning. 43.
Svalugräs. 67.
Svalört. 67.
Svamp i hus. 18.
— att äta. 28.
Svart bläck. 19.
SVART SOLAN. 61.
Svepe (involucr.) 64.
Svettdrifvande. 6. 7. 31. 33. 61. 63.
Svin (dödas). 43. 61.
Svinbär. 6.
Svindel. 5. 9. 25 61.
Svullnader. 20. 25. 44. 46. 69.
— af halskörtlarne. 18.
Svulsalat. 44.
Sylt. 12. 24. 26. 29. 57.
Syra. 8. 10. 12.
Sysselrod. 57.
Sår (elaka). 3. 7. 16. 17. 19. 20. 22. 36. 44. 50. 61. 63. 67.
— läkande. 13 15. 56. 58. 61.

Såra spenar hos kor. 36.
Sangkläder för giktsjuka. 51.
Söfgräs. 21.
Sömngifvande. 5. 8. 21. 46. 61. 64.
Sömntorn. 29.
Sönnerdönnes. 67.
SÖTBESK SOLAN. 20.
Sötblomster. 50.

T.

Tachnas. 53.
Taggäple. 43.
Tahkiainen 63.
Taktäckning. 53. 30.
Tandkött (blöd.) 19.
Tandvärk. 21. 70.
Taraxacum (Leontodon). 4.
Té. 1. 2. 16. 20. 22. 33. 40. 42.
Tepperod. 19.
Testikel (hård vener.). 7.
Tidbast. 7.
TILIA EUROPAEA. 40.
Tillerod. 19.
Tilmantille. 19.
Timotei gräs. 23.
Timvisare (botanisk). 56.
Tinea capitis. 3. 44.
Tivedd. 7.
Tivelbast. 7.
Tobak (att blanda med). 2. 52. 58 —Schneeberger. 51.
Tolanäsle. 68.
Tolfmansrod. 19.
Tonnorbär. 12.
Tonnorgran. 12.
TORMENTILLA ERECTA. 19.
— officinalis. 19.
Tornriis. 29.
Torrvärk. 1.
Torrvärks-ört. 1.
Torskblad. 22.
Torsken. 8. 24.
Tranbärs håning. 12.
TRANBÄRS-VEXT. 12.
Tranjuter. 12.
TREFÄRGAD VIOL. 44.
Trej n. 51.
TREJON-FRÄKEN. 51.
Trifolium aquaticum. 22.
— fibrinum — paludosum. 22.
— Melilotus officin. 69.
— OFFICINALE. 69.
TRITICUM REPENS. 38.
Troldbär. 6.
Troldkonerskoer. 4.
Trollbär. 20. 61.
TROLLBÄRS-ÖRT. 6.
Trumsjuka. 30.
Trångbröstighet. 46. 57.
Träd. 13. 40. 45.
— för ängar. 13.
Träjon. 37.
Tränjon. 12.
Tungspen (slapp). 19.
Tunnbröd. 41.
TUSCHLAF — mossa. 65.
TUSSILAGO FARFARA. 2.
Tusvedd. 7.
Tvinsot hos får. 22.
Tvåbyggare. 68.
Tvål. 51.
Tvååriga vexter. 21. 35. 63. 69.
Tyräneste. 70.
Tyrä-ruoho. 1.
Tysvedd. 7.
Täg. 40. 53. 68.
Täggräs. 38.
Tänder (lösa). 19.
Tätgräs. 56.
Tätmjölk. 35.
Tättegräs. 36.
Töflor. 63.
Törel. 70.
Törne. 29.
Törnrosbuske (vild). 29.

U.

ULMUS CAMPESTRIS. 13.
Underlifvets sjukdomar. 4. 58. 67. 69
Upphostning (afstannad). 21. 33.
Uppkastning (kräkning). 10. 50. 59.
Uppmjukande. 8. 21. 41. Se Omslag.

Urindrifvande. 3. 4. 29. 31. 58. 61. 63.
Urinstämma. 8. 21.
Ursinnighet. 18.
URTICA DIOICA. 68.
Utslags sjukdom. 1. 4. 7. 13. 18. 22. 33. 42. 44. 46. 57. 63.

V.

VACCINIUM OXYCOCCOS. 12.
Vaid. 35.
VALERIANA OFFICINALIS. 25.
— sylvestris l. minor. 25.
Valkeat juuset. 38.
Vargar (dödas). 7.
Vari (finnar). 44.
Varsankavio. 2.
Vattenblåsor. 34.
VATTENKLÖFVER. 22.
Vattensjuka hos får. 53.
— ängar. 14. 23. 30.
Vattenskräck. 43.
Vattensot. 4. 31. 33. 67. 70.
Vehka. 39.
VEJDE. 35.
Velamsrot. 25.
Vendningsrod. 25.
Veneriska sår. 7. 20. 44. 46.
— sjuka. 44.
Venerisk testikel (hård). 7.
Ventre de biche. 65.
Vergiss mein-nicht. 72.
Vesca (Fragaria). 16.
Vexelfeber. 68.
Vexter för vattensjuka ängar. 14. 23. 30.
Vial. 49.
Vikon. 25.
VILD PERSILJA. 64.
Vild Rosmarin. 18.
Villbär. 20.
Vin. 5. 26. 33. 59.
Vindgräs. 1.
Vinsten. 12.
Vinstens-syra. 10.
Vintergrön. 27.
Vintermärke. 59.
Vintersto. 6.
VIOLA canina. 8.
Viola hirta. 8.
— ODORATA. 8.
— TRICOLOR. 44.
Violett. 65.
Viol-lukt. 8.
Violrot (Iris florent.) 8.
Violsirap. 8.
— förfalskas. 8.
Viote. 47.
Vispmossa. 59.
Viti (St.) dans. 25. 43.
Vivang. 20.
Vnohenkukka. 3.
VÅRBRODD. 11.
Värfrossa. 22.
Vårhane. 10.
Vårtor. 67. 70.
Väderdelande. 40. 50. 69.
Väf. 68.
Vägglöss. 18. 46.
Vägvärda. 56.
Välling. 34. 38. 47.
Vän ört. 25.
Värk i halsen. 18.
Värkstillande. 5. 8. 21. 27. 40. 43. 50. 61. 69
Vätskors hindrade omlopp. 4.

W.

White swelling.
Wiesen Fuchsschwanz. 14.

Y.

Ympning. 45.
Yrsel. 18. 15. 21. 39.
Yököin-lehti. 36.

Å.

ÅKERBÄRS-ÖRT. 26.
Åkerkjempe. 23.
Åkerrosor. 52.
Åkerrök. 15. 42.
Åkersissel. 42.
ÅLANDS-ROT. 57.
Åriga vexter. 42. 43. 44. 50. 52. 56. 58. 61. 64. 70.
Åthäfva. 64.

Ä.

Ägg färgas gula. 68.
Äkta Violer. 8.
Ältfrossa. 3.
Ältgräs. 5.
ÄNGKAFLE. 14.
ÄNGKAMPE. 23.
ÄNGS-LATYR. 49.
ÄNGS-SVINGEL. 54.
Ärtklassens karakter. 15.
Äteved. 20.
Ättiksyra. 10. 33.
Avroot. 38.

Ö.

Ögonfluss och sjukd. 4. 6. 7. 25. 52. 53. 56. 58. 67. 72.
Öjengräs. 67.
Öl. 22. 53. — rusgifvande. 43.
Öppnande medel. 37.

New York Botanical Garden Library
3 5185 00280 4746